

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. Septimii Florentis Tertvlliani Carthaginensis
Presbyteri, Opera Qvæ Hactenvs Reperiri Potvervnt
Omnia**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Coloniæ Agrippinæ, Anno M. DC. XVII.

De resurrectione Carnis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71872](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71872)

XX XVI. A
XX XVII.
XXXVIII.
XXXXIX.
XL.
XLI.
XLII.
XLIII.
XLIV. B
XLV.
XLVI.
XLVII.
XLVIII.
XLIX.
L.
II.
LII.
LIII.
LIV.
LV.

Quamquam adeo carnem Christus dicat nihil prodesse, ex materia dicit, sensum esse dirigendum.
Maxime, quoniam etiam factis mortuos resuscitando, futuram resurrectionem significavit.
Resurrectionem quoque Apostolicorum Actorum instrumenta reslari.
Perperam proinde, suo etiam more haereses pro se interpretari, interiore, & exteriori hominem, quasi per corruptionem, exteriori carni corruptelam intelligat.
Sicuti etiam illud de domo tabernaculi nostri, qua dissoluitur. Sed demutari dumtaxat cadauera, non morte deorari, quoniam Gigantum antiquissimorum crates adhuc superant, sicuti etiam dixerit Auctor alibi.
Neque vero etiam peregrinationem a corpore pro ipsi facere, quod addat Apostolus, reportare debere per corpus secundum quae gessit quis, bonum sive malum.
Item etiam inde quod dicitur: Vitam Iesu manifestandam in corpore.
Alia etiam cecitate eos impingere, in veterem & novum hominem.
Sicuti idem Apostolus carnem damnare videatur, carnem opera damnando.
Carni enim salutem reprobittere.
Aperissime denique I. Cor. 15. Resurrectionem carnis ab illo confirmari.
Atque adeo ex antecedentibus dicit, qualis conditione exhaeredit a regno Dei carnem & sanguinem, nempe carnis opera.
Immo, omnis eiusmodi interpretationibus, ipsas quoque substantias carnis & sanguinis, non aliter quam sunt, intellectas, licet resurrectioni vindicare.
Vel per Christum idipsum probari, qui carnem & sanguinem secum vexit in caelum.
Et vero, etiam eodem corpore venturos mortuos, disputare Apostolum.
Nec enim corpus animale, posse animam intelligi, sed carnem.
Nec etiam, ut supra adigitur, carnem a vita deorari, sed id quod in ea mortale est.
Aliud insuper esse demutationem, aliud perditionem carnis.

Alioqui absurdum esse, aliam substantiam, nempe carnis, operari, aliam, nempe animae, mercede disungi.
Oportere etiam resurrectionem integram credere, scripturas id affirmantibus.
Et carnem itaque & animam, sententiam salutis aut perna subituram.
Sexu etiam & membris saluum hominem resurrectionem, etsi vacent a solitis officiis vite necessariis.
Praesertim quoniam quadam illorum officia, quibus Deum laudamus & prophetamus, remansura sunt & etiam in hac vita vacent cibis ieiunio fustis & sexum a gentura subducant spadores voluntarii, & Christo maritate virgines.
Futuros denique nos, non angelos, sed sicut angelos Dei.
Quocirca concludi, Resurrectionem carnem, & quidem omnem, & quidem ipsam, & quidem integram.
Ceterum, praeterquam quod dicto I. cap. titentur Libri de Anima, de Carne Christi, & adversus Marcionem Libri secundus & tertius, sicuti horum alter iterum cap. XIII. ac de novo Liber de Anima, cap. XVII. & XLV. qui omnes absque controversia Tertulliani sunt, etiam nominatim in huius Libri mentione (unde colligitur, quod in huius Tomi Praefatione diximus, eodem fere hoc conscriptis tempore) tum supra sub finem libri de Carn. Christi, tum infra lib. 5. adversus Marcionem, cap. x. prioris loci haec sunt verba: RESURRECTIO NOSTRA CARNIS, alio libello defendenda; hic habebit praedictionem, manifesto iam, quale fuerit quod in Christo resurrexit. Posterioris, vbi Epistolam I. ad Corinthios explicat: Reuertamur (inquit) nunc ad RESURRECTIONEM, cui & alias quidem proprio volumine factis fecimus. omnibus haereticis resistentibus; sed nec hic desumus, propter eos qui illud opusculum ignorant. Atqui Librum hunc MS. videntur Tribemius & Politianus. In lucem primus edidit Rhenanus ex Paterniacensi & Hispaniensis codicibus, cum Scholiis, deinde castigationem ex Gortensii, cum Adnotationibus, castigavit deinde Gelenius ex Britannico codice Lelandi. Nos denique iterum recognovimus ex Vaticanis tribus, & Anglico Iohannis Clementis MS. exemplaribus, ac Latinis coniecturis, & nouo Argumento ac Adnotationibus auximus.

LVI.
LVII.
LVIII.
LIX.
LX.
LXI.
LXII.
LXIII.

TERTO
OPERTU

C

Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTULLIANI DE RESURRECTIONE CARNIS LIBER.

Cap. I.

INDICIA Christianorum, resurrectionis mortuorum: illam credentes sumus, hoc credere veritas cogit. Veritatem Deus aperit. Sed vulgus inridet, existimans nihil superesse post mortem: Et tamen defunctis parentant, & quidem impensissimo officio pro moribus eorum, pro temporibus esulentiorum, ut quos negant sentire, quicquam, etiam desiderare praesumant. At ego magis ridebo vulgus, tunc quoque, quum ipsos defunctos atrocissime exurit, quos postmodum gulosissime nutrit, iisdem ignibus & promerens & offendens. O pietatem de crudelitate ludentem. sacrificat, an insultat, 3 quum crematis cremat. Plane cum vulgo interdum & sapientes sententiam suam iungunt. 4 Nihil esse post mortem, Epicuri schola est. At & Seneca. omnia post mortem finiri, etiam ipsam. Satis est autem, si non minor Philosophia Pythagorae & Empedocli. Sed Platonici immortalem animam & contrario reclamant: immo adhuc proxime etiam in corpora remeabilem affirmant, etsi non in eadem, 6 etsi non in humana tantummodo, 7 ut Euphorbus in Pythagoram, Homerus in pauum recenseantur. 8 Certo recidantur animae corporealem pronuntiauerunt, tolerabilius mutata quam negata qualitate: pulcata salute. 9 liceat non addita veritate. Ita seculum resurrectionem mortuorum, nec quum errat, ignorat. 10 Si vero

& apud Deum aliqua secta est, Epicureis magis adhaerens quam Prophetis, sciemus quid audiat a Christo u Sadducaei. Christo enim seruabatur omnia retro occultata nudare, dubitata dirigere, praescripta supplere, praedicta representare: mortuorum certe resurrectionem, non modo per semetipsum, verum etiam in semetipso probare. Nunc autem ad alios Sadduceos praeparatur, 12 partiaris sententiae illorum. Ita dimidiam agnoscunt resurrectionem, solius scilicet animae, aspernati carnem sicut & ipsum dominum carnis. Nulli denique alii salutem corporali substantia inuidens, quam 13 alterius diuinitatis haereticus. Ideoque & Christum aliter disponere coacti, nec creator carnis habeatur, in ipsa prius carne eius errauerunt, 14 aut nullius veritatis contententes eam secundum Marcionem, & Basilidem, aut propriam qualitatem, secundum haereticos Valentini, & Apellem. Atque ita sequitur, ut salutem eius substantiae excludant, cuius Christum consortem negant, certum illam summo praedictio resurrectionis instructam, si iam in Christo resurrexit caro. 15 Propterea & nos volumus praesertim DE CARNE CHRISTI, quo eum & solidam probamus aduersum phantasmatis naturam, & humanam vindicamus aduersus qualitates proprietatem, 16 cuius conditio Christum & hominem & filium hominis inscripserit. Carnem enim atque corporum probantes eum, proinde 17 & obducimus, praescribendo nullum alium credendum Deum praeter

Cap. II.
Matth. 22.

G
C
D
H
Cor. 1.

A creatorum: dum talem ostēdimus Christum in quo dinoscitur Deus, qualis promittitur a creatore. Obduci debine de Deo carnis auctore, & de Christo carnis redemptore, iam & de resurrectione carnis reinventur, congruenter scilicet & de Deo carnis auctore, & de Christo carnis redemptore. ¹⁸ Hoc ferme modo, dicimus in eandem cum haereticis dīceptionem. Nam & ordo semper à principalibus deduci expōsit, vt de ipso prius conser à quo dicitur, dispositum esse quod quaeritur. Atque adeo & haereticis ex conscientia infirmitatis, nunquam ordinatē tractant. Certi enim quam laborant in alterius diuinitatis insinuatione, aduersus Deum mundi omnibus naturaliter notum de testimonio operum, certe & in sacramentis priorem, & in praedicationibus manifestiorem, sub obtentu quasi vrgentioris causae, id est, ipsius humane salutis ante omnia requirenda, à quaestione resurrectionis incipiunt: quia dicitur creditur resurrectio carnis, quam vna diuinitas: atque ita tractatum viribus ordinis sui destitutum, & serupulis potius oneratum deprecantibus carnem, paulatim ad alterius diuinitatis temperant sensum, ex ipsa spei concussione & demutatione. Deiectus enim vnusquisque motus de gradu eius spei quam susceperat apud creatorem, facile iam declinat ad alterius spei auctorem, etiam ultra suspicandum. Per diuersitatem enim promissionum, diuersitas insinuat Deorum. Sic multos interitos videmus, dum ante de resurrectione carnis elidantur, quam de vnione diuinitatis elidunt. Igitur quantum ad haereticos, demonstrauius quo cuneo occurrendum sit à nobis: & occursum est iam suo quoque titulo ¹⁹ de Deo quidem VNICO, ET CHRISTO EIVS ADVERSVS MARCIONEM: ²⁰ de CARNE VERO DOMINI, etiam ADVERSVS QUATVOR HAERESIS: ad hanc maxime quaestione praestruendum, vt nunc de sola carnis resurrectione ita digerendum sit, tanquam penes nos quoque incerta, id est, penes creatorem. Nam & multi rudes, & plerique ita fide dubii & simplices: plures quos instrui, dirigi, muniri oportebit, ²¹ quia & hoc latere vnio diuinitatis defenditur: sicut enim negata carnis resurrectione concurrit, ita vindicta constabitur: Animae autem salutem credo retractu valere. Omnes enim fere haereticos eam quoquo modo volunt, tamen non negant. ²² Viderit vnus aliqui Lucanus, nec huic quidem substantiae parcens, ²³ quam secundum Aristotelem dissolvens, aliud quid pro ea subiicit, tertium quiddam resurrecturus, neque anima, neque caro, id est, non homo, ²⁴ sed vnus forsitan, qua Lucanus. ²⁵ Haber & iste à nobis plenissimum DE OMNI STATV ANIMAE stylum, quam in primis immortalem tuentes, solius carnis & defectionem agnoscimus, & refectionem cum maxime adferimus, redactis in ordinarium materiae corpus. si qua & alibi pro causarum incurfione perstricta distulimus. Nam vt quaedam praelibari sollenne est, ita & differri necesse est, dum modo & praelibata suppleantur suo corpore, & dilata reddantur suo nomine. ²⁶

Cap. III. Est quidem & de communibus sensibus sapere in Dei rebus, sed in testimonium veri, non in adiutorium falsi: quod sit secundum diuinam, non contra diuinam dispositionem. Quaedam enim & natura nota sunt, vt immortalitas animae penes plures, vt De⁹ noster penes omnes. ²⁷ Vt ergo & sententia Platonis alicuius pronuntiantis, *Omnia anima immortalia*. ²⁸ Vt et conscientia populi, contestantis Deum Deorum; vt et reliquis communibus sensibus, qui Deum iudicem praedicant: *Deus videt*. Et, *Deo commendo*. At cum aiunt, *Mortuum quod mortuum*, &, *Vive dum viuus*: &, *Post mortem omnia inueniuntur etiam ipsa*: tunc meminero ²⁹ & cor vulgi cinerem à Deo deputatum, & ipsam sapientiam seculi, stultitiam pronuntiatam. Tunc si & haereticus ad vulgi vitia, vel seculi ingenia confugerit, discede (dicam) ab ethnico haeretic, et vnus es omnes, ³⁰ qui Deum fingitis, dum hoc tamen in Christi nomine facis, dum Christianus tibi videris, alius ab ethnico es, redde illi suos sensus, quia nec ille de tuis instruitur. ³¹

Quid exco duci inuiteris, si vides? Quid vestris à nudo, si Christum induisti? Quid alieno vteris clypeo, si ab Apostolo armatus es? Ille potius à te dicat carnis resurrectionem confiteri, quam tu ab illo diffiteri. Quia si Christianis negari eam oporteret, sufficeret illis de sua scientia, non de vulgi ignorantia instrui. Adeo non erit Christianus, qui eam negabit, quam confitentur Christiani, & his argumentis negabit, quibus vitur non Christianus. Aufer denique haereticis, quae cum ethnicis sapiunt, vt de scripturis solis quaestiones suas sistant, & itate non poterunt. Communes enim sensus simplicitas ipsa commendat, & 32 compassio sententiarum, & familiaritas opinionum, eoque fideliores existimantur, quia nuda & aperta & omnibus nota desiniunt. Ratio autem diuina in medulla est, non in superficie, & plerumque aemula manifestis. [33 Itaque haereticis inde statim incipiunt, 34 & inde praestruunt, dehinc interstruunt vnde sciunt facile capi mentes, de communione fauorabili sensuum. An aliud prius vel magis audias ab haereticis quam ab ethnico? & non protinus, & non vbique conuicium carnis, in originem, in materiam, in casum, in omnem exitum eius, immunda à primordio ex faecibus terrae; immundioris deinceps ex feminis sulimo, friuola, infirma, criminosa, onerosa, molesta? & 35 post totum ignobilitatis elogium, eaduce in originem terram, & cadaueris nomen, & de isto quoque nomine periturum in nullum inde iam nomen, in omnis vocabuli mortem? Hanc ne ergo vit sapiens & visui & contactui 36 & fecordatui tuo ereptam perlaedere: quod se receptura quandoque sit in integrum de corrupto, in solidum de casto, in plenum de inano, in aliquid omnino de nihilo? 37 Et vtique redhibentibus eam ignibus & vndis, & alius ferarum, 38 & rursus alium, 39 & lactibus piscium, 40 & ipsorum temporum propria gula. 41 Ad eam autem eadem sperabitur quae intercidit, vt elaudus, & iustus, & caecus, & leprosus, & paralyticus reuertantur, vt redisse non libeat ad pristinum: an integri, vt iterum talia pati timeant? Quid tum de consequentiis carnis? Rursus ne omnia necessaria illi, & in primis pabula atque potacula, & pulmonibus natandum, & intestinis astuandum, & pudendis non pudendum, & omnibus membris laqorandum? Rursus vlcera, & vulnera, & febris, & podagra, & mors redoprandae? Nimirum haec erunt vota carnis recuperandae, iterum cupere de ea euadere. Et nos quidem haec aliquanto honestius pro styli pudore, 42 Ceterum quantum etiam spurciloquio liceat illorum in congressibus experiri, tam ethnicorum quam haereticorum. [43 Igitur quoniam & rudes quique de communibus adhuc sensibus sapiunt, & dubii & simplices per eosdem sensus denuo inquietantur, & vbique primus iste in nos aries temperatur, quo carnis conditio quaesatur, necessario & à nobis carnis primum conditio muniatur. Vt uterque laudatione depellat. Ita nos rhetorica quoque pro uocant haereticis, sicut etiam philosophari. Fubile & friuolum illud 44 corpusculum, quod malum denique appellare non horrent, 45 et si angelorum fuisset operatio, vt Menadio & Marco placet, 46 et si igne alicuius extructio aequae angeli, vt Apelles docet, sufficeret ad auctoritatem carnis, secundae diuinitatis parociniu. Angelos post Deum nouimus. Iam nunc quisquis ille summus Deus haereticis cuiusque est, non immerito ab ipso quoque deducere carnis dignitatem, à quo voluntas producenda ei adfuisse. Vtique enim prohibuisset fieri, quae fieri scisset, si fieri noluisse. Ita & secundum illos aequae caro, Dei res. Nihil operis, non eius est, qui passus est esse. Bene autem quod plures 47 & duriores quaeque doctrina totam hominis figuratione Deo nostro cedunt. Quamvis hic sit, fatis nostri, qui vnicum credidisti. Incipiat iam tibi caro placere, cuius arripes tantus est. 48 Sed & mundus, inquis, Dei opus est, & tamen praeterit habitus huius mundi, Apstolo quoque auctore: nec idcirco restitutio mundi praedudicabitur, quia Dei opus est, & vtique si vniuersitas irreformabilis post decessu, quid portio? Plane, si portio vniuersitati adaequa-

E Matth. 15.

Cap. IV.

F

G

Cap. V.

H

1. Cor. 7.

1. Tim. 1.

LL

ad equa-

A
Ioh. 1.
Gen. 2.

Ibidem.
Gen. 2.

Cap. VI.
B

Gen. 1.

C

D
Cap. VII.

Gen. 3.

Gen. 3.

Gen. 2.

adquatur. 49 Ad distantiam enim prouocamus: primo quidem, quod omnia sermone Dei facta sunt, 50 & sine illo nihil. Caro autem & sermone Dei constitit propter formam, ne quid sine sermone. *Faciamus enim hominem*, ante pramissit. Et amplius, manu propter prelationem, ne vniuersitati compararetur. *Et finxit*, inquit, *Deus hominem*. Magna sine dubio differentia ratio, pro conditione scilicet rerum. Minora enim quae fiebant, eo cui fiebant. Si quidem homini fiebant, cui mox à Deo addita sunt. Merito igitur ut famula, iussu & imperio, & sola vocali potestate vniuersa processerant. Contra, homo ut dominus esse posset, dum fit à Domino. Hominem autem mentio carnem proprie dici, quae prior vocabulum hominis occupauit: 51 *Et finxit Deus hominem, limam de terra*. Iam homo, qui adhuc limus. 52 *Et insufflauit in facie eius, flatum vitae, & factus est homo*, id est, limus, in animam viuam. 53 *Et posuit Deus hominem quem finxit, in paradiso*. Adeo homo figmentum primo, deinctotus. Hoc eo commendatim, uti quicquid omnino homini à Deo prospectum atque promissum: ut si non ex confortio generis, certe vel ex privilegio nominis. [54 Persequar itaque propolitur, si tamen tantum possum carni vindicare, quantum contulit ille qui eam fecit, iam tunc gloriantem quod illa pusillitas, limus, in manus Dei, quaecumque sunt, peruenit, satis beatus est solummodo contactus. Quid enim si nullo amplius opere, statim figmentum de contactu Dei constitisset: Adeo magna res agebatur, quia ista materia extruebatur. Ita que toriens honoratur, quotiens manus Dei patitur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur. 55 *Recegit torum illi Deum occupatum*, ac deditur, manu, sensu, opere, consilio, sapientia, prouidentia, & ipsa in primis adfectione, quae lineameta ductabat. Quodcumque enim limus exprimebatur, Christus cogitabatur homo futurus, quod & limus, & Sermo caro, quod & terra tunc. Sic enim praefatio Patris ad Filium: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et fecit hominem Deus*, id videtur quod finxit, *ad imaginem Dei fecit illum*, scilicet Christi. Et sermo enim Deus, 56 *qui in effigie Dei constitutus, non rapinam existimauit pariari Deo*. Ita limus ille iam tunc imaginem induens Christi futuri in carne, non tantum Dei opus erat, sed & pignus. Quo nunc facit, ad insulcandam originem carnis, nomen terre ventilare, ut fordentis, utiacentis elementis: cum et si alia materia excudendo homini competisset, 57 artificis fastidium recogitari oporteret, qui illam & elegendo dignam iudicasset, & tractando fecisset, 58 Phidias manus Iouem Olympium ex ebore molitur, & adoratur: nec iam 59 bestia & quidem insullissimae dens est, sed summum seculi nomen, non quia elephantus, sed quae Phidias tantus: Deus viuus & Dei s verus, quancumque materia vilitatem non de sua operatione purgasset, & ab omni infirmitate sanasset: An hoc supererit, ut honestius homo Deum, quam hominem Deus finxerit: Nunc est scandalum limus, alia iam res est. Carnem iam teneo, non terram licet & caro audiat, *Terra es, & in terram ibis*: origo recensetur, non substantia reuocatur. Datum est esse aliquid origine generosius, & demutatione felicitius. Nam & aurum terra, quia de terra: haec tamen terra: ex quo aurum, longe alia materia splendidiore atque nobiliori 60 de obsoletiore matrice. Ita & Deo licuit carnis aurum, de limi, quibus puras, fordibus excolato censu eliquasse. [61 Sed diluitor videatur auctoritas carnis, quia non & ipsam proprie manus diuina tractauit, sicut limum. Quando in hoc tractauit limum, ut postmodum caro fieret ex limo, carnis utique negotium gessit. Sed adhuc velim discas, quando & quomodo caro floruerit ex limo. 62 Neque enim, ut quidam volunt, illae pellicae tunicae, quas Adam & Eua paradysum exui induerunt, ipsae erunt carnis ex limo reformatio: 63 quum aliquanto prius & Adam, substantiae suae traducem, in foemina iam carnem recognouerit: *Hoc nunc os ex osibus meis, & caro ex*

carnea; & ipsa delibatio masculi in foemina carne suppleta sit: limo opinor supplenda, si Adam ad huc limus. Oblitteratus igitur & deoratus est limus in carnem. Quando? quum factus est homo in animam viuam, de Deo facti, vapore scilicet, idoneo torere quodammodo limum in aliam qualitatem, quasi in ceptam, ita in carnem. Sic & figulo licet argillam temperato ignis adflatu in materiam robustiorem recorporare, & aliam ex alia fingere speciem, aptiorem praefina, & suam generis ac nominis. Nam et si scriptum est, 64 *Non quid argilla dicit figulo*, id est, homo Deo: est i Apollolus in testaceis aut valculis, tamen & argilla homo, quia limus ante, & testa caro, quia ex limo per adflatus diuini vaporem, quam postea pellicae tunicae, id est, cutes superductae vestierunt. Vtque adeo, si detraheris cutem, nudaeris carnes: Ita quod hodie spoliium efficitur, si detrahatur, hoc fuit indumentum cum superstruebatur. 65 Hinc & Apollolus circuncisionem, despoliationem carnis appellans, tunicam cutem conuincit. Haec cum ita sint, habes & limum de manu Dei gloriosum, & carnem de afflatu Dei gloriosiorum, quo panter caro & limi rudimenta depoluit, & anime ornamenta suscepit. Non est diligentior Deo, ut tu quidem scythicas & Indicas gemmas, & rubentis maris grana candida, non plumbo, non aere, non ferro, 66 ne argenteo quoque oblaquees, sed electissimo & insuper operosissimo descrobes auro: vinis item, & congruentiam cures: proinde perspecta ferruginis gladius vaginatum ad aequas dignitatem: Deus vero anime lux vniuersam, spiritus sui auram, oris sui operam viliissimo 67 alicui commiserit capulo, & indigne collocando vitae damnauerit. Collocauit autem an potius inferuit & immiscuit carnem, tanta quidem concrecione, ut incertum haberet possit, utrumne caro animam, an carnem animam circumferat: utrumne anima carni, 68 an anima appareat carni: sed est magis animam inuicemque dominari credendum est, ut magis Deo proximam, hoc quoque ad gloriam carnis exuberat, quod proximam Deo & continet, & ipsius dominationis compotem praestat. Quem enim naturae vsum, quem mundi fructum, quem elementorum saporem, non per carnem animam depascitur: quidni? per quam omni instrumentum sensuum sulca est, visu, auditu, gustu, odoratu, contractu: per quam diuina potestate respersa est, nihil non sermone perficiens, vel tacite praemisso. Et sermo enim de organo carnis est, Artes per carnem: studia, ingenia, per carnem: opera, negotia, officia, per carnem: atque adeo totum viuere anime carnis est, ut non viuere anime nisi aliud sit, 69 quae à carne deuertere. Sic etiam ipsum mori carnis est, cuius & viuere. Porro si viuere per carnem subiacent animae, carni quoque subiacent: per quod vitaris, cum eo vitaris necesse est ita caro dum ministrat & famula animae deputatur, confors & coheres inuenitur: si temporalium, cur non & aeternorum?

[70 Et haec quidem velut de publica forma humanae conditionis in suffragium carni procurauerim: videamus nunc de propria etiam Christiani nominis forma, quanta huic substantiae frivola ac fordida, apud Deum praerogativa sit: & si sufficeret illi quod nulla omnino anima salutem possit, adipisci, nisi, dum est in carne, crediderit: adeo caro salutis est caro, de qua 71 quum anima Deo allegitur. 72 Sed & caro abluatur, ut anima emaculetur: 73 Caro vnguitur, ut anima consecratur. 74 Caro signatur, ut & anima muniatur. 75 Caro manus impositione adumbratur, ut & anima spiritu illuminetur. 76 Caro corpore & sanguine Christi vescitur, ut & anima de Deo lagineretur. 77 Non possunt ergo separari in mercede, quas opera coniungit. Nam & sacrificia Deo grata, conflictationas dico animae, 78 ieiunia, & feras, & aridas escas, 79 & appendices huius officii fordes, caro de proprio suo incommodo instaurat. 80 Virginitas quoque & viduitas, 81 & modesta in occulto matrimonii dissimulatio, 82 & vna noxia eius de bonis

TERTIU
OPERA

A
Psal. 91.
Matth. 10

Ca. XIV.

B

C

D
Cap. XV.

mortu, 104 illum dico alitem Orientis peculiarem, de singularitate famofum, de posteritate mōstruofum: qui femetipfum lubenter funerans renouat, narali fine decedens atque succedens iterum Phœnix. 105 Vbi iā nemo, iterum ipse: quia nō iā, alius idem. Quid expreffius atque figuratius in hāc caufam, aut cui aliter tale documentum? Deus etiam fcriptus fuis: 106 *Et florebit enim, inquit, velut phœnix*, id est, de morte, de funere: vti credas, de ignibus quoq; substantiam corporis exigi posse. 107 Multis passeribus antistare Dominus pronuntiauit: si non & phœnicibus, nihil magnum: sed homines semel interibūt, aubis Arabiæ de resurrectione securis. [108 Talia interim diuinarum virium linamenta, non minus parabolis operato Deo, quam locuto, veniamus & ad ipsa edicta atque decreta eius, quo quum maxime diuisionem istam materiam ordinamus. Exorsū enim sumus ab auctoritate carnis, an ea sit cui dilapsa salus cōpetat: dehinc profectū de potentia Dei, an tanta sit que salutem conferre dilapsæ rei soleat: nunc si probauimus vtrunque, velim etiam de causa requirere: an sit aliqua tam digna quas resurrectionem carnis necessariā, & rationi certe omni modo debitā vindicet: quia subest dicere, est caro capax restitui, etj diuinitas idonea restituendi, sed causa restitutionis præesse debet. Accipe igitur & causam, qui apud Deum meum dicitis tam optimum, quam & iustum: de suo optimum, de nostro iustum. Nisi enim homo deliquisset, optimum solummodo Deum nosset, ex naturæ proprietate, at nunc etiam iustum eum patitur, ex causæ suæ necessitate: tamen & hoc ipso optimum, dum & iustum. Et bono enim iuuando, & malo puniendo iustitiam exhibens, vtraque sententiā bono præstat: hinc vindicans iustum, inde remunerans illud. 109 Sed eum MARCIONE PLENIUS DITES, an hoc fit Deo totum. Interim talis est noster, merito iudex, quia Dominus: merito Dominus, quia auctor: merito auctor, quia Deus. Hinc & ille, nescio quis, hæreticorum: Merito non iudex, non enim Deus. Merito nō Dominus, nō enim auctor. 110 nescio iam si Deus, qui nec auctor q; Deus, nec Dominus q; auctor. Igitur si Deo & Domino & auctori congruentissimum est, iudicium in hominem destinare, de hoc ipso an Dominum & auctorem suum agnoscere & obseruare curarit: an non id quoque iudicium resurrectio expunget? Hæc erit tota causa, immo necessitas resurrectionis, 111 congruentissima scilicet Deo destinatio iudicii: de cuius dispositione dispicias, an vtrique substantiæ humanæ diiudicanda censura diuina prædeat, tam animæ quam & carni. Quod enim congruet iudicari, hoc competet etiam resuscitari. Dicimus plenum primo perfectumque credendum iudicium Dei: vt vltimū iam atque exinde perpetuum: vti sic quoque; iustum, dum non in aliquo minus: vti sic quoque Deo dignum, dum pro tanta eius patientia, plenum atque perfectum: itaque perfectam plenitudinem perfectionis atque iudicii, nō nisi 112 de totius hominis representatione constare: Totum porro hominem ex vtriusq; substantiæ concretionem parere: idcircoque in vtraque exhibendum, quem totū oportet iudicari: qui nisi totus, vti que nō vixerit: Quales ergo vixerit, talem iudicari: quia de eo quod vixerit, habet iudicari. Vita est enim causa iudicii: per tot substantias dispungenda, per quot & functa est. [113 Age iam, scindant aduersarii nostri carnis animæque cōtextum, prius in vitæ administratione, vitæ audeant scindere illud etiam 114 in vitæ remuneratione, 115 Negent operarum societatem, vt merito possint etiam mercede negare. Non sit particeps in sententiā caro, si non fuerit & in causa. Sola anima reuocetur, si sola decedit. At enim non magis sola decedit, 116 quam sola decurrit illud vnde decedit: vitam hanc dico. A deo autem non sola anima transigit vitam, vt nec cogitatus, licet solos, licet non ad effectum per carnem deductos, auferamus a collegio carnis. Siquidem in carne, & cum carne, & per carnem agitur ab anima, quod agitur in corde. Hæc d' nique carnis speciem, 117 arcem animæ etiam Dominus in sigillatione cogitatuū taxat. *Quid cogitatis in cor-*

ditibus vestris nequam: Et, 118 Qui conspexerit mulierem ad concupiscendum, iam adulterauit in corde. Adeo & sine opere & sine effectu, cogitatus, carnis est actus. Sed et in cerebro, vel in medio superciliorum discrimine, vel vbi vbi Philoophis placet, principatus sensuum constituta est, quod Hegemonicon appellatur, caro enim omne anime cogitatorum. Nunquam anima sine carne est, quando in carne est. Nihil non cū illa agit, sine qua non est. Quæ adhuc cogitatus quoque per carnem administrantur, qui per carnem dinoscuntur extrinsecus. Voluerit aliquid anima, vultus operatur in dicitis: facies intentionum omnium speculum est. Negent factorum societatem, cui negare non possunt cogitatorum. Et illi quidem delinquentias carnis enumerant: ergo peccatrix tenebitur supplicio. Nos vero etiam virtutes carnis opponimus: ergo & bene operata tenebitur premio. Et si anima est, que agit & impellit in omnia, carnis obsequium est. Deum non licet aut iniustum iudicem credi aut inermem: iniustum, si sociam bonorum operum præmiis arceat; inermem, si sociā malorum supplicis fecerit: quum humana censura eo perfectior habeatur, quo etiam ministris facti cuiusq; depositi nec parcens, nec inuidens illis, quo minus cū auctoribus, aut potius, aut gratiæ communicent fructum. [119 Sed quæ imperium anime, obsequiū carni distributum, propiciendum est, ne & hoc alia argumentatione subuertat: vt velint carnem sic in officio anime collocare, non quasi ministrā; ne ex hoc sociam cogantur agnoscere. Dicent enim ministris & socios habere arbitrium ministrandi atque sociandi, & potestatem suę voluntatis in vtrunquē homines scilicet & ipsos: 120 idcirco cum auctoribus merita communicare, quibus operam ipse accōmodant. Carnem autem nihil sapientem, nihil sentientem per semetipfam, non velle, non nolle de suo habentem, vt ce potius vasculi apparere animæ, vt instrumentum, nō vt ministerium. Itaque animæ solius iudicij prædicere, qualiter vsa sit vasculo carnis: vasculum vero ipsum nō esse sententiæ obnoxium: quia nec calicē damnari, si quis eum veneno temperari: nec gladiū ad bestias pronuntiarī, si quis eo latrocinium fuerit operatus. Iā ergo innocens caro, ex parte qua non reputatur illi operæ malæ: & nihil prohibet innocentie nomine saluam esse fieri. Licet enim nec bonæ operæ reputetur illi, sicut nec malæ, diuinæ tamē benignitati magis compertinent nocentes liberare: beneficis enim debet. Optimi est autem etiam quod non debetur offerre. Et tamen calicē, 121 non dico venenarium, in quem mors aliqua mitterit, sed fricticis, 122 vel archigalli, 123 vel gladiariorum, aut carnificis spiritu infectum, quæro an minus dantes, quæ oscula ipsorum: nostris quoque sordibus nubilis, vel nō pro animo temperatū, elidere solemus, quo magis puero irascamur, gladiū vero latrocinii ebriū quis non à domo tota, nedum à cubiculo, nedum à capitis, sui officio relegari: præsumens scilicet, nihil aliud de quam 124 in ludia animarum somnatarum, vt quærit & inquietantium sanguinis sui concubinum? At enim & calix bene sibi concius, & de diligencia ministerii commendatus, 125 de coronis quoq; potatoris sui inorabitur, aut aspergine florum honorabitur: & gladius bene de bello cūuentus, & melior homicida, 126 eandem suam consecrationem pentabit. Est ergo & in vasculis & in instrumenta sententiā figere, vt dominorum & auctorum meritis & ipsa committent: vt huic quoque argumentationi satis fecerim, licet ab exemplo vacet diuersitas rerum. Omne enim vas vel instrumentū aliunde in vsus venit, extranea omnino materia à substantia hominis. Caro autem ab exordio vteri constata, contumata, congenita animæ etiam in omni operatione ministratur illi. 127 Nam etsi vas vocatur apud Apostolum, quam iubet in honore tractari, eadem tamen ab eodem homo exterior appellatur: ille scilicet limus, qui prior titulo hominis incensus est, non calicis, aut gladii, aut vasculi vilius. 128 Vas enim capacitatis nomine dicta est, qua animā capit & continet: homo vero de cōmunionem naturæ, quæ eam non instrumentum in operantibus

Matth. 9.
Matth. 5.

117.

TERTIU
OPERA

A prestat, sed ministerium. ita & ministerium tenebitur iudicio, etsi de suo nihil sapiat: quia portio est eius, quae sapit, non suppellex. Hoc & apostolus sciens, nihil carnem agere per semetipsum, quod non animae deputeretur, nihilominus peccatricem iudicat carnem eo quod ab anima videtur impelli, iudicio liberata creditur. Sic & cum aliquas laudis operas carni indicis, *Glorificate*, inquit, & tollite Deum in corpore vestro, certus & hos conatus ab anima agi, idcirco tamen & carni eos mandat, quia & illi fructum reprobmittit. Alioquin nec exprobatio cõperisset 129 in alienam culpam, nec adhortatio in extraneam gloria: & exprobatio enim, & exhortatio vacarent erga carnem, si vacaret & merces, quae in resurrectione caperetur. [130] Simplicior quilibet fautor sententiae nostrae putabit, carnem etiam idcirco representandam esse iudicio: quia aliter anima non capiat passionem tormenti seu refrigerii: vtpote incorporealis; hoc enim vulgus existimat. Nos autem ANIMAM corporalem, & hic profitemur, & in suo VOLVIMINE PROBAMVS, habentem proprium genus 132 substantiae, soliditatis, per quam quid & sentire & pati possit. Nam & nunc animas torqueri, fouerique penes inferos, licet nudas, licet adhuc exules carnis, probauit Lazari exemplum, 133 Dedit igitur aduersario dicere: Ergo quae habet corpulentiam propriam, de suo sufficit ad facultem passionis & sensus, vt non egeat representatione carnis: immo eatenus egebit, non quia sentire quid sine carne non possit, sed quia necesse est illam etiam cum carne sentire. Quantum enim ad agendum de suo sufficit, tantum & ad patiendum. Ad agendum autem minus de suo sufficit. Habet enim de suo solummodo cogitare, velle, cupere, disponere: ad perficiendum autem opera carnis expectat. Sic itaque & ad patiendum societatem carnis expostulat, vt tam plene per eam pati possit, quae sine ea plene agere non potuit. Et ideo in qua de suo sufficit, 134 eorum interim sententia pendit, concupiscentiae, & cogitatus, & voluntatis. Porro si haec satis essent ad plenitudinem meritum, vt non requirerentur & facta, sufficeret in totum anima ad perfectionem iudicii, de his iudicanda, in qua agenda sola suffecerat. Quis vero etiam facta deinceps sint meritis, facta autem per carnem administrantur, iam non sufficit anima sine carne foueri, siue cruciari, pro operibus etiam carnis, etsi habet corpus, etsi habet membra, quae proinde illi non sufficiunt ad sentiendum plene, quemadmodum nec ad agendum perfecte. Idcirco pro quoquo modo egit, pro eo & patitur apud inferos, prior degultans iudicium, sic prior induxit admittit: expectans tamen & carnem, vt per illam etiam facta compenlet, cui cogitata madauit. Denique haec erit ratio in vltimum finem destinati iudicii, vt exhibitione carnis omnis diuina censura perfici possit. Alioquin non sustineretur in fine, quod & nunc animae decerpunt apud inferos, si solis animabus destinaretur. [135] Hucusque praeruditionibus egerim ad munieros sensus omnium scripturarum, quae carnis reciduarum pollicentur. 136 Cui quoniam auctoritates iustorum patrociniorum procurent, honores dico substantiae ipsius, tum vires Dei, tum exempla eorum, tum rationes iudicii & necessitates ipsius vti que secundum praeruditiones auctoritatum, scripturas intelligi oportebit, non secundum ingenia haereticorum, de sola inieculitate venientia: quia incredibile habeatur restitui substantiam interita subductam, non quia aut substantia ipsi inememibile sit, aut Deo impossibile, aut iudicio in habile: plane incredibile, si nec praedicatum diuinitus fuerit: nisi quod etsi praedicatum id a Deo non fuisset, vltro praesumi debuisset, vt propterea non praedicatum, quia tot auctoritatibus praedicatum. At cum diuinis quoque vocibus personat, tunc abest vt aliter intelligatur quam desiderat illa a quibus etiam sine diuinis vocibus perluadet. Videmus igitur hoc primum, 137 quoniam titulo spes ista per scripta sit. Vnum (opinor) apud omnes edictum Dei pendet, resurrectio mortuorum. Duo verba expedita decisa, decisa: ipsa conueniam, ipsa dilectam, cuius substantiae addicant. Quam apud resurrectionem ho-

mini imminere, quæram necesse est quid eius cadere fortitum sit. Siquidem nihil resurgere expectabit, nisi quod ante succiderit. Qui ignorat carnem cadere per mortem, potest eam nec stantem nosse per vitam. Sententiam Dei, natura pronunciat: *Terra es, & in terram ibis*. Et qui non audiuit, videt. Nulla mors non ruina membrorum est. Hanc corporis sortem Dominus quoque expectat, qui ipsa substantia indutus: 138 *Diruit*, inquit, *templum istud, & ego illud triduo refoecitabo*. Ostendit enim cuius sit dirui, cuius elidi, cuius iacere, eius & releuari, & resuscitari: quamquam & animam circumferret, trepidantem vti que ad mortem, sed non cadentem per mortem. Quia & scriptura, *de corpore*, inquit, *suo dixerat*. Atque adeo caro est, quae morte subruitur, vt exinde a cadendo cadauer renitetur. Anima porro nec vocabulo cadit, quia nec habitu ruit. Atquin ipsa est quae ruinam corpori infert, quum efflata est: sic ipsa est, quae illud de terra suscitabit ingressa. Non potest cadere, quae suscitabit ingressa. Non potest ruere, quae elidit egressa. Artius dicam, ne in somnum quidem cadit anima cum corpore, ne tunc quidem sternitur cum carne, etenim agitur in somnis & iactatur, quiescet autem si iacere, & iacere si cadere. Ita nec in veritatem mortis cadit, quae nec in imaginem eius ruit. Sequens nunc vocabulum mortuorum aequae dispice cui substantiae insidat: quamquam in hac materia admittamus, inter dum mortalitatem animam assignari ab haereticis: vt si anima mortalis resurrectionem consecutura est, praeruditionis sit & carni non minus mortali resurrectione communicatur. Sed nunc proprietates vocabuli vindicanda est suae sorti. Iam quidem eo ipso quod resurrectio caduca rei est, id est, carnis, eadem erit & in nomine mortui: quia caduca rei est resurrectio, quae dicitur mortuorum. Sic & per Abraham patrem fidei diuinæ familiaritatis virum dicimus. 139 Postulans enim Saræ humanam locum de filiis Chet: *Dare ergo*, inquit, *mibi possessionem sepulcri vobiscum, & humabo mortuum meum*, carnem scilicet. Neque enim animam humanam spatium desiderasset, etsi anima mortalis crederetur, etsi mortuus dici mereretur. Quod si mortuus corpus est, corpus erit resurrectio, quum dicitur mortuorum. 140 Et hec itaque dispositio tituli, & praeruditionis ipsius, fidei vti que defendens vocabulorum, illuc proficere debet, vti quid pars diuina turbat obtentu figuratum & ænigmatum manifestiora quaeque praetaleant, & de incertis certiora praeruditionibus. Nausti enim quidam solennissimam eloqui prophetici formam, allegorici & figurati plerique, non tamen semper, resurrectionem quoque mortuorum manifeste annuntiant, in imaginariam significationem distorquens, alseuerantes ipsam etiam in ortem spiritaliter intelligendam. Non enim hanc esse in vero, quae sit in medio, 141 discedum carnis atque animae, sed ignorantiam Dei, per quam homo mortuus Deo non minus in errore iacuerit quam in sepulcro. 142 Itaque & resurrectio nem eam vindicandam, qua quis adita veritate redanimatus & reuiuificatus Deo, ignorantia morte discussa, velut de sepulcro veteris hominis eruperit: quia & 143 Dominus Scribae & Phariseos sepulcris delabatis adæquauerit. Exinde ergo resurrectione fide consecutos cum Domino esse, quum cum in baptisimae induerint. Hoc denique ingenio etiam in colloquiis saepe nostros decipere consueuerunt: quasi & ipsi resurrectionem carnis admittant. Væ, inquit, qui non in hac carne resurrexerint: statim illos percussit, si resurrectione statim abuerint. Tacite autem secundum conscientiam suam hoc sentiunt: Væ qui nondum in hac carne est, cognouerit 144 arcana haeretica: hoc est enim apud illos resurrectio. Sed & plerique ab excessu animae resurrectione vindicantes, de sepulcro exire, de seculo euadere interpretantur, quia & seculum mortuorum sit habitaculum, id est, ignorantium Deum: Vel etiam de ipso corpore, quia & corpus vici sepulcri cõclusam animam, in seculari vitae morte detineat. 145 Ob huiusmodi igitur cõiecturas primam praeruditionem eorum depellam, quae voluit omnia prophetas per imagines cõcionatos: quod si ita esset, ne ipsa quidem imagines distingui potuis-

E Gen. 3.
Ioan. 2.
Matth. 26.
F
Gen. 23.
Cap. XIX.
G
Rom. 6.
Matth. 23.
H
Cap. XX.

Tertulliani Opera.

M m 2 sent.

A

sent, si non & veritates prædicatæ fuissent, ex quibus imagines deliniarentur. 146 Atque adeo si omnia figuræ, quid erit illud cuius figuræ: quomodo speculum obtendens. si nunquam est facies: Adeo autem non omnia imagines, sed & veritates: nec omnia umbra, sed & corpora: ut in ipsum quoque Dominum insigniora quæque luce clarius prædicarentur. Nam & virgo concepit in utero, non figuratæ, & peperit Emmanuelem, 147 nobiscum Deum Iesum, non oblique: 148 Et si oblique, Accepturum virtutem Damasci & spolia Samariæ, 149 sed manifeste: Venturum in iudicium cum Presbyteris & Archontibus populi. Nam & tumultuatae sunt gentes in persona Pilati. & populi meditati sunt inania, in persona Israelis. Affiterunt reges terræ, Herodes: & Archontes congregati sunt in unum, Annas & Caiphas, adversus Dominum & adversus Christum eius. 150 Qui & tanquam ovis ad victimam adductus est: & tanquam agnus ante tendentem, scilicet Herodem, sine voce, sic non aperuit os suum: 151 dorsum suum ponens ad flagella, & maxillas ad palmas, & faciem non avertens à faciente: sicut animinum: deputatus etiam inter iniquos, 152 perossus manus & pedes: fortem passus in vestimento, 153 & potus amaros, 154 & caput irridendum nutus, 155 triginta argenteis adpretiatus à proditore. Quæ hic figuræ apud Esaiam? quæ imagines apud Davidi: quæ ænigmata apud Hieremiam? ne virtutes quidem eius per parabolas profatos. Aut nunquid nec oculi patefacti sunt cæcorum, 156 nec inclaruit lingua mutorum, 157 nec manus aridæ & genua dissoluta revaluerunt, nec claudi salierunt: ut certius: quæ et si ipsi spiritaliter quoque interpretari solemus secundum comparationem animalium vitiorum à Domino remediatorum, quum tamen & carnaliter adimpleta sunt, ostendunt Prophetas in vitamque speciem prædicasse, salvo eo quo plures voces eorū nudæ & simplices, & ab omni allegoriæ nubilo putæ defendi possunt: 158 ut quæ exitus gentium & urbium resonant, Tyri & Ægypti, & Babylonis, & Idumææ, & Carthaginensium navium: 159 ut quum ipse Israelis plagas, aut venias, captiuitates, restitutiones, vltimæque dispersionis exitum perorans. Quis hæc interpretabitur magis quæ recognosceret res in litteris tenentur, ut litteræ in rebus legantur. Ita nõ semper, nec in omnibus allegorica forma est Prophetice eloqui, sed interdum & in quibusdã.

Ca. XXI.

C

[160] Si ergo interdum & in quibusdã inquis, cur non & in edicto resurrectionis spiritaliter intelligendæ? quoniam quidè plurima ratio intercedit. Primo enim quid facient torac talia instrumenta diuina, ita aperte corporalem constantiam resurrectionem, ut nullã admittant figuratæ significantiæ suspensionem? Et utique æquum sit, quod & supra demandauimus, incerta de certis, & obscura de manifestis præiudicari: vel ne inter discordiã certorum & incertorum, manifestorum & obscurorū, fides dissipetur, veritas periclitetur, ipsa diuinitas ut inconstans denotetur: 161 Tum quod verisimile non est, ut ea species sacramenti, in quam fides & cora committitur, in quam disciplina tota connititur, ambigue annuntiatã, & obscure proposita videatur: quando spes resurrectionis nisi manifesta de periculo & premio, neminem ad eiusmodi præsertim religionem publico odio & hostili elogio obnoxiam peritaderet. Nullum opus certum est mercedis incertæ. Nullus timor iustus est periculi dubii. Et merces autem, & periculum, in resurrectione pendet euentu. 162 Sed et si temporalia & localia & personalia Dei decreta atque iudicia in vrbes & gentes, & reges, tam aperta Prophetia iaculata est, quale est, ut æternæ dispositiones eius & vniuersales in omne hominum genus lucem sui fugerint: que quanto maiora, tanto clariora esse deberent, ut maiora crederentur? 163 Et puto, Deo nec liuorem nec dolum, nec inconstantiam, nec lenocinium ascripti posse, per quæ fere promulgatio maiorum cauillatur.

Ca. XXI.

[164] Post hæc ad illas etiam scripturas respiciendum est, quæ non sinunt resurrectionem secundum animalia istos, ne dixerim spiritalis, aut hiciam in ve-

ritatis agnitione præsumi, aut ab excessu statim vitæ vindicari.

Quum enim & tempora totius spei fixa sint sacrosancto stylo nec liceat eam ante constirui, 165 quam in aduentum (opinor) Christi, vota nostra suspirare in seculi huius occasum, in transiitum mundi quoque 166 ad diem Domini magnum, diem iræ & retributionis, diem vltimum, & occultum, nec vli præterquam patri notum, & tamen signis atque portentis, & concussionibus elementorum, & conficationibus nationum prænotatum. Euoluerem Prophetias, si Dominus ipse tacuisset, nisi quod & Prophetiæ vox erant Domini: sed plus est quod illas suo ore consignat, 167 Interrogatus à discipulis quando euentura essent, quæ interim de templi exitu eruperant, ordinem temporum primo Iudaicorum vsque ad excidium Ierusalem, dehinc communium vsque ad conclusionem seculi 168 dirigit.

Nam postquam edixit, 169 & tunc erit Ierusalem conculcatur nationibus, donec adimpleantur tempora nationum allegandatum scilicet à Deo, & congregandatum cum reliquijs Israelis: inde iam in orbem & in seculum prædicat. 170 secundum Ioseph & Daniele 171 & vniuersum concilium Prophetarum, futura signa in sole & in luna & in stellis, 172 conclusionem nationum, cum stupore sonitus maris, 173 & motus refrigerantium hominum, præ metu & expectatione eorum, quæ imminet orbis terræ. Virtutes enim, inquit, calorem commouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum plurimo potentatu & gloria. Vbi autem caperint ista fieri, emergetis & eleuabitis capita vestra, quod retemptio vestra adpropinquat. Et tamen adpropinquare eam dixit, non adesse iam: & quum ceperint ista fieri, non quum facta fuerint: quia quum facta fuerint, tunc cadit redemptio nostra, quæ eo vsque adpropinquare dicitur: erigens interim & excitans animos ad proximum iam spei fructum.

Cuius etiam parabola subtextitur 174 tenerescens arborum in caulem floris, & dehinc florem frugis antecurforem ista & vos quum videritis omnia ista fieri, scitate in proximo esse regnum Dei. Vigilate ergo omni tempore, 175 ut digni habeamini effugere omnia ista, & stetit ante filium hominis: utique per resurrectionem omnibus ante transactis. Ita et si in agnitione sacramenti fructus, sed in Domini representatione florescit atque frugescit.

Quis ergo Dominum tam intempesitæ, tam acerbe excitauit iam ad dexteram Dei, 176 ad contingendam terram secundum Esaiam, quæ (puto) adhuc integra est? Quis inimicos Christi iam subiecit pedibus eius secundum David, quasi velocior patre, omni adhuc popularium cætu clamante, 177 Christianos ad terram? Quis cælo descendentem Apolloli viderant, 178 secundum angelorum constitutum? 179 Nulla ad hodiernum tribus ad tribum pectora ceciderunt, agnoscetes quem pupugerunt.

Nemo adhuc excepit Heliam: 180 nemo adhuc fugit Antichristum, nemo adhuc Babylonis exitum fleuit, & est iam qui resurrexerit nisi hæreticus? 181 Exiit plane iam de corporis sepulcro etiam nunc feribus & hulceribus obnoxius, & conculcatur iam inimicos, etiam nunc cluctari habens cum mundi potentibus. Et utique iam regnat, etiam nunc Cæsarum quæ sunt Cæsarum debens.

[182] Docet quidem Apostolus Colossensibus scribens, mortuos fuisse nos aliquando alienatos & inimicos sensus Domini, quum in operibus pessimis & geberamus, 183 dehinc: consepultos Christo in baptisinate, & conresuscitados in eo per fidem efficaciam Dei, qui illum suscitavit à mortuis. Et vos quum mortui essetis in delictis & præputiatione carnis vestra, viuificauit cum eo, donato vobis omnibus delictis. Et rursus: 184 Si cum Christo mortui estis ab elementis mundi, quomodo quasi quidam viuentes in manibus sententiam fertis? Sed quum ita nos mortuos

Isai. 7.
Isai. 8.
Isai. 9.
Psal. 2.

Isai. 53.
Luc. 23.
Isai. 50.
Isai. 53.
Psal. 68.
Psal. 21.
Hier. 32.
Matth. 27.
Isai. 55.
Matth. 11.
Psal. 15.

B
Isai. 23.
Isai. 23.
21.
Psal. 132.

Isai. locis citatis.
D

Ca. XXI.

E

Isai. 14.
Dan. 7.
Isai. 14.
Isai. 14.
Isai. 14.
Isai. 14.

Matth. 24.

Isai.

Isai.

Isai. 14.
Zach. 14.
Matth. 24.
Apoc. 19.
Psal. 118.
Matth. 24.

Ca. XXI.
Coloss. 2.
Hebr. 10.

1 Cor. 15.
1 Tim. 1.
1 Tim. 2.
1 Tim. 3.

Psal. 132.

TERTIUM
OPERA

A
Col. 3.
Ioh. 1.
Gal. 5.
Philip. 3.
B
A. 9.
Philip. 3.
Gal. 4.
I. Tim. 6.
A. 11.
C
Ca. xxvii.
I. Thim. 5.
I. Thim. 2.
I. Thim. 3.
I. Thim. 4.
D
I. Cor. 15.
I. Tim. 1.
I. Tim. 2.
I. Thim. 3.

faciat spiritaliter, vt tamen & corporaliter quando que
mortuos agnoscant, vtique & resuscitatos proinde spi-
ritualiter deputans, aequo non negat etiam corporaliter
resurrecturos. 81 Deniq; Si resurrexeritis, inquit, cum Chri-
sto. ea que suscipimus sunt querite, vbi est Christus in dextera Dei
residens: ea que suscipimus sunt querite, non que deorsum. Ita ani-
mo ostendit resurgere, quo solo adhuc possumus cœ-
lestia attingere: que non quereremus, nec aspereremus,
si possideremus. Subiicit etiam: *Mortui enim estis, scilicet
delictis, non vobis: & vita vestra abscondita est cum
Christo in Deo.* Nondum ergo apprehensa est, quæ ab-
scondita est. Sic & Ioannes: *Et nondum, ait, manifestatum
est, quid futuri sumus.* 186 *Scimus quia si manifestauerit, similes
eius erimus.* Tanto abest vt simus iam quod nescimus:
vtique scituri si iam essemus. Adeo contemplatio est
spei in hoc spatio per fidem, non representatio: nec
possessio, sed expectatio. De qua spe & expectatione
Paulus ad Galatas: *Nos enim spiritu ex fide spei iustitie ex-
pectamus: non aut tenemus.* Iustitie autem Dei dicitur
iudicio quo iudicabimur de mercede. Ad quam pen-
dens & ipse, quam Philippensis scribit, 187 *Si qua, in-
quit, concurrant in resurrectionem que est a mortuis, non quia
iam accipi aut consummatus sum.* Et vtique crediderat, &
omnia sacramenta cognouerat, vas electionis, do-
ctor Nationum, & tamen adicit: *Persequor autem si adpre-
hendam in quo sum adprehensus a Christo.* Eo amplius: *ego me
fratres, non puto adprehendisse, vnum plane, oblitus posteriorum
188 in priora me extendens, secundum scopum persequor ad
palmam inuincibilitatis per quam concurrerem: vtique in re-
suscitationem a mortuis suo tamen tempore: sicut ad
Galatas: Bene autem facientes ne taceat: tempore enim suo me-
ritur.* Sicut & ad Timotheum de Onesiphoro: 189 *Der
illi Dominus inuenire miseracionem in illo die. In quem diem
accipemus & ipsi precipit 190 custodire mandatum im-
maculatum, inreprehensibile, in apparentiam Domi-
ni Iesu Christi, quam suis temporibus ostendet, beatus & solus
potentator, & rex regnatum, & dominus dominatum, de
Deo dicens. De quibus temporibus & Petrus in Actis:
191 *Peniteat itaque vos, & respicite ad abolenda delicta ves-
tra, vt tempora vobis suspensam referantur ex persona Dei, &
metas predefignatum vobis Christum, quem oportet accipere
calce adulesque tempora exhibitionis omnium, que locutus est
Deus, ore sanctorum Prophetarum.* [192 *Quæ hæc tempora,
cum Thessalonicensibus dice. Legimus enim, 193 quæ
liter conuersi sitis ab idolis, ad seruendum viuo & vero Deo, &
expectandum cœlis filium eius, quem suscitauit ex mortuis, Iesu-
sum. Et tunc: Quæ enim spes nostra vel gaudium vel exulta-
tionis corona, 194 quam & vos coram Domino nostro Iesu Chri-
sto in aduentu ipsius: 195 Item: Coram Deo & Patre nostro in
aduentu Domini nostri Iesu Christi, cum vniuersis sanctis eius.*
196 De quorum dormitione minus mœrenda docens,
simul & tempora resurrectionis exponit, dicens: *Sie-
nim credimus quod Iesus mortuus sit & resurrexerit, sic & Deus
eos qui dormierunt, per Iesum adducet cum ipso. Hoc enim dici-
mus vobis in sermone Domini, quod nos qui viuimus, qui reman-
emus in aduentum Domini nostri, non preueniemus eos qui
dormierunt. Quoniam ipse Dominus in iussu & in voce arch-
angeli & tuba Dei descendet de celo, & mortui in Christo pri-
mum surgent: deinde nos qui viuimus, simul cum illis tollemur
in nubibus obuiam Domino in aërem, & ita semper cum Do-
mino erimus. Quæ vox archangeli, quæ tuba Dei audi-
ta iam, nisi forte in cubilibus hæreticorum? Nam et si
tuba Dei Evangelicus sermo dici potest, qui illos
iam vocaret, sed aut mortui erunt iam corporaliter,
197 vt resurrexerint, & quomodo viuunt? aut in nub-
es erepti, & quomodo hic sunt? miserimi reuera,
vt Apostolus pronuntiauit, 198 qui in ista tantum vita
sperantes habebantur, excludendi, dum præcipi-
unt quod post illam reponitur, 199 frustrati circa
veritatem, non minus quam Phygellus & Hermoge-
nes. Et ideo maestas spiritus sancti petpica eius mo-
di sensum, & in ipsa ad Thessalonicenses Epistola
suggerit: 200 *De temporibus autem & temporum spatys, fra-
tres, non est necessitas scribendi vobis. Ipsi enim certissime scitis
quod dies Domini quasi fur nocte ita adueniat. Quam dicent,***

pax & vita sunt omnia, tunc illis repentinus insister interitus.
Et in secunda pleniore sollicitudine ad eosdem: 201
Obsecro autem vos fratres, per aduentum Domini nostri Iesu
Christi, & congregationem nostram ad illum, nec cito com-
moueamini animo, neque turbemini, neque per spiritum, ne-
que per sermonem, scilicet pseudoprophetarum, neque per
epistolam scilicet pseudopostolorum, ac si per nostram, qua-
si insister dies Domini. Ne quis vos seducat illo modo, quoniam
nisi ueniat abscessio primo, huius vtique regni, & reuelatur de-
linquentia homo, id est, Antichristus, filius perditionis, quia
aduersatur & superextollitur in omne quod Deus dicitur vel
religio, vti sedeat in templo Dei, affirmans Deum se. Nonne
meministis quod cum apud vos essem, hæc dicebam vobis: Et nunc
quid detineat scitis, ad reuelandum eum in suo tempore. Iam
enim arcum iniquitatis agitatur: tantum qui nunquid teneat,
donec de medio fiat: 202 quis? nisi Romanus status, cuius
abscessio in decem reges dispersa Antichristum,
superducat, & tunc reuelabitur iniquus, quem Dominus Ie-
sus interficiet spiritu oris sui, & euacuabit apparentia aduentus
sui. Cuius est aduentus secundum operationem satanae in omni
virtute & signis atque portentis mendacii, & in omni seductio-
ne iniustitie cuiusque percutit. [203 Etiam in Apocalypsi Io-
annis ordo temporum sternitur, a quem Martyrum
quoque animæ sub altari vltionem & iudicium flagi-
tantes sustinere didicerunt, b vt prius & orbis de pa-
teris angelorum plagas suas ebibat, c & prostituta il-
la ciuitas a decem regibus dignos exitus referat, d &
bestia Antichristus cum suo Pseudopropheta certam-
ten Ecclesie Dei inferat, e atque ita diabolo in abyf-
sum interim relegato, prima resurrectionis prærogati-
ua de solis ordinetur: dehinc & igni dato, vniuersalis
resurrectionis censura de libris iudicetur. Quam
igitur & itatus temporum vltimorum scripturæ no-
nent, & totam Christianæ spei frugem in exordio se-
culi collocent, apparet aut tunc adimpleri totum
quodcumque nobis a Deo repromittitur: & vocat q; hic
iam ab hæreticis vindicatur: 204 aut si & agnitio sacra-
menti, resurrectio est, salua vtique illa creditur quæ in
vltimo prædicatur, & sequitur vt eo ipso quo hæc spi-
ritualis vindicatur, illa corporalis præiudicatur: quia si
nulla tunc annuntietur, merito sola hæc & tantum-
modo spiritualis vindicaretur, quum vero & in vlti-
mum tempus edicitur, corporalis agnoscitur, quia non
& tunc spiritualis annuntiat. Cur enim iterum an-
nuntietur resurrectio eiusdem conditionis, id est,
spiritualis, quum aut hunc eam deceret expungi sine vlla
differentia temporum, 205 aut tunc sub omni clausu-
la temporum? Ita nobis magis competit etiam spiri-
talem defendere resurrectionem ab ingressu fidei, qui
plenitudinem eius agnoscimus exitu seculi. [206 V-
num adhuc respondebo ad propositionem priorem
allegoricarum scripturarum, hæere & nobis corporalem
resurrectionem de patrocinio figurat proinde e-
loquii Propheci vindicare. Ecce enim diuina in pri-
mordio sententia terram hominem pronuntians:
Terras, & in terram illis, secundum substantiam scilicet
carnis, quæ de terra erat sumpta, & quæ prior ho-
mo fuerat appellata, 207 sicut ostendimus, dat mihi di-
sciplinam in carnem quoque interpretanda, si quid ita
vel gratie in terram Deus statuit: quia nec proprie terra
iudicio eius obnoxia est, quæ nihil boni seu mali admi-
sit, 208 maledicta quidem quæ hauserit sanguinem,
sed & hoc ipsum in figuram carnis homicida. Nam et si
iuuari seu ladi habet terra, id quoque propter ho-
minem, vt ille iuuetur, siue lædatur 209 per consueti-
dinem sui exitus, quo magis ipse pensabit, quæ propter illum
etiam terra patitur. Itaque & quum comminatur ter-
ra Deus, carni potius comminari eum dicam: & quum
quid terra pollicetur, carni potius polliceri eum intel-
ligam, vt apud Dauid: 210 *Dominus regnauit, exulset terra:
id est, caro sanctorum, ad quam pertinet regni diuini
fructus. Dehinc subiungit: *videt & concussa est terra. Mon-
tes sicut cera liquefacti sunt a facie Domini, caro scilicet pro-
phanorum, &c. 211 Videbunt enim eum qui confixerunt. At-
que adeo li simpliciter de terra elemento vtuntque**

E
2. Thim. 2.
F
Ca. xxv.
a Apoc. 6
b Apoc. 15.
c Apoc. 17.
d Apoc. 18.
e Apoc. 19.
c Apoc. 20.
G
Cap. xvi.
Gen. 3.
Gen. 4.
H
Psalm. 96.
Ioan. 19.

LL

A
 Iai. 1.
 1. Cor. 2.
 Matth. 5.
 Rom. 1.
 Matth. 4.
 Exod. 3.
 Gal. 3.
 Rom. 2.
 Iai. 51.
 B
 Matth. 23.
 Luc. 13.
 Gen. 2.
 Cap. XXVII.
 Apoc. 3, ac 14.
 Matth. 19.
 Apoc. 3.
 C
 Matth. 22.
 Iai. 58.
 Iai. 26.
 D
 Ca. XXVII.
 Exod. 4.

existimabitur pronuntiarum, quomodo congruet & concuti & liquefieri eam à facie Domini quo supra regnante exultauit? Sic & apud Esaiam, *Bona terra edetis. bona carnis intelligentur, quæ illam manent in regno Dei reformatam & 212 angelificam, & consecutam. quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt.* Alioquin fatis vanum, vt ad obsequium Deus fructibus agri, & cibaris vitæ huius inuiter, quæ etiam in religiosis & blaphemis semel homini addicta conditione communicat, pleni super bonos & malos, 213 & solem suum emittens super iustos & iniustos. Felix nimirum fides, si ea consecutura est, quibus hostes Dei & Christi non modo vtuntur, verum etiam abutuntur. 214 ipsam conditionem colentes aduersari conditorem. *Bulos & taurum in terra bonis deputabis, Domine. Sic Iudæi terrena solummodo sperando, cælestia amittunt, 215 ignorantem & panem de cælesti re promissum, & oleum diuinæ vnctionis, & aquam spiritus & vinum animæ vigoratis ex vite Christi. 216* Sic ut & ipsam terram sanctam, Iudaicum proprie solum reputat, carnem potius Domini interpretandam; quæ exinde & in omnibus Christum indutis sancta sit terra, vere sancta per incolatum Spiritus sancti, vere lacte & melle manans, per familiaritatem spei ipsius, vere Iudæa per Dei familiaritatem. *Non enim qui in manifesto Iudæus, sed qui in occulto, vt & templum Dei eadem sit & Ierusalem, audiens ab Esaiâ: 217 Exurge, exurge Ierusalem, induere fortitudinem brachii tui, Exurge sicut in primordio diei, scilicet in illa integritate quæ fuerat ante delictum transgressionis. Que enim in eam Ierusalem voces eiusmodi competent exhortationis & aduocationis, quæ occidit Prophetas, & lapidauit ad se missos, & ipsum postremo Dominum suum confixit? Sed nec vlli omnino terre salus repromittitur, quam oportet cum totius mundi habitu præterire. Etiam si quis addebit terram sanctam paradysum potius argumentari, 218 quam etiam Patrum dici capiat, Adæ scilicet & Euzæ, proinde & in paradysum restitutum carni videbitur re promissa 219 quæ eum incolare, vt & custodire fortica est, vt talis illuc homo reuocetur qualis inde pulsus est. 220* Habemus etiam vellimentorum in scripturis mentionem ad spem carnis allegorizare, quia & Apoc. Ioan. 221 *Hij sunt, ait, qui vestimenta sua non coinquinauerunt cum mulieribus, virgines scilicet significans, & qui semetipsos castrauerunt propter regna cælorum. Itaque in albis erunt vestibus, id est, in claritate, in nube carnis. & in Euangelio indumentum nuptiale sanctitas carnis agnoscitur potest. Itaque Esaiâs docens quale ieiunium elegit Dominus, quum subiicit de mercede bonitatis, 222 Tunc, inquit, lumen tuum temporaneum erumpet, & vestimenta tua citius orientur: non subteritam vtique nec pallium, sed carnem volens accipi, ortum carnis resurrectione de mortis osculo prædicauit. adeo nobis quodque suppetit allegorica defensio corporalis resurrectionis. Nam & quum legimus: 223 *Populus meus, introire in cellas promas quantulum, donec ira mea prætereat. sepulchra erunt cellas promas, in quibus paulisper requiescere habebunt, qui in finibus seculi sub vltima ira per Antichristi vim excefferint. Aut cur cellarum promarum potius vocabulo vsus est, & non alius loci receptorum, nisi quia in cellis promis caro saluta & vsui reposita seruatur de promenda illinc suo tempore? Proinde enim & corpora medicata condimentis sepulturæ, mausoleis & monumentis sequestantur, processura inde cum iusserit Dominus, quod cum ita intelldgi congruat (& quæ enim ab ira Dei cellariorum nos refugia seruabunt?) hoc ipso quo ait, *donec ira prætereat quæ extinguet Antichristum, post iram ostendit processuram carnem de sepulchris, in quæ ante iram fuerit illata nam & de cellariis non aliud effertur, quam quod inferitur, & post Antichristi eradicationem agitabitur resurrectio 224 Scimus autem sicut vocibus, ita & rebus prophetatum, tam dictis quam & factis prædicatur resurrectione. 225 Quum Moyses manum in sinum condidit &***

emortuam profert, & rursus insinuat & viuam explicat, nonne hoc de toto homine portendit? siquidem trina virtus Dei 226 per illa trina signa denotatur cum suo ordine, primo diabolus serpentem quanquam formidabilem subactura homini, dehinc carnem de sinu mortis retractura atque ita omnem sanguinem executorum iudicio. 227 De quo apud eundem Prophetem, 228 *Quoniam & vestram, inquit Deus, sanguinem exquiram de omnibus bestis, & de manu hominis, & de manu fratris exquiram eum.* Porro nihil exquiratur nisi quod repositum: nihil repositum nisi quod & reddetur: & vtique reddetur quod vltionis nomine repositum & exquiretur. neque enim vindicari poterit quod omnino non fuerit. Erat autem dum testatur, vt vindicetur. In carnem itaque dirigatur, quicquid in sanguinem prædicatur, sine qua non erit sanguis. caro suscitabitur, vt sanguis vindicetur. Sunt & quedam ita pronuntiat, vt allegorice quidem nubilo careant, nihilominus tamen ipsius simplicitatis firmiter interpretationem, 229 quæ est apud Esaiam: *Ego occidam & viuificabo, certe posteaquam occidit, viuificabit.* Ergo per mortem occidens, per resurrectionem viuificabit. caro est autem quæ occiditur per mortem; caro itaque & viuificabitur per resurrectionem. certe si occidere, carni animam eripere est, viuificare contrarium eius carni animam referre est: caro resurgat necesse est, cui anima per occisionem crepta, referenda est per viuificationem.

[230] Igitur si & allegorice scripturæ, & argumenta rerum: & simplices voces 231 resurrectionem carnis, quanquam sine nominatione ipsius substantiæ, subdiant, quanto magis quæ hanc spem in ipsas substantias corporales spirituales mentionem determinant, non erunt deducende in questionem? 232 Accipe Ezechielem: *Es facta est, inquit, super me manus Domini, & extulit me in spiritu Domini, & posuit me in medio campi: & erat osibus refertus, & circumdaxit, me super ea per circuitum & ecce ossa multa super faciem campi, & ecce arida facta. Et ait ad me, Fili hominis, seruiunt ossa ista: Et dixi, Adonai Domine terra scis. Et ait ad me, Propheta in os habet, & dices, Ossa arida audite sermonem Domini. Hæc dicit Dominus Adonai osibus istis: Ecce ego assero in vos spiritum, & viuetis, & dabo in vos spiritum, & reducam in vos carnes. Circumdabo vos carnem, & dabo in vos spiritum, & viuetis, & cognoscetis quod ego Dominus. Et prophetaui secundum præceptum, & ecce vox dum propheta, & ecce motus, & accedebant ossa ad ossa. Et vidi, & ecce super ossa nerui, & caro ascendit, & circumposita sunt eis cutis, & spiritus in eis non erat. Et ait ad me: Propheta ad spiritum filii hominis, propheta, & dices ad spiritum: Hæc dicit Dominus Adonai: A quatuor ventis veni spiritus & spira in istis interceptis, & viuant. Et prophetaui ad spiritum sicut præcepit mihi, & introiit in ea spiritus, & vixerunt & constituerunt super pedes suos: valentia magna facta. Et ait ad me: Fili hominis ossa ista omnis domus Israel est. Ipsi dicunt: Exaruerunt ossa vestra, & perit spes vestra: auulsi sumus in eis. Propterea propheta ad eos: Ecce ego patefacio sepulchra vestra, & eueham vos de sepulchris vestris, populus meus, & inducam vos in terram Israel. & cognoscetis quod ego Dominus aperuerim sepulchra vestra, & eueham vos de sepulchris vestris populus meus, & dabo in vos spiritum, & viuetis, & requiescetis in terra vestra, & cognoscetis quod ego Dominus locutus sum, & fecerim, dicit Dominus.*

[233] Hanc quoque predicationem scio qualiter concutiant in allegorice argumentationem: quia dicens, *Ossa ista omnis domus Israel est, in imaginem ea fecerit Israel, & à propria conditione transfulerit: atque ita figuratam esse non veram resurrectionis predicationem. Scitum enim Iudæorum deformari quodammodo emortuum & exaridum & dispersum in campo orbis. Itaque & imaginem resurrectionis in illum allegorizari, quia colligi habeat & recompingi os ad os, id est, tribus ad tribum, & populi ad populum, & recomparari carnis facultatum & neruis regitur: atque ita de sepulchris, id est, de habitaculis captiuitatis tristissimis atque reuerterimis educi, 234 & refrigerii nomine respirare & vi-*

TERTIUM
 OPERA

A uere exinde in terra sua Iudæa. & quid post hæc? morientur sine dubio. & quid post mortem: nulla, opinor, resuscitatio, si non hæc erit ipsa, quæ Ezechielii reuelatur. Sed enim & alius prædicatur resurrectio; ergo & hæc erit: & tenere in futuram eam Iudæarum rerum conuertunt. Aut si alia est illa quam defendimus, nihil mea interest, dum sit & corporum resurrectio, sicut & rerum Iudæicarum. Denique hoc ipso quo recidit status Iudæici status de re corporum & readunatione ossium figuratur, id quoque euenturum ossibus probatur. Non enim posset de ossibus figura componi, si non id ipsum & ossibus euenturum esset. 23 Nam est figmentum veritatis in imagine imago ipsa in veritate est sui, necesse est esse prius sibi, quam alii configuretur. De vacuo similitudo non competit: de nullo parabola non conuenit. Ita oportebit ossium quoque: credi reuiscerationem & respirationem qualis dicitur, de qua posset exprimi Iudæicarum rerum reformatio, qualis assignatur. Sed magis religiosum est veritatem de sua auctoritate simplicitatis defendi, quam sensus diuina propositionis expostulat. Si enim ad res Iudæicas spectaret hæc visio, statim reuelato situ ossium subiecisset: *Ossa ista omnis domus Israel est*, &c. deinceps. At cum ostendit ossibus, de propria spe eorum qui obloquitur, nondum nominato Israele, & fidem tenet Prophetæ: *Fili hominis, fruent ossa hæc*, vt & ille responderet, *Domine tu scis*: non vtique Deus Prophetæ fidem de ea re tenisset, quæ futura non esset, quam nunquam Israel audisset, quam credi non oportet: sed quoniam prædicabatur quidem resurrectio mortuorum, Israel vero pro sua incredulitate diffidens scandalizabatur: & aspiciens habitum fœderis sepulchri deperabat resurrectionem, vel non in eam potius animum dirigebat, sed in circumstantias suas: idcirco Deus & Prophetam quasi & ipsum dubium præstitit ad constantiam prædicationis, reuelato ordine resurrectionis, & populo id credendum mandauit, quod Prophetæ reuelauit, ipsos dicens esse ossa quæ erant resurrectura, qui non credebant resurrectura. Denique in clausula, *Et cognoscetis*, inquit, *quod ego Dominus locutus sum*, & fecerim: id vtique facturus, quod fuerat locutus, ceterum non id facturus quod locutus, si aliter facturus quam locutus, [23] Plane si & populus allegorice multaret ossa sua arefacta, & spem suam perditam, dispersionis exitu querulus, merito videretur & Deus figuratam deperationem figuratam promissione consolatus. Sed quum dispersionis quidem iniuria nondum populo accidisset, resurrectio vero spes apud illum fœpissime cecidisset, manifestus est de corporum interitu labefactis fiduciam resurrectionis: ita & Deus eam restituebat fidem quam populus destruebat. Quamquam etsi aliqua præsentium rerum tunc obliuione increparet Israel, non idcirco in parabola accipienda esset reuelationis intentio, sed in restitutione resurrectionis, vt in illam spem erigeret illos æterna scilicet salutis & necessarios restitutionis, & auerteret ad respectu præsentium rerum. Ad hoc enim & alibi propheta: 237 *Exibitis de sepulchris veluti vituli de vinculis soluti, & concubitis inimicis*. Et iterum: 238 *Gaudet cor vestrum & ossa vestra velut herba orientur*: quia & herba de dissolutione & corruptela feminis reformatur. In summa, si proprie in Israelis statum resurgentium ossium imago contenditur, cur etiam non Israeli tantummodo, verum & omnibus gentibus eadem spes annuntietur, & reorganisandum & redanimandum reliquiarum, & de sepulchris exsuscitantur mortuorum? De omnibus enim dictum est: 239 *Vient mortui, & exurgent de sepulchris*: ros enim qui dicitur, medela est ossibus eorum. Item alibi: 240 *Veniet adus, & omnis caro in conspectu meo, dicit Dominus*. Quando quum præterite cooperit habitus mundi huius. Supra enim, quemadmodum calum nouum & terra noua, que ego facio in conspectu meo, dicit Dominus, ita stabit semen vestrum. Tunc ergo quod subicit, impletur. Et exhibent, vtique de sepulchris, & videntur artus eorum qui impie egerunt, quoniam vermis illorum non decidet, & ignis eorum non extinguetur.

erunt conspectui omni carnis, scilicet quæ resuscitata & egressa de sepulchris Dominum pro hac gratia adorabit. [241 Sed ne solummodo eorum corporum resurrectio videatur prædicari, quæ sepulchris demandantur, 242 habes scriptum: *Et mandabo piscibus maris, & cæciliabunt ossa que sunt comesta, & faciam compaginem ad compaginem, & os ad os*. Ergo, inquit, & pisces resuscitantur, & cetera bestia & alites carniuoræ, vt reuiscant quos comederunt quia & apud Moysen legis exquiri sanguinem de omnibus bestiis: Nō vtique, Sed idcirco nominantur bestia & pisces in rehibitione carnis & sanguinis, quo magis exprimat resurrectio etiā deuoratorum corporum, quum de ipsis deuoratoribus exactio edicitur. 243 Puto autē huius quoque diuina potestatis documentum idoneum Ionam, quum incorruptus vtraque substantia (carne atque anima) de aluo piscis euoluitur: & vtique in duo concoquenda carni viscera certi suffecissent, 244 quam capulum, quam sepulchrum, quam senium requirit atque recondita alienius sepulchra. 245 Saluo eo quod & bestia, ferus in Christianum vel maxime nomen homines, vel ipsos etiam iniquitatis angelos figuratur, de quibus sanguis exigeret per vltionem pensandam. Quis ergo discendi magis affinis, quam præsumptio, & credendi diligentior, quā contemendi, & diuina potius sapientie religiosus, quam suæ libidinosis, audiens aliquid à Deo destinatum in carnes, & cutes, & nervos, & ossa, aliud quid hæc commentabitur, quali non in homine destinetur, quod in illas substantias prædicatur? Aut enim nihil in hominem destinatur, non liberalitas, regni, non fœderis iudicii, non quodcumque est resurrectio: aut si in hominem destinatur, necesse est in eas substantias destinetur, ex quibus homo structus est, in quem destinatur. Illud etiam de argutissimis istis demutatoribus ossium, & carni, & neruorum & sepulchrorum requiro, cur, si quando in animam quid pronuntietur, nihil aliud animā interpretantur, nec transfigurant eam in alterius rei argumentum. Quum vero in aliquam speciem corporalis quid edicitur, omnia potius assueuerant, quam quod nominatur. Si corporalia parabola, ergo & animalia. Si non & animalia, ergo nec corporalia. Tam enim corpus homo, quum & anima, vt non possit altera species admittit ænigmata, altera excludere. [246 Satis hæc de Prophetico instrumento, ad Euangelia nūc prouoco, hic quoque occursum pius eidē astutia eorum, qui proinde & Dominū omnia in parabolis pronuntiale contendunt, quia scriptū est *Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis, & sine parabola non loquebatur ad illos*, scilicet Iudæos: 247 Nam & discipuli: *Quare aiunt in parabolis loqueris? & Dominus, Propterea in parabolis loquor ad eos, vt videntes non videant & audientes non audiant, secundū Esaiam*. Quod si ad Iudæos in parabolis, iam non ad omnes: si non ad omnes in parabolis, iam non semper, nec omnia parabola, sed quædā & ad quosdā. Ad quosdā autē, dā ad Iudæos. Nonnunquam plane & ad discipulos. Sed quomodo referat scriptura cōsidera. Dicebat autem & parabolam ad eos: ergo & non parabolam dicebat, quia non notaretur quum parabolam loquebatur, si ita semper loquebatur: 248 & tamen nullam parabolam non aut ab ipso inuenias edisseratam, vt de seminatore in verbi administratione, aut a commentatore Euangelii præluminatam, vt iudicis superbi & viduarum instantis ad perleuerantiam orationis, aut vltro coniectandam, vt ab oris sici dilata in spem, ad instar Iudæicæ infirmitatis.

Quod si nec parabola obumbrant Euangelii lucem, tanto abest vt sententia & definitiones, quatuor aperta natura est, aliter quam sonant sapiant. Definitionibus autem & sententis Dominus edicit, sicut iudicium, sicut regnum Dei, sicut resurrectionem: 249 *Tolerabilis erit, inquit, Tyro & Sidoni in die iudicii, & dicite illis quod appropinquauerit regnum Dei, & retribuetur tibi in resurrectione in scelerum*. Si nomina absoluta sunt rerum, id est, iudicii & regni Dei, & resurrectionis, vt nihil eorum in parabola coramini possit, nec ea in parabolas compellatur, quæ ad dispositionem & transactionē, & passionē regni iudicii.

Cap xxxii.
Apoct. 3.
Gen. 9.
Gen. 9.
F.
G.
Ca. xxxiii.
Matth. 13.
Ibid.
Luc. 18.
Matth. 13.
Luc. 18.
H.
Luc. 13.
Matth. 11.
Matth. 10.
Luc. 14.
M m 4 dicit.

LL

A
Cap. XXXIV. Luc. 19.
B
Luc. 15.
Rom. 5.
Math. 10.
C
Ioh. 6.
D
Ibid.

dicii, & resurrectionis predicantur: atque ita corporalia defenduntur, ut corporalibus destinata, id est, non spiritalia, quia non figurata. 250 Nam & ideo prastruximus tam corpus animae quam & carnis obnoxium esse mercedibus pro communi operatione pensandis, ne corporalitas animae occasionem subministrans figurarum, corporalitatem carnis excludat: quum utraque participem & regni, & iudicii, resurrectionis oporteat credi: & nunc eo pergitur, uti corporalitatem carnalem proprie demonstremus a Domino significari in omni resurrectionis mentione, salva animali, quam & ipsam pauci receperunt. [251 Imprimis cum ad hoc venisse se dicit, uti quod perit saluum faciat. Quid dicas perisse? hominem sine dubio. Torumne an ex parte utriusque totum. Siquidem transgressio quae perditionis humanae causa est, tam animae instinctu ex concupiscentia, quam & carnis actu ex degustatione commissa, totum hominem elogio transgressionis inscribit, atque exinde merito perditionis implevit. Totus itaque saluus fiet, qui perit totus delinquendo totus: nisi si & ovis illa sine corpore amittitur & sine corpore reuocatur. Nam si caro quoque eius cum anima (quod pecus totum est) humeris boni pastoris aduehitur, ex utraque utriusque substantia restituendi hominis exemplum est. Aut quam indignum Deo dimidium hominem redigere in salutem, penitus minus facere quum etiam seculorum principum plena semper 252 indulgentia vindicetur. Diabolus validior in hominis iniuriam intelligitur, totum cum elidens: Deus infirmior renuntiabitur, non totum eum releuans. Atquin & Apostolus suggerit: *Vbi delictum abundauerit, illic gratiam super abundasse.* Quomodo denique saluus habebitur, qui poterit & perditus dicitur carne scilicet perditus, anima vero saluus: nisi quod iam & animam perditio constituitur necesse est, ut salua effici possit. id enim saluum effici oportebit, quod perditum fuerit. 253 Porro autem recipimus animae immortalitatem, ut perditam non in interitum credatur, sed in supplicium, id est, in gehennam. Et si ita est, iam non animam spectabit salus saluam, scilicet sua natura per immortalitatem, sed carnem potius, quam interibilem constat appetere omnes. Aut si & anima interibilis, id est, non immortalis, quod & caro, iam & carni forma illa ex aequo proficere debet, proinde mortali & interibili, quia id quod perit, saluum facturus est Dominus. Nolo nunc 254 contentioso fure deducere, hac, an illac hominem perditio deponeret, dum utriusque eum salus destinet, in ambas substantias perisse praesumptis, ex altera non perit. Saluus erit iam ex qua non perit, & saluus nihilominus fiet ex qua perit. Habes totius hominis restitutionem, dum & quodcumque eius perit, saluum facturus est Dominus: & quodcumque non perit, utique non erit perditurus. Quis ultra de utriusque substantiae securitate dubitauit, quum altera salutem consecutura sit, altera amissa eam non sit? Et tamen adhuc sensum rei exprimit Dominus: 255 Ego, dicens, *veni, non ut meam, sed ut Patris qui me misit, faciam voluntatem.* Quam oro res? *ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo quicquam, sed resurrectionem illud in nouissima die.* Quid a Patre Christus acceperat nisi quod & induerat: hominem sine dubio, carnis animaeque texturam. Neutrum ergo eorum quae accipit, perire patietur: immo nec quicquam utriusque, immo nec modicum, quod si modicum caro, ergo nec carnem, quia nec modicum nec quicquam, quia nec quicquam. Atquin si non & carnem resuscitabit nouissima die, iam non modicum patietur perire de homine, sed pro tanta dixerim parte prope totum. Ingerens amplius *Hac est Patris voluntas, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam aeternam: & suscitent illum nouissima die.* 256 plenitudinem extruit resurrectionis 257 Distribuit enim utriusque substantiae per officia propriam mercedem salutis, & carni per quam filius aspiciebatur, & animae per quam credebatur. Ergo dices, illis erit promissa res, a quibus Christus videbatur. Sit plane ita, ut & ad nos eadem spes inde manuerit. Nam si videntur

bus & idcirco credentibus fructuosa tunc fuerunt opera carnis atque animae, multo magis nobis, 258 *Facite res enim* (inquit) *qui non videntur & credunt:* quando enim illis negaretur carnis resurrectio, certe felicioribus contempisset. Quomodo enim felices, si ex parte perierunt? [259 Sed & praecipit, *enim potius timendum, 260 qui corpus & animam occidat in gehennam, id est Dominum solum non qui corpus occidat, anima autem nihil nocere possunt,* id est, humanas potestates. Adeo hic anima immortalis natura recognoscitur, quae non possit occidi ab hominibus & carnis esse moralitatem, cuius sit occisio, atque ita resurrectionem quoque mortuorum carnis esse, quae in gehennam, nisi resuscitata, non poterit occidi. Sed quoniam & hic de interpretatione corporis quaestio cauiantur, ego corpus hominis non aliud intelligam, quam omnem istam struem carnis, quoque genere materiarum concinnatur atque variatur, quod videtur, quod tenetur, quod denique ab hominibus occiditur. Sic & parietis corpus non aliud admittam quam cementa, quam saxa, quam lateres. Siquis arcanum aliquid quod corpus inducit, ostendat, reuelat, probet ipsam esse etiam quod occidatur ab homine, & de illo erit dictum. Item si anima corpus opponit, vacabit altitudo. Cum enim utrumque proponitur, corpus atque animam occidi in gehennam, distinguitur corpus ab anima, & relinquatur intelligi corpus id quod in promptu sit, caro scilicet: quae quod occiditur in gehennam, si non magis a Deo timeretur occidi: ita & viuificabitur in vitam aeternam, si maleuit ab hominibus potius interfici. Proinde si quis occisionem carnis atque animae in gehennam, ad interitum & finem utriusque substantiae attripiet, non ad supplicium,) quasi consummandam, non quasi puniendam) recordetur ignem gehennae aeternam praedicari, in penam aeternam, & inde aeternitatem occisionis agnoscat, propterea humanam ut temporali praetendendam. Tunc & aeternas substantias credet, quarum aeterna sit occisio in penam. Certe cum post resurrectionem corpus cum anima occidi habeat a Deo in gehennam, satis de utroque constat, & de carnali resurrectione, & de aeterna occisione. Absurdissimum alioquin si idcirco resuscitata caro occidatur in gehennam, uti finiat, quod & non resuscitata patere. In hoc scilicet reficitur, ne sit, cui non esse iam euenit. Eidem nos spei sulcius, passerum quoque sumuntur exemplum, 261 quod ex duobus non cadat alter in terram sine Dei voluntate, ut & carnem quae ceciderit in terram proinde credas & resurgere posse per eiusdem Dei voluntatem. Nam et si passeribus hoc non licet, sed nos multis passeribus antistamus, eo quod cadentes resurgamus. Quorum denique capillos capitis omnes numeratos affirmans, saluos utique reprobant. Perituros enim quae ratio in numerum redegerit: nisi quia hoc est, *ut omne quod pater mihi dedit, non perdam ex eo quicquam,* id est, nec capillum, sicut nec oculum, nec dentem. Ceterum vnde erit stertus & dentium fremor in gehennam, nisi ex oculis & dentibus? occisio scilicet etiam corpore in gehennam, & detructo 262 in tenebris exteriores, quae oculorum propria sunt tormenta. Siquis in nuptiis minus dignis operibus fuerit indutus, constingentur statim manibus & pedibus, ut pote qui cum corpore surrexit. Sic ergo & recumbere ipsum in Dei regno, & sedere in thronis duodecim Christi, & assistere tunc ad dexteram vel sinistram, & edere de ligno vitae corporalis dispositionis fidelissima indicia sunt. 263 Videmus nunc, an & Sadducorum versutiam elidens, nostram magis sententiam erexerit. Causa (opinor) quaestionis fuit destructio resurrectionis. Siquidem Sadducaei neque animae, neque carnis admittunt salutem: & ideo, ex qua vel maxime specie Resurrectionis fides labefactatur, ex ea argumentum problemati suo accommodauerunt: 264 de carnis scilicet obtentu nuptiarum necne post resurrectionem, sub eius mulieris personam, quae septem fratribus nupta, in dubio haberetur, cui eorum restitueretur. Porro sententiarum sensum tam quaestionis quam responsionis, & controuersiae occurrunt esse.

TERTIUM
OPERUM

A Si enim Sadducei quidem respuebant resurrectionem, Dominus autem eam confirmabat, & scripturarum ignominios increpans, earum scilicet quae resurrectionem praedicebant, & virtutis Dei incredulos, idoneae utique mortuis resuscitandis, postremo subficiens, 267 Quoniam autem mortui resurgant: sine dubio & confirmando esse quod negabatur, id est, resurrectionem mortuorum apud Deum vivum, talem quoque eam confirmabat, esse, qualis negabatur, vtriusque scilicet substantiae humanae. Neque enim si nupturos tunc negavit, ideo nec resurrectionis demonstravit. Atquin filios resurrectionis appellavit per eam quodammodo nasci habentes, postquam non nudent, sed resuscitati: similes enim erunt angelis, qua non nupturi, quia nec morituri sed qua transiunt in statum angelicum, per indumentum illud incorruptibilitatis, per substantiae resuscitatae tamen demutationem. Ceterum nec quaereretur, nupturi, sine morituri necne rursus essemus, si non eius vel maxime substantiae resuscitatio in dubium vocaretur, quae proprie & morte & nuptiis fingitur, id est, carnis. Habes igitur Dominum confirmantem adversus haereticos Iudaeorum, quod & nunc negatur apud Sadduceos Christianorum, solidam resurrectionem. [267 Sic et si carnem ait nihil prodesse, ex materia dicti dirigendus est sensus. Nam quia durum & intollerabilem existimaverunt sermonem eius, 268 quasi vere carnem suam illis edendam determinasset, vt in spiritu disponeret statum salutis, praemisit: Spiritus est qui vivificat. Atque ita subiunxit: Caro nihil prodest, ad vivificandum scilicet. Exequitur etiam quid velit intelligi spiritum: Verba quae locutus sum vobis, spiritus sunt, vita sunt. sicut & supra: Qui audit sermones meos, & credit in eum qui me misit, habet vitam aeternam, & in iudicium non veniet. 269 sed transiit de morte in vitam. Itaque sermonem constituit vivificantem, quia spiritus & vita sermo, eundem etiam carnem suam dixit: quia & sermo caro erat factus, proinde in causam vitae appetendus, & deorandus auditus, & ruminandus intellectus, & fide digerendus. 270 Nam & paulo ante carnem suam panem quoque caelestem pronuntiavit, vnguens vique quaeque per allegoriam necessarium pabulorum, memoriam patrum, qui panes & carnes Aegyptiorum praevertenter ditimae vocationi. Igitur conuersus ad recogitatus illorum, quia fenserat dispergendos, Caro, ait, nihil prodest. Quid hoc ad destruendam carnis resurrectionem? quasi non liceat esse aliquid, quod etiam nihil prodest, aliud tamen ei prodesse possit. Spiritus prodest, vivificat enim. Caro nihil prodest, mortificatur enim. Ita que secundum nos magis collocauit vtriusque propositionem. Ostendens enim quid prodest, & quid non prodest, pariter illuminavit quid cui prodest, spiritum scilicet carni mortificatae vivificantem. 281 Veniet enim hora, inquit, quum mortui audient vocem filij Dei, & qui audiverint, vivent. Quid mortuum, nisi caro, & quid vox Dei, nisi sermo, & quid sermo, nisi spiritus? Merito carnem resuscitaturus quod factus est, ipse & ex morte quam passus est ipse, & ex sepulchro quo illatus est ipse. Denique quum dicit: Nemirerunt quod veniet hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent: qui bona fecerunt, in vitam resurrectionem: qui mala, in resurrectionem iudicij: nemo iam poterit aliud mortuos interpretari, qui sunt in monumentis, nisi corpora & carnes: quia nec ipsa monumenta aliud quam cadaverum tabula. Si quidem & ipsi homines veteres, id est, peccatores, id est, mortui per ignorantiam Dei, quos monumenta intelligendos argumentantur haeretici, de monumentis proceduri in iudicium, aperte praedicantur. Ceterum quomodo de monumentis monumenta procedent?

[272 Posidicta Domini, facta etiam eius quid sapere credamus de capulis, de sepulchris mortuos resuscitantis. Cui rei istud? Si ad simplicem ostentationem portatis, aut ad praesentem gratiam redanimationis, non adeo magnum illi, denuo mortuos suscitare. 273 Enimvero si ad fidem potius sequendam futurae resurrectionis, ergo & illa corporalis praescibitur de do-

documenti sui forma. Nec sustinebo dicentes, idcirco tunc resurrectionem animae soli destinatae in eam quoque praecurrille, quia non potuisset aliter ostendi resurrectionem animae invisibilis, nisi per visibilis substantiae resuscitationem, male Deum noverunt, qui non putant illi posse, quod non putant, & tamen sciunt potuisse, si instrumentum Ioannis norunt. Qui enim animas adhuc solas martyrum sub altari quiescentes conspexit subdidit, posset vtrique & resurgentes oculis exhibere sine carne. At ego Deum malo decipere non posse, de fallacia solummodo infirmum, ne aliter documenta praemissis quae resuscitatio videatur: immo ne si exemplum resurrectionis sine carne non valuit inducere, multo magis plenitudinem exempli in eadem substantia exhibere non possit. Nullum vero exemplum maius est, eo cuius exemplum est. Maius est aut, si animam cum corpore resuscitantur in documentum sine corpore resurgendi, vt tota hominis salus dimidia patrocineretur, quando exemplorum conditio illud potius expeteret quod minus haberetur, animam dico solius resurrectionis, velut gustum carnis etiam resurrectionis suo in tempore. Atque adeo secundum nostram veri existimationem exempla illa mortuorum ad Dominum resuscitatorum, commendabat quidem & carnis & animae resurrectionem, ne cui substantiae negaretur hoc donum, quae tamen exempla eo minus aliquid addebant (non enim in gloria, nec in incorruptibilitate, sed in morte aliam suscitabantur) quam ad dederit Christus. [274 Resurrectionem Apostolica quoque instrumenta testatur. nam & Apostolus nullum aliud negotium fuit duxerat apud Israel, quam veteris Testamenti resignandi, & novi consignandi, & potius iam Dei in Christo concionandi. Ita & de resurrectione nihil novi intulerit, nisi quod & ipsam in gloriam Christi annuntiabant, de cetero simplici & nota iam fide receptam sine vlla qualitatis quaestione, solis refragantibus. Sadduceis adeo facilius fuit negari in totum mortuorum resurrectionem, quam aliter intelligi. Habes Paulum aquod summos sacerdotes sub trib. inter Sadduceos & Phariseos fidei suae professorem: 275 Viri, inquit, fratres, ego Phariseus sum, filius Phariseorum, de se nunc & de resurrectione iudicor apud vos: vtrique communi, ne quia iam transgressor legis videbatur, de praecipuo fidei totius articulo, id est, de resurrectione, ad Sadduceos sapere existimaretur. Ita quam volebat videri rescindere fidei resurrectionis, vtrique confirmabat secundum Phariseos, respuens negatores eius Sadduceos. 276 Proinde & apud Agrippam nihil se ait proferre, citra quam Prophetam annuntiantem. Ergo servabat resurrectionem quoque qualem Prophetam annuntiavit. Nam & de resurrectione mortuorum apud Moysen scriptum commemorans, corporalem eam notat, in qua scilicet sanguis hominis exquiri habebit. Itaque talis praedicabat, qualis & Pharisei susceperat, & Dominus ipse defenderat, & Sadducei ne tale quoque crederent, in totum esse noluerant. 277 Sed nec Athenienses aliam intellexerant a Paulo portendi, denique irriferant, non irrituri omnino, si animae solius resurrectionem ab eo audissent. Sufficiens enim verna culae suae Philosophiae frequenter praesumptione. At vbi nationes praeconium resurrectionis inaudire retro ipsa novitate concussit, & digna incredulitas reitavit quaestionibus, fide torquere coepit, tunc & Apostolus 278 per totum pene instrumentum fidem huius spei corroborare curavit, & esse eam ostendens, & nondum transactam: & (de quo magis quaerebatur) corporalem: & quod insuper dubitabatur, non aliter corporalem.

[279 Nihil autem mirum, si & ex ipsius instrumento captentur argumenta, 280 quum oporteat haereses esse, quae esse non possent, si non & peperam scripturae intelligi possent. Nactae denique haereses duos homines ab Apostolo editos, interiore, id est, animam, & exteriori, id est, carnem: salutem quidem animae, id est, interiori homini: exitium vero carni, id est, exteriori adiudicaverunt: quia scriptum sit Corinthiis: Nam est homo noster exterior corruptitur, 281 sed interior renouatur de die & die. Porro nec anima per semetipsam homo, quae signum est animae homini appellato postea inserta est: nec caro sine anima

E
Apocal. 6.
F
Ca. xxxix.
A. d. 23.
A. d. 26.
G
Gen. 9.
A. d. 17.
H
Cap. XI.
1. Cor. 4.

homo

A homo, quae post exilium animae cadaver inscribitur. Ita vocabulum, homo, confertur substantiarum duarum quodammodo fibula est, sub quo vocabulo non possunt esse nisi cohaerentes. Porro Apostolus interiorem hominem non tam animam quam mentem atque animum intelligi mavult, id est, non substantiam ipsam, *282 sed substantiam saporem. Siquidem Ephelis scribēs 283 in interiorem hominem habitare Christum, 284* sensibus vigintiandum Dominum significavit. Denique adiunxit: *per fidem, & in cordibus vestris, & in dilectione.* Videm quidem & dilectionem, non substantiam animae ponens, sed conceptivam. In cordibus, autem dicens, quae substantia sunt carnis, iam & ipsum interiorem hominem carni deputavit, quem in corde constituit. Inspice nunc quomodo exteriorem quidem hominem corrumpi allegat, interiorem vero renouari de die ac die. Nec illorum corruptelam carnis affirmes, quam ex die mortis in perpetuum defectura patiatur: sed quam in istius vitae spatio ante mortem & vsque ad mortem vexationibus & pressuris, tormentis atque suppliciis, nominis causa experietur: Nam & homo interior hic vtique renouari habebit per suggestum spiritus, proficiens fide & disciplina de die ac die: non illic, id est, non post resurrectionem: vbi non vtique de die ac die renouari habemus, sed semel ad summam. De sequentibus dicit: *285 Quod enim ad praesens est, inquit, temporale & leue pressurae nostrae per supergressum aeternum gloriae pondus perficiet in nobis, non intuentibus quae videntur, id est, passiones, sed quae non videntur, id est, mercedes. Quae enim videntur, temporalia sunt: quae vero non videntur, aeterna. Pressuras enim & laceratas, quibus corruptitur homo exterior, vt leues & temporales, idcirco contentendas affirmat, praefertens mercedum aeternarum inuisibilem & gloriae pondus in compensationem laborum, quos hic caro patiendo corrumpitur. Adeo non illa est corruptio, quam in perpetuum carnis interitum, ad resurrectionem expellendam exteriori homini ascribunt. Sic & alibi: 286 Siquidem, ait, comparatur, vti & conglorificatur. Reputo enim non digna esse passiones huius temporis, ad futuram gloriam, quae in nos habet reuelari. Et hic minor ostendit incommoda praemii sui. Porro si per carnem comparatur, cuius proprie passionibus corrumpi, eiusdem erit & quod pro compensatione promittitur. Atque adeo carni ascribit pressurarum proprietatem, 287 vt & supra dicit: *Quum venissemus autem in Macedonia, nullam remissionem habuit caro nostra.* Dehinc vt animae daret compensationem: 288 *In omnibus, inquit, compressi. Extrinsicus pignus, debellantes scilicet carnem: intrinsicus timor, afflicti scilicet animam.* Adeo est corruptitur homo exterior, non vt amittens resurrectionem, sed vt sustinens vexationem corrumpi intelligatur, hoc non sine interiore. Ita amborum erit etiam conglorificari, sicut & compati. Secundum collegia laborum, consortia etiam decurrant necesse est praemiorum. 289 Eandem adhuc sententiam exequitur, remunerationis vexationibus praefertens. 290 *Scimus enim, inquit, quoniam estis terrena domus nostra huius tabernaculi dissoluatur, habemus domum non manufactam aeternam in caelis, id est, per hoc quod dissoluatur caro nostra per passiones, domicilium consecuturi sumus in caelis. Meminerat Evangelicae definitionis: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quia illorum est regnum caelorum.* Non tamen carnis restitutionem negavit, si compensationem mercedis opposuit, cum ipsi compensatio debeat, cui dissolutio deputatur, scilicet carni. Sed quia domum dixerat carnem, elegit: et voluit & in mercedis comparatione vocabulo domus vti, ipsi domui quae dissoluatur per passionem, meliorem domum reponitens per resurrectionem. Nam & Dominus multas mansiones, quasi domus, apud patrem reponit. Quamquam & de domicilio mundi potest intelligi, quo dissoluto aeterna sedes reponitur in caelis: quia & quae sequuntur, ad carnem manifeste pertinentia, ostendunt priora non ad carnem pertinere. Diuisionem enim facit Apostolus, quum subiicit: 291 *Nam & in hoc ingemiscimus, domicilium nostrum, quod de caelo est, superindui de-***

Ephes. 3.
2. Cor. 4.
Ibid.
Rom. 8.
2. Cor. 7.
Ca. XLI.
2. Cor. 5.
Matth. 5.
Ioan. 14.
2. Cor. 5.

siderantes: siquidem exui non nudi inueniamur, id est, ante volumus superinducere virtutem caelestem aeternitatis quam carne exuiamur. Huius enim gratiae priuilegium illos manet, qui ab aduentu Domini gratiae priuilegium in carne, & propter duritias temporum Antichristi mererentur compendio mortis per demutationem expulsa concurrere cum resurgentiibus, sicut Thessalonicensibus scribit. *Hoc enim dicimus vobis in sermone Domini, quod nos qui viuimus, qui remanemus in aduentu Domini, non prouenimus eos qui dormierunt. 292 Quoniam ipse Dominus in iussu & voce archangelis & in tuba Dei descendet de caelo, & mortui in Christo resurgent primi. Dehinc nos cum ipsis simul rapiemur in nubibus obuiam Domino in aera: & ita semper cum Domino erimus. 293 Horum demutationem ad Corinthios dedit, dicens: 294 *Omnes quidem resurgemus, non autem omnes demutabimur, 295 in aeterno, in momento ante motu oculi, in nouissima tuba. Sed illi scilicet soli qui inueniuntur in carne. 296 Et mortui, inquit, resurgent, & nos demutabimur. Hac ergo prius dispositione prospecta, reliqua vocabis ad superiorem sensum. Nam quam adicit, *Operet enim corrupturum istud induere incorruptum, & mortale istud induere immortalitatem: hoc erit illud domicilium de caelo, 297 quod gementes in hac carne superindui desideramus, vtique super carnem in qua deprehendimur, quia grauari nos ait, qui sumus in tabernaculo, quod nolimus exui, sed potius superindui, vt deuoctur mortale à vita scilicet dum demutatur, superinducendo quod est de caelis. Quis enim non desiderabit, esse in carne est, superinducere immortalitatem, & continuare vitam lucifacita morte per vicariam demutationem, ne in inferos experiat, vsque nouissimum quadantem exacturos? Ceterum demutationem etiam post resurrectionem consecutus est, inferos iam expertus. Abhinc enim definimus, carnem quidem omni modo resurrectionem, atque illam ex demutatione superuentura habitum angelicum susceperam. Aut in his solis qui inueniuntur in carne, demutari eam oportebit, vt deuoctur mortale à vita, id est, caro ab illo superindumento caelesti & aeterno: ergo qui mortui deprehenduntur, vitam non consequentur, priuatiam materiam, & vita dixerim, *et ea vita, id est, carne. Aut necesse est, recipient eam & illi: vt & in ipso mortale denotari possit à vita, si vitam sunt consequentur. Sed in mortuis, inquit, iam deuorati erit mortale istud. Non vtique in omnibus. 298 Quoniam enim licet vt priuati anos inueniri, tam recentia cadauera, vt nihil in illis deuoratum videri possit: Vtique enim deuoratum non aliud existimas, quam interceptum, quam abolutum, quam omni sensu ereptum: quod compateri omni genere cessauerit. Nec Gigantum autem antiquissima cadauera deuorata constabit, quorum carnes adhuc viuunt. 299 Diximus iam de isto alibi 300 Sed & proxime in ista ciuitate 301 quum Odei fundamenta tot veterum sepulchrorum sacrilega collocarentur: quingentorum fere annorum ossa adhuc succida, & capillos dentes populus exhorruit. Constat non tantum ossa diuina, verum 302 & dentes incorruptos perennare, quae vt minima retinentur fructificati corporis in resurrectione. Postremo est tunc deuoratum inuenitur mortale in omnibus mortuis, certe à morte, certe ab aeterno, certe per aetatem, nunquid à vita, nunquid à superindumento, nunquid ab immortalitatis ingesta? Porro qui ab his ait deuoratum iri mortale, ab aliis negatur. Et vtique hoc à diuinis viribus, non à naturalibus legibus praestari quae conuenit. Ergo cum à vita habeat deuorari quod mortale est, id exhiberi omnifariam necesse est vt deuoctur, & deuorari vt demutetur. Si quidem dicitur accendi oportere, non potes id per quod accenditur, alibi necessarium adfirmare, alibi non. Sic & cum insulci: *Siquidem exui non nudi inueniamur, de eis scilicet qui non in vita, nec in carne deprehenduntur à deo. Domini, non alias negatur nudos, quos praedixit exutos, nisi quia & reuelatos voluit intelligi eadem substantia, quae fuerant spoliati. Vt nudi enim inueniuntur, carne deposita, vel ex parte discissa sine detrita. Et hoc enim ma-*****

TERTIUM
OPERA

Cap. XLIII. bid.

bid.

bid.

Cap. XLIV.

Cor. 4.

bid.

bid.

Cor. 4.

ditas potest dici. Dehinc & recipient eam, vt redinduti carnem, fieri possint etiam superinduti immortalitate. Superinduti enim nisi vestito iam conuenire non poterit. [303 Proinde quod dicit: 304 Itaque confisi semper, & scientes quod quam immoramur in corpore, peregrinamur. Domino per fidem enim incedimus, non per speciem manifestum est, hoc quoque non pertinere ad offuscationem carnis quali separantis nos a Domino. Et hic enim exhortatio fastidiosa vitæ huius obuertitur, siquidem peregrinamur a Domino quam diu viuimus. Per fidem incedentes, non per speciem, id est, spe, non re, & ideo subiungit: 305 Fidentes autem & bonum ducentes magis peregrinari a corpore & immorari ad Dominum, scilicet vt per speciem magis incedamus quam per fidem, per rem potius quam per ipem. Vides quam hic & corporum contemptum ad martyriam præstantiam referat. Nemo enim peregrinatus a corpore statim immoratur penes Dominum, 306 nisi ex martyrii prærogatiua, paradiso scilicet non inferis 307 deuersurus. Defecerat autem Apostolo verba ad significandum de corpore excessum: An ratione etiam noue loquitur: temporalem enim absentiam a corpore volens significare, peregrinari nos ab eo dixit, quoniam qui peregrinatur, etiam reuertitur in domicilium. Exinde etiam ad omnes: 308 Et ideo gestimus, inquit, siue peregrinantes, siue immorantes placidus illi esse. Omnes enim manifestari oportet 309 ante tribunal Christi. Si omnes, & totos: si totos, & interiores & exteriores, id est, tam animas quam & corpora, 310 vt vnusquisque, inquit, reportet per corpus secundum quæ gestit, bonum, siue malum. Hoc iam quomodo legas, quæro. quali turbare enim per hyperbaton struxit, vt nunc quæ per corpus reportanda erunt, an quæ per corpus gesta sunt. Sed & si quæ per corpus reportanda sunt, corporalis indubitate resurrectio elicit & si quæ per corpus gesta sunt per corpus vtique pensanda sunt per quod & gesta sunt. Ita & totus hic a capite tractatus Apostoli tali clausula detextus qua carnis resurrectione ostenditur, secundum hec erit intelligendus quæ cū clausula consonant. [311 Si enim adhuc ad superiora respicentes, vnde mentio hominis exterioris & interioris inducta est, nonne & dignitate & sp̄e carnis integritate inueniuntur. Dum n. de lumine quod illuxit iter Deus in cordibus nostris 312 ad illuminationem agnitionis glorie sue in persona Christi, dicit habere nos thesaurum istum in testaceis vas, scilicet in carne, vt nunc quia testacea est, secundum originem, scilicet ex limo, destruetur, an quia diuini thesauri cōditoriū est, extolletur. Atquin si lumen ipsum Dei illud verum quod est in persona Christi, vitam in se continet, eaque vita cum lumine committitur in carnem, peritura est in quam vita committitur: Plane sic periturus & ipse thesaurus, periturus enim peritura creduntur, sicut veteribus vtriusque nouum vinum. Cum item subiicit: Semper mortificationem Christi Iesu circumferentes in corpore nostro, qualis ista res est quæ post Dei templum, iam & sepulchrum Christi potest dici: Cur autem mortificationem Domini circumferimus in corpore: 313 vt & vita Iesu, inquit, manifestetur. Vbi, in corpore nostro. In quo: in mortali: ergo in carne plane mortali, secundum culpam, sed & vitali secundum gratiam, vide quantum vt in illa vita Christi manifesta sit. In re ergo aliena salutis, sed in substantia perpetue dissolutionis, manifestabitur vita Christi æterna, iugis, incorrupta, iam & Dei vita: aut cuius temporis vita Domini manifestabitur in corpore nostro: Illa quidem quam vixit vsque in passionem, quæ non modo apud Iudæos in manifesto fuit, verum etiam omnibus nunc gentibus prodita est. Adeo eam significat 314 quæ portat adamantinas mortis, & aneas seras inferorum iniret, quæ exinde iam nostra est. Denique manifestabitur in corpore, quando post mortem, quomodo dum resurgimus in corpore, sicut & Christus. Nec enim quis argumentetur, nunc habere manifestam vitam Iesu in corpore nostro per disciplinam sanctitatis & patientiæ, & iustitiæ, & sapientiæ quibus Domini vita horretur, prouidentissima Apostoli intentio

ingetit: 315 Si enim nos qui viuimus in mortem tradimur, propter Iesum, vt vita eius manifestetur in corpore nostro mortali. Adeo defunctis nobis hoc ait, futurum in corpore nostro. Quod si tunc, quomodo nisi resuscitato eo? (proinde & in clausula: Sciens, ait, quod qui suscitatus Iesum, 316 & nos suscitabit cum ipso, qui iam resurrexit a mortuis) nisi quia: cum ipso, sicut ipsum sapit. Si vero sicut ipsum, non vtique sine carne. [317 Sed & rursus alia cæcitate in duos homines impingunt, in veterem & in nouum, monente Apostolo, deponere nos veterem hominem 318 qui corrumpitur per concupiscentiam seductionis, renouari autem spiritu sensus, & induere nouum hominem, qui secundum Deum conditus est, in iustitia, & religione veritatis, vt & hic ad duas substantias distinguendo, vultatem ad carnem, nouitatem ad animam corruptionem perpetuam veteri defendat, id est, carni. Potro si secundum substantias, nec anima nouus homo, quia posterior, nec caro ideo vetus, quia prior. quantum enim tempore inter manum Dei & adflatum: aulim dicere, etiam si multo prior anima quam caro, eo ipso quod anima impleri se expectauit, priorem eam fecit. Omnis enim consummatio atque perfectio, 319 etsi ordine postulat, effectu tamen anticipat. Magis illud prius est, sine quo priora non possunt. Si caro vetus homo, quando istud? ad primordium: atquin Adam nouus totus, & ex nouo vetus nemo. nã & exinde a benedictione genituræ, caro atque anima simul sunt sine calculo temporis, vt simul quæ in vtero etiam figurantur. 320 quod docuimus IN COMMENTARIO ANIMAE, 321 contemporant factu, coætante natu, duos istos homines sine ex substantia duplici, non tamen & ætate, sic vnũ adunt, dum prior neuter est. Citat et totos nos aut veteres aut nouos esse: quæ alterum possimus esse, nescimus. Sed Apostolus veterem hominem manifeste notat. 322 Exponentes enim, inquit, secundum pristinam conuersationem veterem hominem, non secundum alicuius substantiæ sensum. Neque enim carnem præcipit deponamus, sed quæ & alibi carnalia ostendit, opera non corpora accusans, de quibus & hic subiicit: Deponentes mendaciam, loquimini veritatem vnusquisque ad proximum suum, quoniam membra alterutrum sumus. Iramini autem, & nolite delinquere. Sol non occidat super iracundiam vestram. Neque dederitis locum diabolo. Qui furabatur, iam non furetur, immo potius laboret operando manibus, vt habeat impartiri indigentibus. Omnis sermo turpis non procedat ex ore vestro, sed si quis optimus ad edificationem fidei, vt gratiam audientibus præstet. Et nolite contristare spiritum Dei sanctum in quo signati estis, in redemptionis die. Omnis amaritudo & ira & clamor & blasphemia & indignatio asseratur a vobis, cum omni malitia. Esote autem in alterutrum benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus vobis donauit in Christo. Igitur qui carnem veterem hominem existimant, cur non mortem sibi proferant, vt veterem hominem deponant præceptis Apostoli occurrant? Nos enim qui totam fidem in carne administrandam credidimus, immo & per carnem cuius est & os ad proferendum optimum quemque sermonem, & lingua ad non blasphemandum, & cor ad non indignandum, & manus ad operandum & largiendum tam vultatem hominis quam nouitatem, ad moralem nõ ad substantialem differentiam pertinere defendimus. Atque ita pariter agnoscimus, hominem qui secundum pristinam cōuersationem vetus fuerit, eundem & corrumpi ita dictum secundum concupiscentiam seductionis, quemadmodum & veterem secundum pristinam conuersationem, non secundum carnem per interitum perpetuam. Ceterum carne tam saluum quam eundem, vt pore vitiolam disciplinam, non corpulentiam extum. [323 Tale in vbiq; Apostolum recognoscas, ita carnis opera damnantem, vt carnem damnare videatur: sed ne quis existimet, ex aliorum vel coherentium sensuum suggestu procurantem. 324 Nam & dicens: Eos qui in carne sunt, Deo placere non posse, statim de prano intellectu ad integrũ reuocat, adiiciens: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Eos enim quos in carne esse cõstat, in

E

bid.

Cap. XLV. Ephes. 4.

F

bid.

Gal. 5. Ephes. 4. Phil. 4. Ephes. 4.

G

H

Cap. XLVI.

Rom. 8.

negan

TERTIJ
OPERA

A
Ibid.
Ibid.
B
Ibid.
Ibid.
Rom. 7.
Rom. 8.
Rom. 7.
Rom. 8.
C
Rom. 7.
Coloss. 2.
Cap. XLVII.
Rom. 6.
D
Ibid.
Ibid.
Ibid.

negando in carne esse, in operibus carnis non esse mon-
strabat. Atque ita illos demum Deo placere non posse,
non qui in carne essent, sed qui carnaliter viuerent: plae-
cere autem illos Deo qui in carne positi, secundum spiritum
incederent. Et rursus: *325 Corpus quidem, ait, mortuum
est, sed propter delinquentiam, sicut spiritum vitam propter ius-
ticiam. vitam autem morti opponens in carne constituta,
sine dubio illic & vitam reprobavit ex iustitia, ubi
mortem determinauit 326 ex delinquentia. Ceterum
frustra opposuit vitam morti, si non est illic ubi est & ip-
sa cui eam opposuit, excludenda utique de corpore.
Porro si vita mortem de corpore excludit, non potest
id perficere, nisi illud penetret ubi est quod excludit. Et
quid ego nodosus, cum Apostolus absolutius: *327 Si
enim, inquit, spiritus eius qui suscitauit Iesum, habitat in
vobis, qui suscitauit Iesum a mortuis, uiuificabit & mortuos cor-
pora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis: ut & si
animam quis corpus mortale praesumpserit, quum hoc
& carnem negare non possit, carnis quoque resuscitati-
onem cogatur agnoscere secundum adhuc defensas opera carnis
communione. Ex sequentibus adhuc defensas opera carnis
damnari, non ipsam. Itaque fratres, ait, debitores sumus
non carni ut secundum carnem viuamus: si enim secundum car-
nem vixeritis, futurum est ut moriamini: si vero spiritu actus car-
nis mortificaueritis, uiuetis. Porro ut ad singula quaeque
respondeam, si in carne constitutis secundum spiritum
tamen degentibus salus reprobatur, iam non caro
aduersatur saluti, sed operatio carnis. Operatione autem
carnis exclusa, quae causa est mortis, salua iam caro
ostenditur causa carens mortis. *328 Lex enim, inquit,
spiritus vitae in Christo Iesu manumisit me a lege delinquentiae &
mortis: certe quam premissit: habitare in membris no-
stris. Ergo iam membra nostra lege mortis non tene-
buntur, quia nec delinquentiae, a quibus manumissa
sunt. Quod enim inualidum erat legis in quo infirmabatur per
carnem, missio Iesu filio suo in simulacro carnis delinquentiae, &
per delinquentiam damnauit delinquentiam in carne, non
carnem in delinquentia: neque enim domus cum ha-
bitatore damnabitur. *329 Habitare autem delinquentia,
caro absoluta est: sicut indemnata ea, legi mortis & delin-
quentiae obstricta est. *330 Sic & sensum carnis mor-
tem appellauit, dehinc & inimicitia ad Deum, sed non
carnem ipsam. Cui ergo, dices, reputabitur sensus car-
nis, si non substantia ipsi? Plane si probaueris aliquid
carnem de suo sapere. Si vero sine anima nullus est sen-
sus, intellige sensum carnis ad animam esse referen-
dum, carni interdum deputatum, quia per carnem ad-
ministratur. Et ideo habitare ait delinquentiam in car-
ne, quia & anima a qua delinquentia inducitur, inqui-
lina est carnis, mortificata quidem, sed non suo, verum
delinquentiae nomine. Nam & alibi: *331 Quomodo, inquit,
etiam nunc velut viuentes in mundo sententiam fertis? non ad
mortuos scribens, sed ad eos qui de inere deberent,
mundialiter viuere. *332 Hac enim erit vita mundialis,
333 quam veterem hominem dixit confixum esse Chri-
sto, non corporalitatem, sed mortalitatem. Ceterum si
non ita accipimus, non est corporalitas nostra confixa,
nec crucem Christi caro nostra perpessa est, sed quem-
admodum adiecit, ut euacuetur corpus delinquentiae, per
emendationem vite, non per interitum substantiae, si-
cut ait: *334 Si tenetis delinquentiam seruamus. Et ut hac ratione
commortui Christo credamus, quod etiam conuicte-
mus illic. Sic enim, inquit, & vos reputate mortuos quidem
vos, cuiusmodi carni: non, sed delinquentiae. Ergo salui er-
unt carne, viuentes autem Deo in Christo Iesu, per
carnem utique, cui mortui non erunt: delinquentiae
scilicet mortui, non carni. Nam & adhuc ingerit: Ne er-
regauerit in corpore vestro mortalis delinquentia, ad obaudi-
endum illi, & ad exhibendum membra vestra arma iniustitiae
delinquentiae. Sed exhibere vosmetipsos Deo velut ex mortuis vi-
uos, non velut viuos, sed velut ex mortuis viuos: & mem-
bra vestra arma iniustitiae. Et rursus, *334 Sicut exhibuistis mem-
bra vestra famula immunditiae, & iniquitati ad iniquitatem,
ita & nunc exhibete membra vestra famula iustitiae in sanctificati-*********

um. Quum enim serui essetis delinquentiae, liberi eratis iniustitiae.
Quem ergo fructum habebatis super bis, de quibus nunc confundamini:
suis enim illorum mors. Nunc vero liberi facti a delinquentia,
famulati autem Deo, habetis fructum vestrum in sanctificati-
um, sinem autem vitam eternam. Stipendia enim delinquentiae
mors, donatum autem Deo, vita eterna in Christo Iesu Domino
nostro. Ita per totam hanc sententiam sciemus in iniustitia &
delinquentia membra nostra diuellens, & iniustitia &
sanctimoniam adiungens, & transferens eadem a stipendio
mortis ad donatum vite aeternae, carni utique
compensationem salutis reprobatur, cui nullam omni-
nino competisset imperari propriam sanctimoniam &
iustitiae disciplinam, si non ipsius esset & premium disci-
plinae, 335 sed nec ipsum baptismum committi, si per re-
generationem non etiam restitutionem inauguraretur,
hoc quoque Apostolo ingerebat: *336 An ignoratis quod
quicumque in Christum Iesum tincti sumus, in mortem eius tincti
sumus: consueperunt ergo illi sumus per baptismum in mortem,
quem admodum surrexit Christus a mortuis, ita & nos in nouitate
vite incedamus. Acne de ista tantum vita purus dictum,
quae ex fide per baptismum in nouitate incedenda est,
providentissime adstruit: Si enim constati sumus simulacro
mortis Christi, simul & resurrectionis erimus. Per simulacro-
rum enim moritur in baptismo, sed per veritatem
resurgemus in carne, sicut & Christus 337. Ut sicut regna-
uit in morte delictum vita & gratia regnet per iustitiam in vitam
sempiternam, per Iesum Christum Dominum nostrum. Quo-
modo ita, si non aequae in carne: ubi enim mors, ibi &
vita post mortem, quia & vita ibi est, ubi postea mors.
Nam si regnum mortis nihil operatur quam carnis dis-
solutionem, proinde vitam contrariam morti, contra-
rium oportet operari, id est, carnis redintegrationem,
viti sicut deuoratur mors inualefcente, ita & mortali
deuorato ab immortalitate, audire possit: *Vbi est mors
aculeus tuus: ubi est mors contentio tua? Si enim & gratia illi
superabundabit, ubi & iniquitas abundabit. Sic & vitus
in infirmitate perficetur: 338 quod perit saluum ita-
ciens, quod mortuum est viuificans, quod percussum est
redimens, quod famulatus est liberans, quod seductum
est reuocans, quod elisum est suscitans. 339 Et quidem
de terra in caelum, ubi nostrum municipatum Philip-
penes quoque ab Apostolo dicunt: *Vnde & salutari-
tatem nostram expectamus Iesum Christum, qui transierit
corpus nostrae humilitatis conformate corpori gloriae suae. Ine-
dubio post resurrexerunt, quia nec ipse Christus glori-
catus est ante passionem. Haec erunt corpora nostra, quae
Romanos oblectat exhibere, hostiam viuam, sanctam
placibilem Deo. Quomodo viuam, si peritura sunt,
quomodo sanctam, si profana sunt? 340 quomodo pla-
cibilem, si damnata sunt. Age iam quod ad Thessalo-
nicenses, 341 ut ipsius solis radio purem scriptum, ita
claret, qualiter accipiet lucifuge isti scripturam: *342
Ipsae autem Deus pacis sanctificet vos totos. Non sufficit, sed se-
quitur: *Et integrum corpus vestrum, & anima & spiritus sine macula
conseruentur in praesentia Domini. Habes omnem sub-
stantiam hominis saluti destinatae, nec alio tempore
quam in aduentu Domini, qui clausus est resurrectionis.
[343 Sed caro, inquit, & sanguinis regnum Dei 344 heredi-
tatem possidere non possunt. Scimus hoc quoque scriptum, sed
de industria distulimus hucusque, ut quod aduersarij
in prima statim acie obstruunt, in vltima congressione
prosterneremus, omnibus quaestionibus quali auxilium
eius ante deiecit. Sed & nunc expectent praecedentia
recognosci, ut & huic sententiae sua origo praedictet. Opti-
nor Apostolos, disposita ad Corinthios omni distinc-
tione Ecclesiastica disciplinae, summam & sui Evan-
gelij & fidei illorum in Dominicae mortis & resurrex-
tionis demandatione concluderet, ut nostrae speculati-
onem inde deduceret, vnde constaret. Itaque subiecit:
345 Si autem Christus praedicator, quod a mortuis resurrexit,
quomodo quidam dicunt in vobis, resurrectionem mortuorum
non esse, quae si non est, nec Christus resurrexit. Si autem Christus
non resurrexit, inanis est praedicator nostrae, vacua est & false
serua, inuenimus autem falsos testes Dei, qui testimonium dicunt*****

A aduersus Deum, quod resuscitauerit Christum, quem non resuscitauerit. Nam si mortui non resurgunt, nec Christus resurrexit. Si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, quia adhuc in delictis vestris estis, & qui in Christo dormierunt, perierunt. Per haec cui nos rei credenda videtur exstruere? resurrectioni, inquis, mortuorum quae negatur. certe sub exemplo Dominicae resurrectionis volens eam credi. certe, inquis, Exemplum porro ex diuinitate an ex paritate componitur? utique, inquis, paritate. Quomodo autem Christus resurrexit, in carne, an non? sine dubio 346 si mortuum, si sepultum audis secundum scripturas, non alias quam in carne, & que resuscitatum in carne concedis. Ipsum enim quod cecidit in mortem, quod iacuit in sepultura, hoc & resurrexit, non tamen Christus in carne quam caro in Christo. Igitur si ad exemplum Christi resurgemus, qui resurrexit in carne, iam non ad exemplum Christi resurgemus, si non in carne & ipsi resurgemus, quia per hominem, inquit, mors, & per hominem resurrectio: ut separet quidem auctores, mortis Adam, Christi resurrectionis, eiusdem autem constitueret substantiam resurrectionis eius & mortem, per ipsorum auctorem in nomine hominis comparationem. Si enim sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, carne uiuificabuntur in Christo sicut in Adam carne moriuntur. Vnusquisque autem in suo ordine, scilicet quia & in suo corpore. Ordo enim non aliud quam meritum dispositor. Merita autem quum corpori quoque adscribantur, ordo quoque corporum disponatur necesse est, ut possit esse meritum. 347 Si autem & baptizantur quidam pro mortuis, videbimus an ratione. Certe illa praesumptione hoc eos instituisse contendit, quia alii etiam carni vicarium baptismum profuturum existimarent ad spem resurrectionis, quae nisi corporalis, non alias sic baptismate corporali obligaretur. Quid & ipsos baptizari ait, si non quae baptizantur corpora resurgunt? 348 Anima enim non laetatione, sed responsione laetatur. Quid & nos, inquit, omni hora periclitamur? utique per carnem. Quotidie morior, utique periculis carnis, per quam & depugnamus ad bestias Ephesi, 349 illas scilicet bestias Aethiaca praesura, de qua in secunda ad eodem: Nolimus enim visignotare fratres de praesura nostra apud Asiam, quod 350 super quam gratuari iuramus supra ueneris, uti de uita bisitareremus. Omnia haec, nisi fallor, coeueniunt, ut nolens vanam credi carnis conficiationem in dubitate uelut credi carnis resurrectionem. Vana enim habenda est conficiatio eius, cuius nulla erit resurrectio. Sed dicit quis: Quomodo resurgent mortui, qui autem corpore ueniunt? Iam hic de qualitatibus corporum differit, an eadem ipsa, an alia resurgant. 351 Sed quum eiusmodi quaestio posterior habeatur, sufficit interim ex hoc quoque corporalem definiti resurrectionem, quum de qualitate corporum quaeritur. [352 Vtrum est nunc ad carnem & sanguinem reuera totius quaestio quasi substantias, quali conditione exheredauerit Apostolus a Dei regno & de antecedentibus discere est. 353 Primus, inquit, homo de terra coenatus, id est, limaceus, id est, Adam. Secundus homo de caelo, id est, Sermo Dei, id est, Christus, non alias tamen homo, licet de caelo, nisi quia & ipse caro atque anima, quod homo, quod Adam. 354 Nam & supra nouissimus Adam dicitur, de consortio substantiae commercium nominis traxit, quia nec Adam ex semine caro, quod & Christus. Quales ergo choici, tales & choici, qualis caelestis, tales & caelestes. Substantia talesan primo disciplina, dehinc & dignitate quam disciplina captauit: Atquin substantia nullo modo separabuntur choici atque caelestes, semel ab Apostolo homines dicti. Si enim & Christus solus uere caelestis, immo & supercaelestis, homo tamen qua caro atque anima, nihilo ex ista substantiarum conditione a choica qualitate discernitur: proinde & qui caelestes secundum illum non de substantia praesentis sed de futura claritate caelestes praedicati intelliguntur, quia & retro uide distinctio ista manauit de dignitatis differentia ostensa est, alia supercaelestium gloria, alia super

terrenorum, & alia solis, alia lunae, alia stellarum. Quia & stella differat a stella in gloria, non tamen in substantia. Denique praemissa differentia dignitatis in eadem substantia & nunc sectanda & tunc capellenda, subiungit etiam exhortationem, ut & hic habitum Christi sectemur ex disciplina, & illic fatigium consequamur ex gloria: Sic ut portauimus imaginem choici, 355 portemus etiam imaginem supercaelestis. Portauimus enim imaginem choici per collegium transgressionis, per consortium mortis, per exilium paradisi. Nam si & in carne sic putatur imago Adae, sed non carnem monemur ponere. Si non carnem, ergo conuersationem, ut proinde & caelestis imaginem gettemus in nobis, non iam Dei, nec iam in caelo constituti, sed secundum linamenta Christi incedentes in sanctitate & iustitia & ueritate. Atque adeo ad disciplinam totum hoc dirigit, ut hic dicat portandam imaginem Christi in ista carne, & in isto tempore disciplinam. Portemus enim praecipuo modo dicens, huic tempore loquitur, in quo homo nulla alia substantia est, quam caro & anima, aut si quam aliam, id est, caelestem substantiam haec fides spectat, huic tamen re promissa sit, cui ad illam elaborare mandatur. Quum igitur imagine & choici & caelestis in conuersatione constituit, illam etiam, hanc uero sectandam, dehinc adiungat: Hoc enim diuoc id est, propterea quae supra dixi: conuinctio est enim sensus supplementum antecedentibus reddens) quod caro & sanguis regnum Dei hereditate possidere non possunt, nihil aliud intelligi mandant carnem & sanguinem, quam supradictam imaginem choici: quae si conuersatione censeatur uetustatis, conuersatio autem uetustatis non capit Dei regnum, proinde caro & sanguis non capiendi Dei regnum ad conuersationem redigunt uetustatis. Plane si nunquam Apollolus pro operibus substantiam posuit, nec hic ita utatur. 356 Si uero in carne adhuc constitutos negauit esse in carne, in operibus carnis negans esse, formam eius subterre non debet, non substantiam, sed opera substantiae alienantis a Dei regno. Quibus etiam ad Galatas manifestatis, praedicere se & praedixisse profiteatur, quod qui talia agunt, regnum Dei non sunt hereditate consecuturi, non portantes scilicet imaginem caelestis, sicut portauerant choici, ideoque ex uetere conuersatione, nihil aliud deputandi, quam caro & sanguis. Nam est subito in hanc definitionem erupisset Apostolus: eliminandam carnem & sanguinem a Dei regno, sine uilius supra sensus praesstructione, nonne duas istas substantias proinde hominem ueterem interpretatorem carni & sanguini delitum, id est, esui & potui, cuius sit dicere aduersus fidem resurrectionis: Manducemus & bibamus, ut enim moriamur? Et hoc enim insulcens Apostolus, carnem & sanguinem de fructibus ipsorum manducandi, & bibendi suggillauit. [357 Sed & omnis huiusmodi interpretationibus, carnis & sanguinis opera taxantibus, ipsas quoque substantias non aliter, quam sunt, intellectas licet resurrectioni vindicare. Non enim resurrectio carni & sanguini directo denegatur, sed Dei regnum quod obuenit resurrectioni 358 (est autem & in iudicio resurrectio) immo & confirmatur carnis resurrectio generalis, quum specialis excipitur. Dum enim in quem statum non resurgat edicitur, in quem resurgat subauditur. Atque ita dum pro meritis distinctionem resurrectionis opus substantiae non genus patitur, apparet hinc quoque carnem & sanguinem nomine culpa non substantiae acceri a Dei regno, nomine tamen forma resurgere in iudicium, quia non resurgant in regnum. Adhuc dicam: Caro & sanguis regnum Dei hereditate possidere non possunt. Merito sola & per semetipsa, ut ostenderet adhuc spiritum illis necessarium. Spiritus enim est qui uiuificat in regnum Dei, caro nihil prodest. Prodesse tamen illis aliud potest, id est spiritus & per spiritum opera quoque spiritus. Resurgunt itaque ex aequo omnis caro & sanguis in qualitate sua. Sed quorum est adire regnum Dei, inducere oportebit vim incorruptibilitatis & immortalitatis, sine qua regnum Dei adire non possunt, antequam consequi eam possint. Merito ergo caro &

E
Ibid.
F
Ibid.
Rom. 8.
Gal. 5.
1. Cor. 15.
Ibid.
G
Cap. I.
Ibid. Ioan. 5.
H
1. Cor. 15. Ioan. 6.
1. Cor. 15.

A
 Math. 17.
 Marc. 9.
 Luc. 8.
 4. Reg. 2.
 Philip. 3.
 1. Reg. 10.
 2. Cor. 11.
 Cap. LVI.
 B
 1. Cor. 15.
 Psal. 95.
 Gal. 6.
 Ca. LVII.
 C
 D

postea & facies eiusdem, in contemplabili claritate. Sed Moses erat proinde qui non videbatur. 390 Sic & Stephanus angelicum iam fastigium induerat, sed non alia genera in lapidatione succiderant. 391 Dominus quoque in fessu montis etiam vestimenta luce mutauerat, sed lineamenta Petro agnoscibilia seruauerat. Vbi etiam Moses & Helias, aliter in imagine carnis nondum receptæ, alter in veritate nondum defunctæ, eandem tamen habitudinem corporis, etiam in gloria preseruat docuerunt. De quo exemplo instructus & Paulus: *Qui transfigurabit, inquit, corpus humilitatis nostre conforme fieri corpori claritatis sue* Quod si & transfigurationem & conuersionem 392 in transitum substantiæ cuiusque defendis, ergo & Saul in alium virum conuersus, de corpore suo excessit, & ipse Satanas quum in angelum lucis transfiguratur, qualiteram suam amittit. non opinor. Ita & in resurrectionis euentum mutari, conuerti, reformari libebit cum salute substantiæ. [393 Etenim quam absurdum: quam vero & iniquum, vtrumque autem quam Deo indignum, aliam substantiam operari, aliam mercede dispungi, vthæ quidem caro per martyria lanietur, alia vero coronetur: item contrario hæc quidem caro in spurcitiis volueter, alia vero damnetur. Nonne prestat omnem semel fidem a spe resurrectionis abducere, quam de grauitate atque iustitia Dei ludere? 394 Marcionem pro Valentino resuscitari: quando neque mentem, neque memoriam, neque conscientiam hominis hodierni credibile sit aboleri, per indumentum illud mutatorum immortalitatis & incorruptelæ, vacaturo scilicet emolumento & fructu resurrectionis, & statui diuini vtrobique iudicii. Si non meminerim me esse qui merui, quomodo gloriam Deo dicam? quomodo canam illi nouum canticum, neciens me esse qui gratiam Deo debeam? Cur autem solius carnis demutatio excipitur, nõ & animæ simul quæ in omnibus preuit carni? quale est, vt eadem anima quæ in hac carne totum vitæ ordinem decucurrit, quæ in hac carne Deum didicit, & Christum induit, & spem salutis seminavit, in alia nescio qua metat fructum. 395 Næ illa gratiosissima caro, cui gratia vita constabit. Quod si non & anima mutabitur, iam nec animæ resurrectio est, nec ipsa enim resurrexisset crederetur, si non alia resurrexerit. [396 Hinc iam illa vulgaris incredulitatis arguta est: si inquit, ipsa eademque substantia reuocatur cum sua forma, linea, qualitate, ergo & cum insignibus suis reliquis: Itaque & cæci & claudi, & paralytici, & vt quis insignis excefferit, ita & reuertetur. Quid nunc? est ita dedignaris tantam gratiam qualiscunque a Deo conseqni. Non enim & nunc animæ solius admittens salutem, dimidiatis hominibus eandem adscribis. Quid est credere resurrectionem, nisi integram credere? Si enim caro de dissolutione reparabitur, multo magis de vaxatione reuocabitur. Minoribus maiora prescribunt. Cuiuscunque membri detruncato, vel obruto, nonne mors membri est? si vniuersalis mors resurrectione rescinditur, quid 397 portionalis, si demutamur in gloriam, quanto magis in incolumitatem? Vitiatio corporum accidens res est, integritas propria est. In hac nascimur, etiam si in vtero vitemur, iam hominis est passio. Prius est genus quam casus. Quomodo vita conferretur a Deo, ita & refertur. Quales eam accipimus, tales & recipimus. Naturæ, non iniuriæ reddimur: 398 quod nascimur, non quod lædimur reuiuificimus. Si non integros Deus suscitatur, non suscitatur mortuos. Quis enim mortuus integer, est integer, moritur, Quis incolumis, qui exanimis? quod corpus in læsum, quum in teremptum, quum frigidum, quum expallidum, quum edurum, quum cadauer? quando magis homo debilis, nisi quum totus? quando magis paralyticus, nisi quum immobilis? ita nihil aliud est mortuus resuscitari, quam integrum fieri, ne ex ea parte mortuus adhuc sit, ex qua non resurrexerit. Idoneus Deus reficere quod fecit. Hanc suam & potestatem & liberalitatem satis iam in Christo spopondit, immo & ostendit, non tantum resuscitatio-

tem carnis, verum etiam redintegratorem. Atque adeo & Apostolus. *Er mortui, inquit, reuertuntur incorrupti*. Quomodo nisi iningeri qui retro corrupti, ita vicio valetudinis quæ & senio sepulchra. Næ & supra vtrumque proponens, oportere & corruptiui istud inducere incorruptelæ, & mortale istud immortalitatem, non iterari sententiam, sed differentiam demandari. Immortalitatem enim ad resurrectionem mortis, incorruptelam ad obliuionem corruptelæ diuidendo, alteram ad resurrectionem, alteram ad redintegrationem temperauit. Puro autem & Thessalonicenibus omnis substantiæ integritatem repromisit. Itaque nec in posterum timebuntur corporum labe. Nihil poterit amittere integritas, vel conseruata, vel restituta, ex quo illi etiam liquid amiserat, redditur. Prescribens enim adhuc eadem passionem obituram carnem, si eadem resurrectura dicitur, naturam aduersus Dominum suum temere defendis, legem aduersus gratiam impie asseris, quasi Domino Deo non liceat & mutare naturam, & sine lege leniare. Quomodo ergo legitur, 399 *Que impossibilia apud homines, possibilia apud Deum sunt*. 400 & : *Stulta mundi elegit Deus, vt sapientiam mundi confundat*. Oro, si famulum tuum libertate mutaueris, quia eadem caro atque anima permanebunt, quæ flagellis & compediibus & stigmatibus obnoxia retro fuerant, idcirco istas eadē pati oportebit, non opinor. 401 Atquin & restis albæ nitore, & aurei anuli honore, & patroni nomine, ac tribu mensaq; honoratur. Permittit hæc & Deo potestatem per vim demutationis illius conditione nõ naturam reformandi, dum & passionis auferuntur, & munitiones conferuntur. Ita manebit quidē caro etiã post resurrectionem, eatenus passibilis quæ ipsa, quæ eadem, ea tamen impassibilis, quæ in hoc ipsum manumissa a Domino, ne vltra pati possit. 402 *Incunctas*, inquit *Elatas, æterna super caput eorum*. Nihil æternū nisi post resurrectionem, *Aufugis*, inquit, *dolor & mater, & gemitas ab illis*. Proinde & Ioanni angelus: 403 *Et deleuit Deus nomen lacrymarum ab oculis eorum*. Vtique ex illis oculis qui retro fleuerant, quidē adhuc flere porissent, si non omnem lacrymæ imbrem indulgentia diuina siccauerat. Et rursum: *Deus enim delebit omnem lacrymam ab oculis eorum*. & mors hæc tenus, igitur, & corruptelæ hæc tenus, proinde per incorruptelam figurat, quemadmodum mors per immortalitatem. Si dolor, & mater, & gemitus, ipsa quæ mors ex lacris & animæ & carnis obuertunt, quomodo auferentur, nisi cessauerint cause, scilicet lacris carnis atque animæ, vbi casus adueri apud Deū aut vbi in cursibus infesti apud Christū. vbi demoniaci impetus apud Spiritum sanctum, iam & ipso diabolo cum angelis suis ignibus merito. 404 Vbi necessitas, aut quod dicitur fortuna, vel fatum, quæ resuscitatis plaga post veniam, quæ recoacilitatis ita post gratiam, quæ infirmitas post virtutem, quæ imbecillitas post salutem. 405 Quod vestimenta & calceamenta filiorum Israelis quadraginta illis annis in detrita: & inobsoleta manerunt: quod & in ipsis corporibus vnguium & capillorum facilia crementa habitatis & dignitatis iustitia defixit, ne etiam enormitas corruptelæ deputaretur: quod Babylonii ignes triū fratrum, nec tiam, 406 nec Sarabaras, quanquam Iudeis alienas læserunt: quod Ionas deuoratus a belua maris, in cuius aluo naufragia digerantur, triduo post incolumis exputur: quod hodie 407 Enoch & Helias, nondum resurrectione dissipati, quia nec morte functi, quæ tamen de orbe translata, & hoc ipso iam ærenitatis candidati, ab omni vitio, & ab omni damno, & ab omni iniuria, & contumelia immunitatem carnis ediscunt, cuius fidei testimonium signant, nisi qua credi oportet, hæc future integritatis esse documenta, 408 Figuræ enim nostre fuerunt. Apostolo auctore, quæ scripta sunt, vt & Dominum potenter credamus omni corporum lege, & carnis magis vti que conseruatorem, cuius etiam vestimenta, etiam calciamenta protexit. [409 Sed futurum inquis, ætiam alterius est dispositionis & æternæ, igitur huius æui (substantiam non æternam diuersa possidere non posse. Pla-

TERTIUM
 OPERA

A
ne si homo propter dispositionem futuram, & non dis-
policio propter hominem. Sed enim Apostolus scri-
bens, *sive mandus, sive vitia, sive mors, sive futura, sive presen-*
tia, 410 omnia vestra sunt, eisdem constituit heredes et-
iam futurorum. Nihil tibi largitur Efas, dicens: Omnis
caro sanum. 411 & alibi: *Et videbit omnis caro salutare Dei.*
exitus non substantias distinxit. Quis enim iudicium
Dei non in sententia duplici statuit salutis & poenae: *Om-*
nis igitur caro sanum, quae igni destinatur, & omni caro vi-
debit salutare Dei, quae saluti ordinatur. 412 Ego me scio
neque alia carne adulteria commisisse, neque nunc alia
carne ad continentiam entis. Si quis est bina pudenda cir-
cumferens, potest iam & demere sanum carnis immu-
da, & solam sibi reteruare, quae visura sit Dei salutare.
Sed quum idem Prophetas etiam 413 nationes ostendat,
nunc deputatas velut pulvere & salum, 414 nunc spe-
raturas & credituras in nomen & in brachium Domini,
numquid & de nationib. fallimur? & aliae quidem sunt
crediturae, aliae in puluere deputatae, ex diuersitate
substantiae: Sed & Christus intra oceanum, & de isto
caelo quod nobis incubat, 415 verum lumen nationibus
effudit, 416 & ipsi Valentianiani hic errare didicerunt,
nec alia erit forma nationum credentium, nisi quae &
non credentium, de carne, de anima. Sicut ergo easdem
nationes non genere, sed forte distinxit, ita & carnes quae
in ipsis nationibus vna substantia est, non materia, sed
mercede distinxit. [417 Ecce autem vt adhuc contro-
uersiam exaggerent carni maxime eadem, de officiis
quoque membrorum argumentantur, aut ipsa dicentes
permanere debere in suis operibus & fructibus, vt
eidem corpulentiae adscripta: aut quia consistet discessu-
ra esse officia membrorum, corpulentiam quoque era-
dant, cuius scilicet perseverantia credenda non sit, vtique
sine membris, quia nec membra credenda sunt sine offi-
ciis, 418 Quo enim iam, inquit, spelunca haec oris, &
dentium statio, & gulae lapsus, & compositum stomachi,
& alui gurgis, & intestinorum perplexa proceritas, cum
eius & potui locus non erit? Quo huiusmodi membra
admittunt, subiungunt, deuoluunt, diuidunt, digerunt,
egerant: quo manus ipsae & pedes & operarii quique ar-
tus, cum victus etiam cura cessabit? quo renes confecti
seminum, & reliqua genitalium vtriusque sexus, & con-
ceptum stabula, & vberum fontes, decessuro concu-
bitu, & feceru, & educatu. Postremo, quo totum corpus,
totum scilicet vacaturum? Ad haec ergo praeruximus
non oportere committi futurorum atque praesentium dis-
positiones, intercessura tunc demutatione: & nunc su-
perstruimus officia ista membrorum necessitatibus vite
huius, eo vsque consistere, donec & ipsa transferatur
a temporalitate in aeternitatem, sicut animale corpus in
spiritali, dum mortale istud induet immortalitatem, &
corruptiuum istud incorruptelam, & ipsa autem libera-
ta tunc vita a necessitatibus liberabuntur & membra ab
officiis, nec ideo non erunt necessaria. Licet enim offi-
ciis liberentur, sed iudiciis retinetur, vt quis referat per
corpus prout gessit. Saluum enim hominem tribunal Dei
exigit, saluum vero sine membris non licet esse, ex quo-
rum non officiis, sed substantiis constat, nisi forte, & na-
uem sine carina, sine prora, sine puppi, sine compagine
totus in columitate saluam adseuerabis, & tamen nauis
procella dissipatam, 429 vel carie dissolutam, 420 re-
ductis & recuratis omnibus membris, eandem saepe co-
speximus etiam titulo restitutionis gloriantem de Dei
artificio & arbitrio & iure torquemur? Potro si diues
dominus & liberalis adfectui aut gloriae suae praestans
solum nauis restitutionem, haecenus eam voluerit o-
perari, idcirco tu negabis necessariam illi compagine
pistinam, vt exinde iam vaceturam, cum soli saluti na-
uis sine operatione conueniat? Igitur hoc tantummo-
do dicere sufficit, an Dominus hominem saluti desti-
nando, carnem destinatur, an eandem velit denuo esse,
quam non debetis ex futura membrorum vacatione
praescribere denuo esse non posse? Licet enim esse quid
denuo, & nihilominus vacare, nec potest autem dici va-
care, si non sit. At enim si sit, poterit & non vacare, ni-

hil enim apud Deum vacabit. [421 Sed accepisti hom o-
os ad vorandum atque potandum, cur non potius ad
eloquendum, vt a ceteris animalibus distes? cur non po-
tius ad praedicandum Deum? vt etiam hominibus an-
tistes. Deniq; Adam ante nomina animalibus enutriti-
auit, quam de arbore deceperit, ante etiam propheta-
uit, quam vorauit. Sed accepisti dentes 422 ad macellum
coormandum, cur non potius ad omnem hiatum & ri-
ctum tuum coronandum? cur non potius ad pulvis lin-
guae temporandos, ad vocis articulos offensione signa-
dos; denique & edentulos audi & vide, vt honori oris &
organum dentium quaeras. Forata sunt inferna in viro
& in femina, nimirum qua libidines fluitent, cur non
magis qua potuum defuata coletur? Est adhuc in femi-
nis intus, quo femina congerantur? an quod sangui-
nis oneraecedant, quem pigrior sexus discitere non
sufficit? Dicenda enim & haec, quatenus quae volunt, &
qualiter volunt & quorum volunt officia membrorum
ludibrosae de industria suffidentae resurrectionis ob-
latrant, non recogitantes ipsas prius causas necessitatis
tunc vacaturas, cibi famem, & potus sitim, & concubi-
tus generura, & operationis victum. Sublata enim mor-
te, neque victus fulcimenta ad praesidia vitae, neque ge-
neris supparatura grauis erit membris. Ceterum & ho-
die vacae intestinis & pudendis licebit, Quadraginta
diebus Moses & Helias ieiunio functi, solo Deo ale-
bantur. Iam tunc enim dedicabatur, 423 *Non in pane vi-*
uet homo, sed in Dei verbo. Ecce virtutis futura lineamenta.
Nos quoque vt possumus a cibo excusamus, etiam sexu
a congressione subducimus. 424 Quot spades volun-
tarii, 425 quot virgines Christo maritate? quod steriles
vtriusque; natura instructiois genitalibus structi? Si &
hic iam vacare est & officia & emolumenta membrorum
temporali vacatione vt in temporali dispositione, nec
homo tamen minus saluus est: proinde homine saluo,
& quidem magis tunc vt in aeterna dispositione, magis
non desiderabimus quae iam hic non desiderare colue-
rimus. [426 Sed huic disceptationi finem Dominica
pronuntiatio imponit: 427 *Erunt, inquit, tanquam angeli.*
Si non nubendo, quia nec moriendo, vtique nec vili si-
milli necessitati succedendo corporalis conditionis,
428 Quia & angeli aliquando tanquam homines fue-
runt, edendo & bibendo, & pedes laacro porrigendo,
Humanam enim induerat superficiem, salua in eis sub-
stantia propria. Igitur si angelifaci tanquam homines
in eadem substantia spiritus carnalem tractationem sus-
ceperunt, cur non & homines facti tanquam angeli in
eadem substantia carnis spiritalem subeant dispositio-
nem, non magis solennibus carnis obnoxii sub angeli-
co indumento, quam angeli tunc solennibus spiri-
tus sub humano? Nec ideo non permanfari inear-
ne, quia non & in solennibus carnis, quum nec
angeli ideo non & in spiritu permanferint, quia
non & in solennibus spiritus. Denique non dixit,
erunt angeli, ne homines negaret: sed *tanquam angeli*, vt
homines conseruaret. Non abstulit substantiam, cui si-
militudinem attribuit, 429 *Resurget igitur caro, & qui-*
dem omnis, & quidem ipsa, & quidem integra. In de-
posito est vbi cunq; apud Deum per fidelissimum seque-
strem Dei & hominum Iesum Christum, qui & homini
Deum, & hominem Deo reddet, carni spiritum, & spi-
ritum carnem. Vtrumque iam in semetipso federauit,
sponsam sponso, & sponsum sponfae comparauit. Nam
est animam quis contenderit sponfam, vel dotis nomi-
ne sequetur animam caro. Non erit anima prostituta, vt
nuda suscipiatur a sponso. Habet instrumentum, habet
culum, habet mancipium suum carnem, vt collectanea
comitabitur. Sed caro est sponsa, quae in Christo Iesu
sponsum per sanguinem pacta est. Huius interitum que-
putas, & cessum scias esse. Non sola anima sponstrum ha-
bet & caro suos sinus interim, in aquis in ignibus, in
alibus, in bestis, quum in haec dissolui videtur, velut
in vasa transfunditur. Si etiam ipsa vasa defecerint,
quam de illis quoque effluxerit, in suam matricem ter-
ram quasi per ambages refoberit, 430 vt rursum ex

A
Cap. LXI.
Gen. 2. 6.
E
Exod. 34.
3. Reg. 19.
Matth. 4.
Cap. LXII
Matth. 22.
Gen. 18. ac
19.
G
Matth. 22.
Ca. LXIII.
H

A illa repræsentetur Adam auditurus à Domino : 431 Et ce Adam quasi vnus ex nobis factus est, vere tunc compos mali quod euasit, & boni quod inuasit. Quid anima inuides carni? nemo tam proximus tibi quem post Dominum diligas, nemo magis frater tuus, 432 quam quæ tecum etiam in Deo nascitur. Tu potius illi exorare debueras resurrectionem, per te si forte deliquit. 433 Sed nihil mirum si odisti, cuius auctorem quoque respicisti, quam & in Christo aut negarant mutare contumeliam proinde & ipsum Sermonem Dei, qui caro factus est vel stylo vel interpretatione corruptens, arcana etiam apocryphorum superducens, blasphemias fabulas. At enim Deus omnipotens aduersus hæc incredulitatis & peruersitatis ingenia, prouidentissima gratia sua effundens in nouissimis diebus de suo Spiritu in omnem carnem, in seruos suos & ancillas, & fidem laborantem resurrectionis carnalis animauit, & 434 pristina instrumenta manifestis verborum & sensuum luminibus ab omni ambiguitatis obcuritate purgavit. Nam quia hæreses esse oportuerat, vt probabiles quique manifestarentur, 435 hæc autem sine aliquibus occasionibus scripturarum audere non poterant, idcirco pristina instrumenta quasdam materias illis videntur subministrasse, & ipsas quidem illdem literis reuincibiles. 436 sed quoniam necdum diffimulare Spiritum sanctum oportebat, quo minus & eiusmodi eloquiis superinundaret, quæ nullis hereticorum versutiis semina subparerent, immo & veteres eorum cespites vellent, idcirco iam omnes retro ambiguitates, & quas volunt parabolæ, aperta atque perspicua totius sacramenti prædicatione disculsi, per nouam Prophetiam de Paraclete in undantem, cuius si hauseris fontes, nullam poteris, sistere doctrinam, nullus te ardor exuret quæstionum, resurrectionem quoque carnis vique quaque potando refrigerabis.

C ADNOTATIONES I ACO BI PAMELII IN LIBRVM DE RESURRECTIONE CARNIS.

C A P. I.

1. Fiducia Christianorum. resurrectio mortuorum. Caput hoc primum in scripturis: Quod resurrectionem carnis seculum non ignorat.
2. & tamen defunctis parentant. In eandem pene sententiam Epiph. in Ancorati: Græci, inquit, rursus redarguuntur. Resurrectionem in totum negantes; deserventes in monumenta cibos, & potus. In Pandem, hoc est popularibus diebus, edulia quidem in totum excurrunt, vina vero libant: nihil commodi mortuis ex hoc afferentes, immo potius se ipsos ladentes. Verumtamen coguntur à consuetudine consuetudinem resurrectionem. Nam ubi postea sunt corpora defunctorum, accedunt & inelamant, nomina proferentes mortuorum, dicentes: Resurge tu, comede, bibe, & latare. De hoc præterea vide supra Adnot. nostras Tom. 1. li. de Testim. Anima, cap. 4. nu. 20. Legimus autem iterum cum 1. adit. & Vatic. 3. hys. cod. pro temporibus elculentorum, ac fridicis, talibus esulentis qualia tempus anni quodque adfert. Substitutum erat: sepulcorum; sed non placet, eo quod infra cap. 4. legitur: & ipsorum temporum propria gula, vine autem legat cum aliis: At ego magis ridebo, siue rideo cum Vatic. 1. nu. cod. perinde est, quamquam interim n. agerit frequens. Rideo (inquit lib. 3. ad Marc. 3.) quem ad bellum ensi cingebat. Est eadem ratio lecti, nus vulgaris: sacrificia an insultat, ac Vatic. 3. sacrificat cui insultat.
3. quom crematis cremat. Subauditur aliquis (inquit Rhen.) Senos est: sacrificat ne, an insultat potius, quom crematis hominum corporibus, superius etiam cibos cremat.
4. Nihil esse post mortem, Epicuri schola est, &c. De hoc vide supra adit. Apolog. c. 48. n. 610. ac li. de Testim. Anima, e. 4. num. 17. denique etiam l. de Anima, c. 42. n. 464. sicuti etiam ibidem nu. 465. de loco Seneca hic citato.
5. si non minor Philosophia Pythagoræ & Empedocli. De hac in hac verba supra dicto cap. de Testim. Anima Auctor: Esti Pythagorica multo honestior, quæ in bestias reformat, de qua latius, tum paulo post, tum etiam supra dicto lib. de Anima, cap. 28. 29. 30. & 31. ac de Empedocli simili opinione, cap. 32. ac 33. Denique de Platoniorum sententia de immortalitate Animæ, plures locos libri eiusdem.
6. et si non in humana tantummodo, &c. Pythagoras (inquit Rhenan.) apud Ouidium huiusmodi verba expressit docens, ait: --Et quoslibet occupat aus.

Spiritus equeferis humana in corpora tranfit.
 7. vt Euphorbus in Pythagoram. Homerus in pauum, &c.] Acron Grammaticus (inquit Rhenanus) exponens illud Horatii in Oda 28.
 --habentique
 Tarrata Panthoiden iterum Orco
 Demissum--
 Pythagoram, inquit, significat qui prædicat se apud Troiam Euphorbum Panthoi filium fuisse, qui interfectus à Menelao iterum reuicatus factus Pythagoras; idque cum cognouisset agnitio cypro quæ templo Euphorbus fuerat. Hic autem, & in Homero dicitur reuicatus postea in pauonem, postremo in Ennium poetam hædum esse. Præterea sic apud Ouidium 15. lib. Metam. loquitur Pythagoras: Ipse ego (nam memini) Troiani temporis belli. Panthoides Euphorbus eram, cui peccatore quondam Hæsit in aduerso gratis hausa minoris Atidæ. Cognoui clypeum læuæ gestamina nostrix, Nuper Abanteis templo lunonis in Agis.
 De istem plura vide cap. 28. num. 362. ac 363. l. de Anima, & c. 33. num. 407.
 8. Cetera recidiatum, &c. Recidiatum (inquit Rhen.) separat in quarta inflexione. Sic infra c. 18. Quæ carnis recidiatum pollicentur. Similiter etiam cap. 30. recidiatum, inquit, Iudæi status, & rursus c. 53. villam à carne auocent recidiatum. Siue autem legatur: mutata cum exc. suo immutata cum Vat. 2. cod. nu. perinde est.
 9. licet non adita veritate] Scripsimus (inquit idem Rhen.) adita veritate, ab exemplaribus scriptis dissentientes, vt sic ab aduerso. Metaphora est pulsantis opium, qui tamen noli, aut non possit ingredi. Sic infra: Qua quis adita veritate redanimatus & reuincatus Deo. Locus citatus à Rhenano reperitur infra cap. 19.
 C A P. II.
 10. Si vero & apud Deum aliqua facta est, &c.] Titulum hinc cap. damus: Quod hæretici, Sadduceorum partitiani, non agnoscunt Resurrectionem, qui tamen ex libris ab auctore scriptis, referuntur, sicuti etiam Lucani opinio Libro de Anima.
 11. Sadducei,] Præter Matthei cap. 22. Marc. 12. ac Luc. 20. ad quæ hic addit, eundem etiam errorem supra Sadduceis attribuit. Adit. lib. de Præscrip. adu. hæc. c. 45. nu. 297. supra quoque l. de Carne Christi, c. 1. nu. 3. & infra c. 56. ubi latius hæc scriptura delatatur.
 12. partitianos fuerunt illorum.] Marcionitas (inquit Rhen.) & Apellitas hæreticos intelligit, partim cum Sadduceis sententiam, diuisamque agnoscentes resurrectionem. Similiter autem dicitur, aduersus Marc. cum partitians erroris tui Iudæi. Neque cum fides Marcionitas intelligit, sed etiam quorum mox nominat, & supra lib. de Præscrip. adu. hæc. cap. 46. hæc. 4. nu. 304. ac cap. 49. hæc. 11. nu. 315.] Basilidem & Valentium, item Saturnium, de quo ibidem ca. 46. hæc. 3. num. 303. Ophitas, de quibus ca. 47. hæc. 6. num. 307. Carpocratem, de quo cap. 48. hæc. 9. num. 311. Marcum & Colabesum, vt patet cap. 50. hæc. 15. nu. 319. Cerdonem, de quo ca. 51. hæc. 16. nu. 321. ubi etiam de Marcione supra dicto, hæc. 17. nu. 322. ac d. pelle, hæc. 19. nu. 324.
 13. alterius diuinitatis hæretici.] Alterius (inquit Rhen.) prolius, id est, diuersæ, vt mox: in alterius diuinitatis infinoatione, & ad alterius diuinitatis temperant sensum, ac deinde ad alterius spei auctorem Vocat autem alterius diuinitatis hæreticos, qui autem Deum præter creatorem sibi congebant vt potest, qui hinc restantur. Marcionem, Basilidem, Valentium, & Apellum, sicuti constat ex Adnot. nostris modo citatis, & præterea Simonem, de quo dicto l. de Præscrip. adu. hæc. cap. 46. hæc. 1. nu. 301. (cui adit etiam B. August. priorem errorem adscribit lib. de hæc. Memoriam, hæc. 2. nu. 302. Saturnium item, Ophitas, Carpocratem, Cerdonem, Valentianum, Ptolomæum ac Secundum, & Heraclozum, de quibus ca. 49. hæc. 13. ac 14. nu. 316. ac 317. Cerdonem, & Titulum de quo cap. 53. hæc. 20. nu. 326.
 14. aut nullius veritatis contententes, &c.] De hominibus hæreticis vide supra totum librum [partim De Carne Christi, & partim in cap. 1. num. 11.
 15. Propterea & nos volumus præmissimus De CARNE CHRISTI &c.] Nominatim hic citat dictum librum de Carne Christi, citans argumentum eius pauca verba explicans qua adde supra eius libri Argumento adiecit. At qui ex'at. 3. cod. ms. correctio: adiecit phantasmatis natiuitatem, pro vanitatem, nam omnia supra dicta hæretici adfirmabant, Christi natiuitatem phantasma est.
 16. cuius conditio.] Habent quidem idem ms. 3. Vat. cod. citatio, verum, præterquam quod conditio sicut ab auctore pro creatura vbiq; accipi, legitur verisimiliter infra c. 5. quo carnis conditio qualifatur, ac carnis primum conditio munitur, & rursus 1. pro conditioe scilicet rerum, item c. 11. conditioem Deo nostro adscribunt, ubi ad marginem idipsum adnotat Rhen. & c. 11. vt reserfa conditio recidua, & c. 26. semel homini addita conditioe. At qui recte etiam Rhen illud: Christum & hominem & filium hominis in scriptis, interpretatur: declarauerit. Propterea autem scribitur infra c. 34. cum dicitur: totum hominem elego transfectoris in scriptis.
 17. & obducimus.] Obducere inquit idem, pro cuius veritate. Et mox Obducti dicitur de Deo (sic enim in hac aditione dicitur) ut possent sensu pro conuicti. Vide plures similes locos supra l. de Carne Christi, nu. 147.
 18. Hoc ferme modo dicimus in eundem cum hæreticis dicitur.

TERTIUM
 OPERA

A pationem. Sicuti alibi, sic et hic, protestatur Auctor priusquam...

19. De Deo quidem vnicō, & Christo eius aduersus Marcionem, &c. intelligit 2. & 3. libr. adu. Marcionem...

20. De carne vero dōmīnt, etiam aduersus Quatuor hereses, &c. Etiam ex hoc loco titulum libri de Carne...

21. Quia & hoc latere vno diuinitatis defenditur. Vno pro unitate accipitur. De Proserpina altera forma, hoc latere defendit...

B 22. Videtur vniū Lucanus, sic dixit (inquit Rhen.) aliqui Lucanus, id est, aliqui Lucanus, ut in L. de Car. Christi, c. 12. in Lazaro...

23. quam secundum Aristotelem dissoluunt. An Aristoteles mortalem Animam dixerit, an vero immortalem, adhuc in scholis...

C 24. Sed vult fortitan, quia Lucanus. Adhuc est (inquit Rhen.) aduentus nomen. Sit autem Lucania inter Campaniam & Brutios. Horvicius...

25. Habet & sic a nobis plenissimum de omnistatu Animi & sylulm. Adhuc haud dubie ad l. de Anima, ubi videtur esse...

C A P. III.

26. Est quidem & de communibus sensibus sapere in Deirebus, &c. Capiti hinc inscriptioem dedimus: Quod vulgi contrariam sententiam hereticis qui non debent...

27. Vt ergo sententia Platonis alitius, &c. Omnis Anima immortalis. Haud dubie debet istud intelligi de omni Anima rationabilis, nam de illa & in Phadone, & alibi loquitur Plato...

28. Vt & conscientia populi, &c. Bis terve, uti in Proverbio est, quod pulchrum est. Itaque istud imprimis inculcatur ab Auctore Tom. 1. de Testim. Anima, qui ex professo hac de re scriptus est...

29. & hoc vulgi cineret ad Deo deputatum. Recte adnotauit Lactantius, locum hunc reperiri infra. 4. nempē secundum 70 quem etiam citat, & paulo aliter explicat Auctor supra T. 2. lib. de Idolol. c. 4.

30. qui Deum fingitis. Rursus hic aduadit ad alietus diuinitatis hereticos, de quibus supra c. praec. nu. 13. quare non placet quod habent 2. Vatic. ms. cod. fugit.

31. Quid exco ducti initeris, &c. Adhuc istud Marti. 5. Marc. 7. & Luc. 6. Caeci sunt & duces caecorum, sicut ad illud Galat. 3. Christum induitis, & quod habetur Ephes. 6. Accipite armaturam Dei. Sine autem legas: vultur non Christum, sed...

C A P. IV.

33. Itaque heretici inde statim incipiunt, &c. Titulum hinc capiti admas: Obiectio hereticorum & ethnicorum de carnis ignobilitate.

34. & deinde praestantur. Vox hac non modo alibi, sed & hoc libro frequenter fita est Auctori. Sic ca. 18. Hic tunc praestitutiōibus egerim, & c. 20. primam praestitutiōem eorum, & c. 26. quasi & scriptum dubit praestituti, id est, interpreti Rhen. prius infra scripti, sic 23. Nam & ideo praestitutiōis c. 49. sine vilius supra sensus praestitutiōe, ac ca. 53. in vtroque homine praestituti. Adhuc autem iterum ex ms. Vatic. cod. quod habetur, c. adit. & non fortuitus, ante illud, & non vbiq; & legitur eum fuisse in casum, pro: in causam, eo quod magis correspondat illi illud quod sequitur: caduca.

35. post totum ignobilitatis eelogium. Id est, recensionem. In bonam & in malam (inquit Rhen.) partem accipitur eelogium. Sic infra, cap. 21. Religionem publico odio & hostili eologio obnoxiam. Metaphora ducta a chorta, quia eiusmodi iustificatio continetur. Vide plurā de hac supra To. 1. Apol. c. 2. n. 12. & l. ad Scapulam, c. 4. n. 28. ubi etiam aliam significationem eelogii indicauimus, pro sententia, quomodo etiam accipitur illud infra ca. 34. totum hominem eologio transgressionis inlempit.

36. & recordatus tuo. Recordatus (inquit Rhen.) pro recordatione cuius eius illud placet: persuadere, passiva vocis esse, id est, persuaderi, ut interrogare legatur.

37. Et vtiq; redhibentibus eam ignibus & vndis, &c. Recte sic refertur hunc locum Rhen. nam correspondet 3. Vatic. ms. cod. & infra etiam legitur, c. 13. vti credas, de ignibus quoque substantiam corporis erigi posse.

38. & rumis alium. Est ruma (inquit idem) quod alij rumen vocant, prominent sub mento gutturus pars, quia eius in alium deiecit, & quo Rumino verbum, & Struma, deducuntur. Vide autem de hoc dogmate latius infra c. 32.

39. & lactibus piscium. Lactes (inquit idem) sunt per quos eius admittitur, in homine, inquam, & one, in ceteris animalibus, lactes, ista sunt ista.

40. & ipsorum temporum propria gula. Primus hic adicit temporum Gelenius, quod etiam germanum esse supra adnotauimus n. 2. Adhuc autem loquit Rhen. ad Velly Pollitius, quodam iustitiam & sustentem gulam. Nam si dicitur a mancipia vularum murarum immergat non taurum, ut tectum hominum, pariter d'istrahit h'etaret, quod Plinius prodit, verumetiam ut hominum carne in piscibus vesceretur, quod docet Terrullianus in li. de Pallio, his verbis, c. 5. Immergo arq; scapellum (inquit) acerbicari, quia Vedius Pollio seruos muranis inuadendis obiectabat. Non aliter fecit auria delectator terrene bestia: ex denula, & exunguis, & ex carnis de piscibus placuit feras cogere, vtiq; statim coquendis, vti in visceribus earum aliquid de se iurum suorum corporibus, & ipse gustaret. Hac ille Ergo non sine causa hic dicit; & scriptum propria gula redhibente, subaudi qua deuorauerat de carne humana.

41. Adeone autem eadem sperabit, &c. De hoc latius infra c. 57. & 58. sicut etiam de consequentis carnis sui necessitatibus, c. 60. & 61. Legi autem licet cum 3. Vatic. ms. cod. mors reopanda sine: redopanda cum ex.

42. Ceterum, quantum etiam perspicuo liceat, & c. Iterum sic legitur cum adit. 1. & 3. Vatic. ms. cod. spuciloqui, sicuti etiam Rhen. qui adit: hoc loquens modo Terullianum, spe vti, ut verbum semel ponat, quod mox repetendum sit, ut hic, illorum in congressibus ex petiti, subaudi, licent, vel licet.

C A P. V.

43. Igitur quoniam & rudes quique, &c. In scriptis caput i stud. Dignitatis carnis defensio, quod a Deo facta sit, de Proverbio autem: primus in nos aries temperatur, vide nostra Prolegomena. Atqui varia lectio est ms. cod. Vatic. 3. vituperatione laudatione depulsa, pro vituperationem laudatione depellas, quorum vtraque bona.

44. corpusculum quod malum denique appellare non horrent. Puto Auctorem respicere ad Marcionis heresim, quippe qui eo ipso dicebat: corpus creatum a malo Deo, & ex materia mala, iudare de concludebat, vti iam corpus in alium esse. Verum aperit eum errorem secuti sunt postea Manichei.

A

45. est angelorum fuisset operatio, vt Menandro & Marco placet.] Angelus mundum creasti. & prouide etiam humanam carnem. Menandri fuit cum Simone Mago suo magistro communis heresis: sicuti supra videre est Lib. Praescript. adu. heret. c. 4. bar. 2. nu. 302. An autem etiam Marcus idem scriberet, alibi non inuenio. Adtribuit illud ibidem Auctor etiam Saturninus, Ophitius, ac Carpocrates, bar. 3. 6. & 9. qui etiam angelum illum creatorem, vt mox sequitur, summum Deum appellabant. Certe Marcioni adscribi non potest manifestum sit ex libris Auctoris adu. eundem, quare non placet quod Vat. 2. legant: Marcioni, sed retinimus Marco, de cuius heresibus alius, vide supra lib. de Praescript. adu. her. cap. 50. bar. 15. n. 319.

46. est ignei alicuius exstructio æque angeli, vt Apelles docet.] De hoc ibidem c. 51. bar. 19. n. 324. & Lib. Anima, c. 13. n. 298. & Lib. de Carne Christi, c. 8. n. 78.

47. & duriores quæque doctrinæ.] Duriores hic proprie accipiuntur pro firmiores & solidiores. Placet autem magis: quæque, quam quod habent alij: quoque, quantum uis. codices.

48. Sed & mundus, inquit, &c.] Obiectio hereticorum, non ueteris tamen (sicut quædam sensu Rhen.) quam usque ad illud: Plane (ac si dicitur: tecum sentio) si portio ueritatis adæquatur.

49. Ad distantiam enim prouocamus, &c.] Mundi uel dicet (inquit Rhenan.) & hominis, unde sequitur: Magnæ sine dubio differentia ratio, pro conditione scilicet rerum.

50. & sine illo nihil, &c.] Similiter supra etiam Auctor libro adu. Hermog. c. 18. 20. ac 43. legit. & sine ipso factum est nihil, nullis alijs uerbis additis. Atque ad hoc confirmatur Latini interpretis huius loci Ioan. 1. distinctio: & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso, uita erat, quam etiam fore sequuntur Latini omnes interpretes. Et B. Cyrillus in Ioannem scribens: Græci alij, ac Syriacus codex sic distinguit: & sine ipso factum est nihil quod factum est. In ipso uita erat. B. Hieronymus denique ab utriusque distinctione: & sine ipso factum est nihil quod factum est, in ipso uita erat, de quibus omnibus uide Reuerend. Dr. Iansenium Episcopum Gandauensem Comment. in Concord. Euang. c. 1. Est autem Veteribus magis uulgata lectio ms. Anglicæ cod. conficit, quam uulgata: conficit. Proinde etiam magis placet, nisi idem codex seq. legeret: confitit. Sicut autem legas: comparatur cum excusis, siue: comparatur cum Vat. 3. perinde est, sicuti etiam de illo: ut Dominus esse possit, seu: possit.

B

51. Et finxit Deus hominem, limum de terra, &c.] Et si alibi nonnunquam uertat Auctor: delimo terra: sicuti supra adnotauimus Lib. Hermog. c. 26. n. 89. hic tamen diuersi uerba explicat: limum de terra, utraque autem lectio bona.

52. Et inluminauit in faciem eius statum uitæ, &c.] Magis accedit hæc lectio Auctoris hoc loco ad uocem Græcam *κατασκευαστο*, quam quod supra uertit lib. adu. Hermog. cap. 26. ac 31. adhauc, siue quod est etiam supra lib. de Anima, c. 3. & 11. flauit.

53. Et posuit Deus hominem quem finxit, in paradiso.] Illud: quem finxit, translatum ex Græca adit. 70. qui amplius habent quam Latini aut Hebræi, aut Chaldaei, siue *κατασκευαστο*.

C

CAP. VI.

54. Persequar itaque propositum, &c.] Inscriptionem huic capiti dedimus: Eiusdem dignitatis probatio, quod manu Dei facta sit caro.

55. Recogita totum illi Deum occupatum ac deditum.] Vocem: illi, explicat Rhen. id est: in illa materia, seu propter illam materiam, eiusque causa occupatum. Quod deditur, totum est eius qui deditur. Atque legitur ex Harrius coniectura, confirmata Vat. 3. ms. cod. quæ lineamenta ductabat, pro: dictabat. Est enim Proverbialis formula à pictoribus sumpta: lineamenta ductare, de qua in Prolegomenis latius. Quoniam etiam Auctor imagine Dei & similitudinem huius, cum infra initio c. 4. distinguit, uide ead. re. l. de Bapt. c. 5. n. 42.

56. qui in effigie Dei constitutus, non rapinam existimauit paritari Deo.] Legendum (inquit Rhen.) paritari Deo, quamquam refragantibus exemplaribus scriptis. Sic enim uertit Græcum uerbum *ἰσοποιῶ*. De hoc uerbo alibi. Similis autem phrasis est infra cap. 53. paritari uerit. Christus & Adam. Et li. 7. adu. Marcion. c. penultimo, locum illum Pauli Apostoli eodem modo legit. Simile etiam est illud, l. 4. adu. Marc. cui per omnia parauerunt. Est autem uox Iureconsultorum paritari: hinc legitur l. 17. Cod. de sol. pariat. obligatio. Sicut autem legas: ad infuscandam eum exc. aut: infuscandam, cum Vat. 3. ms. cod. non refert.

D

57. artificis fastigium, &c.] Fastigium interpretatur Rhenanus maiestatem, dignitatem, amplitudinem, elegantiam uocabulum. Confirmatur hinc autem nostra sententia lectio supra Tom. 1. Lib. Pallio, cap. 1. num. 10. sentium, non fastigium. Sic etiam infra c. 15. angelicum iam fastigium in dicitur. Hæc uox legitur cum ms. 3. Vatic. & Basil. cod. quæ illam & eligendo (sicut pariter dixit Anglicæ cod. & antiquariis, elegendo) proxiu eligendo.

58. Phidie manus Iouem Olympium ex chore molitur, & adortur.] Etiam hic est Vatic. 3. iterum secundum Rhen. substituitur, pro eo quod irrepertat: moluntur & adortantur. neque enim manus Phidie adorabatur, sed Iupiter. De hoc autem citatur à Rhenano Plin. l. 7. c. 8. Minorius inquit, simulacrum signique, innumera prope artificum multitudine nobilitata est, ante omnes tamen

Phidias Atheniensis, Ioue Olympio factus, ex chore quidem, sed & ex are, signa fecit.
59. bellis, &c. infulsissimæ dens est.] Hæc hic circumferuntur, quia id solum ubi est, esse Plinio l. 8. c. 3. qui quem uisum, & c. præced. proximum humanis sensibus expressum, quem Donatus tradit, ac si dicitur: sine salu & facilitate. Atque legitur ex Anglico cod. Deus uiuus & Deus uerus, adiecit: & quod desinatur, sicuti etiam paulo post ex Vatic. 3. ms. cod. licet & caro audiat.

60. de obolatore matricæ.] Etiam obolator hic in secunda accipitur significatione, non pro: inuatore, sed pro: fructu. Non displaceat autem Vat. 1. ms. lectio: obolatore, sicuti nec illa: excaulato censu, pro: excusato. Est etiam census uel Terrallianica.

CAP. VII.

61. Sed diluitor uideatur auctoritas carnis, &c.] Caput hoc inscriptionis: Quod huius in carnis mutatio fit & reformatur, de qui omnia: nequid nullo sensu addentur, & desin. 3. Vatic. ms. exemplaribus. Est autem noua hereticorum obiectio, usque ad illud: Quando, &c. Accipitur uero etiam hic diluitor minus proprie, pro: infirmior, ea significatione, qua dixit Cicero pro Roscio, infirmior ex limo, sed magis facti ad infirmitatem & uicium.
62. Neque enim, y quidam uolunt, ille pellicæ tunice, &c.] Qui in illam iam non fuerit sententia, non facti pellicæ tunice, &c. Origenes, seu potius manus Origenis (eo quod Orig. Iam. c. in Leuit. communis sententia consensit: eam quoniam signauerat, Esiph. bar. 6. 4. ad uerbum pene Auctorem imitatur: Et celi, inquit, surrexisset Adam de somno dixit: Hoc nunc oculus ostendit, & caro ex carne mea. Nondum autem tunice pellicæ, nondum pagamentum à te allegorice constitutum fuit. Ostendit ex ostibus uicis & caro ex carne mea, palam est quod iam corpora uani, & non ueritate, potius erat Adam neque Eua. Porro quam hinc sententiam impugnet Auctor; oportet uox ex illorum sententia: ueritas, paulo post subiiciatur: quam postea pellicæ tunice, id est, eutesis, uel speciem, pro: fingere, quamquam istud magis placet, eo quod illud loquatur.

63. quum aliquanto prius & Adam, substantia fuerat dactem, in femina iam carnem recognouit.] Hæc lectio Anglicæ cod. ms. magis accedit ad inscriptionem Auctoris, quam uulgata: in femina iam carne. Sicuti etiam magis placet illud eiusdem: Obliteratur, quam quod erat: Obliteratus, eo quod addatur & decoratur scilicet. Item illud Latini: uapore scilicet idoneo torrete, pro: uapore scilicet & idoneo; quia sequitur: per aflationem diuini uaporem. Adnotanda denique lectio Vatic. 3. ms. cod. & illam ex alia fingere speciem, pro: fingere, quamquam istud magis placet, eo quod illud loquatur.

64. Num quid argilla dicitur figulo, id est homo Deo?] Vatic. 2. dicit. Verum quia legitur legi, non solum Esph. 47. sed etiam Rom. 9. illud uertimus. Nam partem ex vitroque loco citatur hæc scriptura.

65. Hinc & Apollolus, circumcifionem, despoliationem carnis appellans] Etiam hic metaphrasticus citat hæc scripturam non ad uerbum ex Apollolo, sed quod legitur Coloss. 2. circumcifione non manufacta in expoliatione corporis carnis. Mirum phrasem quod miseri illud: corporis, maxime quum Græce præterit. Igitur additum: *ἡ ψυχή*, id est, peccatorum corporis carnis. Sicut autem legas cum exc. confirmat, siue cum ms. Vatic. 3. cod. adhibet, non refert.

66. ne argento quoque oblaquees, sed electissimo, &c.] Inter electissimum legendum Rhen qui illud: oblaquees, interpretatur, id est, circumdare, cingas, includas, ut si à laeu deditum uerbum oblaqueo, quem admodum ablaqueo, cuius (modi est quod) sequitur: oblaquees, id est, inferas, à scrobe, id est, foueas. Est autem adnotanda Anglicæ. Var. antiqua lectio: ferro ignis, pro: ferrugini.

67. alicui commiserit capulo.] Corpus (inquit idem) capulum anima uocat, id est, receptaculum. Eadem etiam uox infra cap. 32. quam capulum quam sepulcrum, & cap. 38. de capulis, de sepulcris, sunt enim Auctori hæc duo Synonyma. Hinc illud Sicuti Marcelli: Sarcophagum, id est, sepulcrum, Petrus capulum dicit uoluit, quod corpora capiat.

68. an anima apparcat carni.] ms. 3. & Vatic. 3. parat, uerum infra similiter dicit cap. 16. uice potius ualculi apparcat anima, uel instrumentum, non vt mistificum, quibus uerbis indicat apparcat uerbi oblique accipi pro: misificare, sicut alibi non semel. Utraque autem lectio paulo post bona est uulgata est. exc. cod. seu fultur, Vatic. 3.

69. quam à carne deuertere.] Sic omnia legendum: quia non aliter modo, sed & hoc libro, illud uisum est Auctori: pro: deuertere, sicuti cap. 49. paradiso scilicet non inferis deuerteris. Legas autem mox Lector cum exc. subiacent anime, uel cum ms. 3. libere ceant.

CAP. VIII.

70. Et hæc quidem uelut de publica, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Quod apud Christianos magna carnis prærogatiua sit. Est autem phrasis Tertullianica: carni procuratorem, sicuti etiam infra c. 12. cui procurata fuit, & cap. 18. cui tot auctoritates &c.

TERTIUM
OPERA

procreant, ubi ex Rhenano latius nu. 136. Atqui denno cum prima adit. ex Vario. legitur: dum est in carne, additio est.

71. quum anima Deo allegitur, &c. Prima adit. & Rhenan. initio allegitur. Vat. 3. allegitur. sed prae illud Geleby placet. Allegitur enim inquit Rhenan. solum Romani in senatum. Allegitur Anima Deo, quum homo religioni nomen datur. Sic infra. Donec impleantur tempora nationum allegandam, scilicet Deo. Quare etiam retinuitur: vt anima allegi possit. Nam & supra. adu. Valenti. c. 2. in Reges & sacerdotas allegere, dixit Auctor.

72. sed & caro ablegitur, vt anima emaneletur. Simile est illud infra. l. adu. Marc. aquam creatur quos suos abigit. Quum vero hoc ad Sacramentum Baptismi pertinet, vide supra lib. de Baptif. maxime c. 2. nu. 13. ubi dicitur: ex partibus animam emacuati & delictis omnibus, immo etiam ab omni reatu eam eximit, ibi. c. 5. n. 41. Caro vagatur vt anima confectur. Eodem pertinet illud supra. l. adu. Marc. nec oleum quo suos vnguit. De vinctione vinctio nis & aut, & post baptismum, vide eiusdem l. Adnot. nostras n. 1. inter baptismi ceremonias, de postiori, per totum c. 7. Fortassis etiam ad Sacramentum Extreme vinctio nis referri posse, de quo etiam supra. de Praescript. adu. ver. c. 2. n. 262.

74. Caro signatur, vt & anima munitur. De signo crucis quo caro signatur, habet videndum inter baptismi ceremonias, tum etiam supra Tom. 2. de Cor. mit. ca. 3. nu. 40. Possit interim etiam hoc ad Sacramentum Confirmationis referri, de quo nu. sequenti.

75. Caro manifestatio est adumbratur, vt & anima spiritu illuminatur. De Manifestatione, vide dist. l. de Bapt. ca. 8. integram. Quod vero Sacramentum sit, vult nuncupatum Confirmationis Sacramentum, de Praescript. adu. ver. c. 4. n. 243. ad illud signat illic in frontibus milites suos. Quod etiam confirmatur his verbis c. sequ. ubi ad tria hoc alludunt, quorum hic meminit, Baptifimum, Manifestationem, & charismatum, quum dicit: quam de sacramentis suis videtur.

76. Caro coeque & sanguine Christi vescitur, vt & anima de Deo saginetur. Etiam hoc indicatur dist. l. adu. Marc. c. 14. quum dicitur: nec panem quo ipsum corpus suum representat, id est, sicuti vique vti solet ea voce Auctor praesens facit. Plures autem de veritate corporis & sanguinis Christi Terrulliani locos, adnotatos habet infra. l. 4. adu. Marc. & alia eodem pertinentia supra Tom. 3. lib. adu. lat. cap. 10. nu. 13. ac Tom. 2. lib. de Orat. ca. 6. nu. 23. lib. de Idol. ca. 7. nu. 3. ac 34. & lib. 2. ad uxorem. c. 3. nu. 37. Infra item dist. l. 1. adu. Marc. Tom. 4. l. 5. Carminum adu. Marc. Denique etiam eodem Tom. 1. lib. de Pudicitia, ad illud: opinitate Domini corporis vescitur.

77. Non possunt ergo separari in mercede. De mercede & meritis carnis ac animae, infra magis ex proposito Auctor cap. 15. l. 6. & 17.

78. ieiunia, & seras, & aridas etas. De his latissime infra Auctor l. de Ieiuniis, Tomo quinto.

79. & adpendices huius officii fordes. Loquitur inquit Rhenan. de qualitate corporis, qui punitentia est argumens. Explicat enim sub his quod hic tenent, de l. de Punit. quum inquit: De ipso quoque habere atque videri, facere & cinere incubare, corpus fordidum obfcurare, animum in meritis declinare, illa, quae peccati, tristitia, datione mutare, & qua illi sequuntur. Reperitur autem locus à Rhenano citatus lib. de Punitentia. c. 9. ubi de his aliisque publicis punitentia officii latius.

80. Virginitas quoque & viduitas, De Virginitate & Viduitate, latissime tractat Auctor supra Tom. 2. lib. de Virginitate, & infra Tom. 5. lib. de Exhortat. ad castit.

81. & modestia in occulto matrimonii dissimulatio. Valde inquit Rhenan. fuit castitati Terrullianus. Hic certe ad iudicium ad continentiam quorundam in matrimonio, de quibus supra ipse etiam Auctor lib. de Patient. cap. 12. num. 78. & aperitur c. 6. lib. 1. ad uxorem. n. 38. ac 39. Quot item inquit qui consentu pariter in matrimonium debent tollunt, saluo matrimonio, ac dist. l. de Veland. virg. cap. 10. n. 84. fuit qui ex consensu contumeliam communiem iam reculerunt, quibus locus de hoc latius.

82. & vna notitia eius. Hoc dicit inquit Rhen. propter Monogamiam, ad idem dogma retentum esse, quare de colatio inter Terrullianum paradoxam in Prolegomena. Initio quidem modestus scripsit, qui ex his supra Tom. 2. l. 1. ad uxorem, de vna nuptis, vnum patrem & hunc tenentis in qui infra extant Tom. 5. Libris de Exhort. ad castit. & de Monogamia.

83. pro nominis fide. Non semel adnotauimus, à Terrulliano & B. Cyprianum nomen, pro Christiano nomine. Sic etiam cap. 40. supplicis, nominis causa. Terrullianica sunt etiam voces: eroga tur, & quoque etiam ex Vat. 3. m. cod. legitur: hoc magis vincta quo aboluta, pro: quod.

CAP. IX.

84. Igitur, vt retexam, quam Deus, &c. In scriptis caput istud. Quod Christus carnem amet, est infirmam. Legimus autem secundam Vat. 3. m. cod. quam de sacramentis suis discipulisque vestuit, prae Terrullianica, item geminatum illud: Abbit, abfit.

85. solum optimum à Christo eius addicimus. Recte interpretatur Rhenan. à Christo eius, id est, Christo boni Dei Marrionis. Ad iudicium autem ad illud Christi, Luc. 18. Nemo bonus nisi solus Deus, quomodo de dilectionis mandato Dei & proximi, Matth. 22.

86. Medicum non desiderant nisi male habentes. Infra lib. 4. adu. Marc. Medicum sane non esse necessarium, sed male habentibus, Magis ad verum citans Evangelista verba. Luc. 5. Verum in idem redit, quia qui desiderant, requirunt, non requirunt autem nisi id quod ne essarium est.

87. Inhonestioribus maiorem circumdamus honorem. Iuxta ipsam vocem Graecarum adulationem 1. Cor. 12. opposuit antiphrasim, id est, inhonestiora (pro quo nosfer Interpres ignobiliora) & magis, id est, honorem.

88. Ego inquit veni vt quod perit, filium faciam. Passio aliter etiam hoc Auctor quum sic Luc. 19. ubi in tertia persona legitur: Veni filius hominis saluum facere quod perierat, sicuti etiam infra lib. 4. adu. Marc. legitur. Infra vero c. 34. sicuti hic ad hoc inquit venisse se dicit, &c.

89. Malo mihi inquit saluem peccatoris quam mortem. Supra Tom. 2. l. de Punit. ca. 4. pro hoc legit Auctor: Penitentiam malio quam mortem: Sed non mirum est, variis etiam hanc scripturam (sicuti etiam ibi adnotauimus num. 17.) eo quod nusquam certo loco reperitur apud Eszechielem, sed partim c. 18. partim 33.

90. Omnis vis Dei benefica vacuiflet. Item hic inquit Rhenan. vacuiflet legitur, iuxta vulgarem Afrorum pronuntiationem, vt videtur. Nos dicemus: vacillet. Ad iudicium autem ille ad illud lib. praed. de Carne Christi, cap. 7. nu. 67. nisi quod et vacuiflet tentationis ingenium, ubi & nu. 44. de hoc verbo, pro: cavere, seu frustrare esse latius. Vnde reparatur ab Auctore, si vsquam alibi, hoc certe lib. frequentissime. Exempli gratia ca. 16. licet ab exemplo vacet diuersitas rerum, ac & exprobratio enim, & exhortatio vacent erga carnem, si vacaret & merces. Item ca. 25. & vacat quod hic iam ab haereticis vindicatur, & c. 35. vacabit astutia, ac & vacatur felicitate emolumento. Item c. 60. totum sollicit vacaturum, ac & exinde iam vacaturam, & ex futura membrorum vacatione & licet enim esse quid denue, & nihilominus vacare, nec potest autem dici vacare, si non sit. At enim si sit, poterit & non vacare, nihil enim apud Deum vacabit. Rursus cap. 61. causas necessitatis tunc vacaturas, ac di & hic iam vacat est, & temporalis vacatione.

CAP. X.

91. Tenes scripturas, &c. Hic capiti titulum dedimus: Quod multis aliis scripturis caro illustretur. Lego autem iuxta coniecturam Rhenan. ex Vat. 3. Legis tum quando depimitur? adige oculos & tum quando releuatur, pro eo quod vbi quique mendo se legatur: cum. Idem legitur quidem: reuelatur. sicut illud placet, eo quod praedat: depimitur, maxime quod infra c. 18. legatur: cuius iacere, eius & releuari.

92. Omnis caro videbit salutare Dei, &c. Infra c. 59. eadem haescriptura ydem pene verba citantur. Legitur autem id secundum 70. pro eo quod B. Hier. vertit dicitur: ac & videbit omnis caro pariter, quam vnamque lectionem eodem recider. palare deducto Leo de Causa in Iudaeam.

93. Nascitur in Genesi dicens Deus: Non habebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Ad dicitur: Deus, ex 3. Vat. m. cod. Reperitur vero etiam haescriptura secundum 70. Gen. 6. nisi quod in interpraetatione in aeternum, tam Graece quam Latine, & in additionibus quoque Hebraica, ac Chaldaica, quod hic omittitur. Legimus autem paulo post: quia carnes ministerio sibi subigit, aut libet, ex Vario. c. 3. m. cod. pro: quod. Item: verum interim & in illis litteris Paulus est.

94. quum signata Christi in corpore suo portat. Auctor etiam hic variat à Graeco & Latino contextu hodierno, legens: Christi duntaxat, pro eo quod illi Domini Iesu, & quidam: Domini nostri Iesu.

95. quum corpus nostrum, vt Dei templum vitari vetat. Hoc etiam paraphrasticè, quia quum habeatur 1. Cor. 3. Nescitis quia templum Dei estis, & si quis templum Dei violauerit, & c. ipse corpus nostrum, Dei templum interpretatur.

96. quum monet, tollere & magnificare Deum in corpore nostro. Infra c. 16. ipsa verba Apostoli citat suo ordine: Glorificate inquit & tollite Deum in corpore vestro. Sunt enim illi Synonymae magnificare, & glorificare. Atqui vel hinc patet illud: tollite, pro quo Interpres optus portat, non nouum esse, sed iam tum lectum, etiam in hoc Graece nihil sit quod correspondat. Porro addidimus ex 1. Vario. m. cod. aliquando, legendo, quod etiam aliquando probauit.

CAP. XI.

97. Hucusque de praeconio carnis aduersus inimicos, &c. In scriptis caput istud: Quod Deo non sit impossibilis resurrectio carnis. Legentes mox ex 2. Vario. m. cod. Negantes enim eius peccam.

98. de quibus luculenter & Paracletus, &c. De scriptis Paracleti, quo nomine Montanum vocare solet, & Prophetis Praeceptor, inter Prolegomena latius de Terrulliani paradoxia. Eodem etiam pertinet quod habet in huius libri fine: per nouam Prophetiam de Paraclete inundantem, &c. Paulosus Vat. 3. m. cod. legitur: quibusque modis exemptum, sed magis placet: creptum, eo quod supra cap. 4. ubi id ipsum tractat, legatur: creptam, & paulosus item: quocumque dehaustam. Omittuntur itidem deinde: erede, &

E

F

G

H

A nam omnia illa significat vox mag. Ibi autem: ne in pane quidem victurum hominem, videtur desiderari: solo, quod omnia exemplaria sic leguntur Mat. 23.

216. Sicut et ipsam terram sanctam, &c.] Eo quod subsingat mox: lacte & melle fluens, quod Exod. 3. reperitur, addidit hanc dicitur etiam ad illud in eisdem cap. Locutus in quod facta terra sancta est, quod spiritualiter interpretatur de carne Domini, sicuti plerique Patres rubum ardentem, & non combustum, sanctam B. Virginis matris Domini virginitatem. Ibi vero: in omnibus Christum inditiss, ad illud Gal. 3. Quotquot enim baptizati estis, Christum inditiss. Legimus autem omnino cum Anglie. ms. & Bass. ex. cod. Vt & templum Dei eadem sit & Ierusalem, omisit ad particula, que erat in edito. Lugdunensi.

217. Exurge, exurge Ierusalem, &c.] Reperitur istud Isai. 51. iuxta 70. qui vocem Ierusalem addidit, que in Hebraeo non est. Legimus quidem 3. Vat. ms. cod. in primordio die, sed illud, in primordio diei, legitur apud 70. Græcæ & Latine. Legimus autem ex iis:lem: que fuerat, pro qua, & mox: lapidatur, pro lapidat, eo quod sequitur conlittit, secundum ex. cod. sine confecti, iuxta ms. omnes nam v. tram leges, non refert.

218. quam etiam Petrum dici capit.] Legimus sic ex 2. Vat. ms. cod. Est autem phrasit Terulliano usitatisimum dici capiat, pro dici licet, qui ad marginem Rhen. adnotavit, & etiam in Adnotat. adlegans similem locum supra de Presb. her. c. 44. Talia capit opinari eos qui exorbitant, id est, accidit ut alias etiam opiniones habeant qui exorbitant. Vide Adn. nostras, nu. 292.

219. que cum incolare & custodie fortita est.] Angl. ms. cod. incoleto, verum illud habent Vat. 3. ms. & excessi omnes, & solet talibus vocibus Auctor delictat. Ab ea voce derivatur: incolatus, a pud vulgatum Psalmorum interpretem. Quamquam verum neu-trum correspondat: vox Græca lepæ, ex. Gen. 2. ubi operari signifi-

C A P. XXVII.

220. Habemus etiam vestimentorum, &c.] Eiusdem quum sit argumentum cum capite procedenti, notu tunc non sit opus.

221. Hi sunt (ait) qui vestimenta sua non conquinaverunt cum mulieribus, &c.] More suo ex duobus locis unam scripturam continens Auctor, nempe partim ex illo Apoc. 3. qui non inquinaverunt vestimenta sua, & ambulabant metum in albis, partim ex illo Apoc. 14. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt conquinati.

222. Tunc (inquit) lumen tuum temporaneum erumpet, &c.] Veritas Auctori Isai. 58. temporaneum, pro eo quod alij: matutinum. Græca vox: αἰμαίνω, præces significat. Deinde legitur: ignis, id est, v. limenta, pro eo quod codices Græci habent, & quidem veterum, viginti id est, citationes. Duplex est enim eius loci lectio etiam apud Græcos, nam consentiunt Terullianus non modo B. Cyrill. de Elemos. & Oportet sub principium ac de Orat. Domini, sub finem, & B. August. serm. 172. sed etiam Chrysostomus 55. in 1. 16. Marth. de quo vide plura apud Leonem. Causum in Isaiam, ubi etiam nos qui aliter legunt, lo-cum hunc ostendit de Resurrectione interpretari.

223. Populus meus introit in cellas promas quantulum, do- nec mea prætereat.] Hic vocem Græcam ruyca paulo aliter ver- sit quam Latine 70. Interpret, nempe cellas promas, que ille cubi- cula, utrimque enim ea vox significat. & accipit: quantulum, pro quantulumcumque. Habent præterea 70. amplius conformiter Hebr. & Chaldaicis additionibus: Claude ostium abscondere. Et vero similitudine ipsius locum hunc interpretatur B. Aug. Epist. 36. ad Casula- num. Legimus autem iterum ex Angl. cod. intellegi veterem more, pro intelligi & secundum phrasin Auctoris: hoc ipso quo ait, pro: quod.

C A P. XXVIII.

224. Scimus autem &c.] Huius capituli titulum ex Auctoris ver- bis nominamus: Quod tam dicitur quam factis prophetata sit Refur- reccio.

225. quum Moyses manum in sinum condidit, & emortuum profert, &c.] Mira est, si alibi cognoscimus, certe hæc prælatio huius lo- ci, Exod. 4. quum Græci sit: & 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

226. petilla trina signa donotabatur, Sit ex 3. ms. Vat. pro no- tabatur, quia illud Auctori familiare est. Atqui trina signa sunt, virga in serpentem commutata, manus ex leprosa sane, & aqua in sanguinem immutata, que omnia spiritaliter Auctor interpreta- tur.

Tertulliani Opera.

De quo apud eundem Prophetam.] Nempe Moysen, tacite in- nuens, cum esse auctorem & Exodi & Genesios, ex quibus hæc testimo- nia citat, atque adeo & totius Pentateuchi, certe de Exodo & Deut. id ipsum patet ex scriptura verba Exod. 2. 4. & Deuterom. 31. & de toto opere id afferunt Philib. de Mundo, ac Iosephus aliter.

228. Quoniam & vestrum (inquit Deus) sanguinem, &c.] Er- riam hic variat à communi editione 70. nam Græca quam Latina Gen. 9. tum quod omittat: animarum vestrarum, tum quod legat: ex- quiram eum, pro eo quod habent etiam Hebraica editio & Para- phrastes Chaldaicus: exquiram animam hominis.

229. Quale apud Isaiam: Ego occidam & vivificabo.] Aut addidit ad illud Isai. 38. Corripies me & vivificabis me, aut potius, quum longe aliter id legant 70. accidit hic ei pariter & dicitur, que Isaiam scripsit, quum potius debuisset dicere in Basilis. Neque enim aliquid tale apud Isaiam reperitur, sed 1. Reg. 2. legitur, Domi- nus mortificat, sive occidit, & vivificat.

C A P. XXIX.

230. Igitur si & Allegorice scriptura, &c.] In inscriptionem huic capiti damus: De manifesta apud Ezechielem Resurrectionis Prophetia.

231. resurrectionem carnis, &c. subradiane] Subradiane (in- quit Rhenan) actus, pro: timere, leniter ostendere, quod Auctores subdicere dicunt: Eiusdem significationis est, si se malit quis lege- re: obdianam, quod habet Angl. ms. cod. Oritur metaphora à radiare, quod est, fulgere & conspicuum esse.

232. Accipe Ezechielem, &c.] Reperitur hæc verba Eze- chiel. 17. secundum additionem 70. variantia tamen non nihil ad ea que hodie existat tam Græcæ quam Latine. Nam legit: exultit me in quum Resurrectionem recens addo ex Vat. 3. & Angl. ms. cod.] Spiritu Dominus, pro Domini. Habet etiam istum axat cum Treneo: ossibus quum alij legant: ossibus humanis, & per circuitum, pro per gy- rum in circuitu, quæ habet etiam Treneo. Adit secundo, & ecce, quod illic semel habetur: & legit, assero in vos spiritum, & viuetis, cum Treneo, & Heb. ac Chald. textu pro eo quod alij duxerunt: Spi- ritum vitæ. Omittit: & dabo super vos nervos, quod est apud Tre- neo, ante illud: & reducam in vos quomodo restitit ex omnibus ms. cod. pro reducam vos in: carnes. Item prætermittit: meum, cum dicit, dabo in vos (nam sic lego, pro vobis, & hic, & postea, sicut paulo prius) spiritum. Legit etiam: & ecce, pro & facta est. Resus- post illud: & accedebant ossa ad ossa, desideratur: ad iuncturam suam, quum tamen id ipsum legerit B. Justin. Mart. Apolog. 2. in hæc verba: Coagmentabitur iunctura ad iuncturam, & os ad os, & Treneo. Vnum quodque ad conpignem suam, quod adeo desiderari mihi hic videtur, eo quod sup. legit, legat, recompignit os ad os. Le- git etiam cum Treneo blasphemiam, & circumpositæ sunt eis cur- tes (nam sic omnino legendum pro carnes, tum quod præfatis, acuri & caro, tum quod Græci sic dixerunt) ac: & conflentur (sic lego ex ms. omnibus pro steterunt) super pedes vestra magna factis, pro congregatio fuit collectio multa vehementer nimis. Item transfert vocem, 2. & quod dicitur, & aulsi sumus, pro eo quod alij, ab- tamen sumus. Resursum non habet, hæc dicit dominus Adonai, quod tamen est apud Treneo, & legit. Ecce ego patefacio, pro eo quod alij cum Treneo, aperiam, & addit (iuxta quod Hebraice est, præter Treneo, & Chaldaice) populus meus. Legit etiam, ego Domi- nus aperuerim, sic lego ex Angl. manuscript. cod. pro aperui, pro ego Dominus quum aperueri, ac: & eduixerim, pro vt educaam, & populus meus, pro populum meum, item & requi- efcetis in terra vestra, pro ponam vos in terram vestram, denique & fecerim, pro faciam. Atqui paulo superius legit Angl. cod. à qua- tuor ventis celi, quomodo etiam legit B. August. loco infrascripto, sed quum illud celi, neg. in Græcis si que hodie existant, neque in He- braicis aut Chaldaicis aut Latinis exemplaribus, neque apud Tre- neo, non addit. Deinde exms. 3. Vat. non hic, tum sequent. cap. lego ubique, Israel, pro Israel, quod Græca ita sit, & alibi ea vox Auctori usitata.

C A P. XXX.

233. Hanc quoque prædicationem, &c.] In inscriptionem huic capiti damus: Quod perperam quidam dicta Ezechielis allegori- cas intelligunt, & ipse allegoricus intellectus pro Resurrectione faciat. In quo certe Auctori consentiunt B. Justin. Mart. ubi supra, Iren. 1. 5. c. 15. Cyrill. ad Quirinum Test. l. 3. c. 58. Cyrill. Hieros. Cate- ches. 18. & alibi non semel Aug. quamquam lib. 10. de Gen. ad litt. c. 5. spiritaliter de populi Iudaici reparatio intelligat, Epiphani. de- nique in Ancorath, & Theod. aliter.

234. & resurgenti nomine respirare, &c.] Sic omnino legendum, pro respirati. Item ex cod. Angl. ms. readunatio, pro redimatio- ne. Iuxta etiam Vat. 3. ms. cod. hoc cap. & iterum c. 31. & 1. more Terullianico, qui vocibus obsoleis delictatur, legimus: ossium, pro ossium.

235. Nam et si signum veritatis &c.] Hoc vult dicere: nihil imaginem esse veritatis, nisi vere id ipsum prius existerit. Legimus autem ex Vat. ms. de sue auctoritate simplici- tatis, pro de sua auctoritate & simplicitate.

CAP. XXXI.

A

236. Plane si & populus allegotice miffiteret, &c.] *Capit. hoc infcriptum: Refurrexerunt enim carnis etiam alii Prophetis probati. Legimus autem etiam iudicio Latini & Rhen. ex. 1. adit. & Vatic. 3. si & pro: celi. Paulusque etiam omnino veritatem cecidisset. quod habens excusationes, pro: defuisset, quod legendum coniecit Rhenan. & cecidisset, quod habebat. 1. adit. & V. 3. mi. quia loqui eum de Iudaeorum populi pertinacia. qui se omni resurrectionis excidens, patet ex eo quod loquitur: manifestus est, nempe populus, inquit Rhenanus, de corporum interitu labefactans fiduciam resurrectionis. Retinimus etiam: restituebat, cum V. 3. pro eo quod Rhen. substituerat: restituebat, quia opponitur illud eleganter ei quod loquitur: destruebat. Magis etiam placet: moriebat, quod habent excusationes, quam quod est in m. V. 3. ac apud Rhen. hancbat. At qui vox est Tertulliana: necessarios.*

237. Exhibitis de sepulchris, &c.] *Reperitur hoc Malach. 4. secundum 70. praterquam quod legitur Auctor: Exhibitis de sepulchris, pro eo quod tam Graecis & Latine, quam Hebraice & Chaldaice: Egredimini & salietis, item: Et conculcabit inimicos, proximos.*

238. Gaudebit cor vestrum, &c.] *stud habetur [Isai. 66. secundum aditiones omnes, quod ad resurrectionem probandum adducunt etiam B. B. Iren. lib. 5. cap. 15. & Aug. lib. 10. de Civitate Dei, ca. 21. & Theodoretus alicubi. Vox autem Graeca avandei, quae ab August. & Tertullian. ac Iren. interpretatur: orientur, sive: exorturur, ab interprete Latino 70. transferunt: germinabunt, utrumque enim significat.*

B

239. Vivent mortui, &c.] *Etiam hoc secundum 70. reperitur [Isai. 26. praterquam quod legitur Auctor: vivent, secundum Hebraeos & Chaldaeos, quum Graecis sit: avandei, id est, sicut etiam apud Iren. ac Augustin. locis citatis reperitur: Ickidgent mortui, & pro eo quod Graecis est: avandei, id est, sicut etiam apud Iren. ac Augustin. ipse legitur: nulla est offensus eorum, seu potius, sicuti recte significandum constat Leo Caesari in [Isai. medela, nam id proprie loquitur significat, & correspondet m. V. cod.]*

240. Veniet adorare omnis caro in conspectu meo, dicit Dominus.] *istud iterum reperitur [Isai. 66. praterquam quod 70. aditio Graeca, & B. August. loco citato addunt: in Hierusalem, quod neque Auctor habet, neque Hebr. aut Chaldaica aditio. Quibus verbis promittitur illud: Quomodum caelum novum & terra nova, quae ego facio in conspectu meo, ubi omittit quod Graecis additur: usque quod etiam B. August. explicat vertens: manebit ante me. Post illud vero, Veniet omnis caro, demum subiunguntur illa: Et exibunt, & videbunt Aeterni eorum qui imbie egerunt, ubi Graecum xala vertitur: sicuti B. August. & Leo Caesari: membra, pro eo quod Latinus interpres 0. cadaucra, minus recte. Reliqua huius scriptura consentiunt cum Graeco textu, & August.*

CAP. XXXII.

C

241. Sed ne solummodo eorum corporum, &c.] *Titulum huius capituli daemones: Quod resurgit etiam insepulta cadaucra. Idipsum autem pauci adverte supra cap. 4. quomodo dicit: Et vitique reddibuntur eam ignibus, & vndis, & alius fetarum: & rumis altum, & habitibus piscium, & ipsorum temporum propria gula. Eodem pertinet quod docet infra ca. 32. & 36. in eodem nos corpore resurrexerunt. Idem etiam per omnipotentiam Dei confirmant B. Greg. Nyss. lib. de homine, & Epph. in Anacratu, & B. Aug. lib. 22. ca. 20. de Civitate Dei.*

242. habes scriptum: Et mandabo piscibus maris, &c.] *Quo loco scriptura istud habetur, haecenus reperire non potui. Videtur eodem pertinere illud Apoc. 20. Er dabit mare mortuos quos eorant, verum reliqua non correspondent, & B. Aug. lib. 20. de Civitate Dei, ca. 22. paulo aliter illud interpretatur. Legimus autem ex m. 3. Vatic. cruciabantur, pro: cruciabantur. Est enim vox Tertulliana: edicitur, quae versus sub finem huius cap. videtur, & ca. sequi. Dominus edicit.*

243. Puto autem huius quoque divinae potestatis documentum idoneum Ionam, &c.] *Ionae exemplum, qui a pisce seu ceto post triduum eiecit fuit, valde huic insinuat esse accommodum.*

244. quam capulum, &c.] *Sensus est (inquit Rhenan. Cetus ille piscis potuisset spatium trium dierum conquirere Ionae carnem, nihil difficilius quam intra se tenere potuit, quum venter ceti sepulchro venter atque abditio non esset abfinitis, in quo Ionas erat immersus.*

245. Saluo eo, quod & bestias, feros & c. homines, &c.] *Sensum hunc idem reddidit Rhenan. Non inspicandum, quod Deus figuravit, id est, per figuram praeformavit: bestias illas, de quibus apud Moysen sanguis exquiritur, esse feros istos, sive efferos, homines praesertim in nomen Christianum, id est, Christiani religionis persecutores, vel ipsos cadaucra, a quibus per vindictam sanguis Christianorum exigitur.*

CAP. XXXIII.

D

246. Satis haec de Prophetico instrumentum, &c.] *Infcriptum capitulum istud: Quod in Evangelio, ceteri quaedam Parabolae sint, non tamen omnia.*

247. Nam & discipuli, &c.] *Istud reperitur quidem etiam Math. 13. sed non multo post initium e. quum id quod hic praecedit, sub medium reperitur. Variat autem etiam hic auctor in eo, quod legitur:*

vt videntes videant, & audientes non audiant secundum istam, pro eo quod Graeco, Syriaco, & apud vulgatum interpretem in quatuordecim vident, & audientes non audient neque intelligunt. Et adimpletur in eis Prophetia Isaiae. Quod vero sequitur: Dicebat autem & parabolas ad eos, legitur Luc. 8.

248. Et tamen nullam parabolas, &c.] *Addimus parabolas ex V. 1. m. 3. cum quibus & reliquis m. Rhenani codicibus retinuit: edidit tamen (sicut, inquit illa, dicitur in versum) pro eo quod m. Anglicum & ipse Rhenanus ex coniectura, edidit tamen, maxime quod desiderat talibus vocibus Tertullianus. Exempla autem Parabolarum explicatarum tria quae adfert, desumpta sunt Luc. 18. ac 13. At qui legitur quidem in m. V. 3. definitionibus, definitionibus, ac cap. 4. definitionis, sed magis placet: definitionis vox.*

249. Tolerabilis erit, inquit, Tyro, &c.] *Math. 11. vox Graeca avandei, & tolerabilis, sicuti vertit Auctor, & remissus, veluti vulgata aditio, significat. Illud vero: Dicebat illis quod adpropinquaverit regnum Dei, in eo variat, quod legitur Math. 10. Euntes praedicate dicentes, quia adpropinquabit regnum Dei. Denique illud: Retinebatur tibi in resurrectione iustorum, reperit est Luc. 14.*

250. Nam & ideo praefruximus tam corpus animae, &c.] *Nempe supra c. 16. sed etiam hoc ad parabolas Tertull. pertinet: de animae corporalitate, de quo inter Prolegomena.*

CAP. XXXIV.

251. Impiis cum ad hoc venisset, dicit, vti quod petit, saluum faciat, &c.] *Titulum huius capituli impius: Quod ex Evangelio quodque Resurrexerit probetur. Legimus autem ex V. 3. m. 3. Quod dies perisset pro: dicit, & non multo post: peneminas faceret, pro: bene.*

252. indulgentia.] *Hanc vocem (inquit Rhen.) ea est vulgata, ut supra cap. 1. Si non omnia lectura imbecem indulgentia divina siccat.*

253. Porro autem recipimus Animae immortalitatem, &c.] *De hac latius & frequenter supra lib. de Anima. Legimus autem in eo mox, secundum phrasem Tertullianam: quia id quod petit, pro: quia.*

254. contentioso sine deducere,] *De hoc inter Prolegomena formularum in Prolegomena.*

255. Ego, dicens, veni, &c.] *Metaphorice expressit quod Ionas 6. est: Quia descendit de caelo. Omittit etiam illud intermedium: Haec est enim voluntas eius qui misit me patris, compendii gratia, addit etiam: quidquam tum hic, tum cap. 1. sequi quod Evangelium habet, explanationis causis. Supplementum autem paulus post ex Angl. m. 3. quia nec quidquam, & cum m. 3. restitimus: At quum, pro: At quum, in hoc vero iterum variat quod legitur: & suscitum illum novissima die, pro: & ego resuscitabo illum in novissima die.*

256. plenitudinem exstruit Resurrectionis.] *Exstruere accipit, praestruere.*

CAP. XXXV.

257. Distribuit enim, &c. per officia propria mercedam futuram.] *Resertitur ex V. 3. m. 3. propriam pro ea quod legitur: per officia propria, nullo sensu. Similes vero phrasae de mercede operum fide supra numero 114. Sicut autem legitur paulus post: fructuosa tunc fuerant, cum excipit, sive fuerunt cum m. Angl. m. 3. perinde est.*

258. Feliciores enim, inquit, qui non viderunt, & crediderunt.] *Addimus ex eodem cod. (inquit) illud autem: & credunt, correspondet voci Graeco: mivovvov.*

CAP. XXXV.

259. Sed & praecipit, &c.] *Quum eiusdem sit materia, vox ista non est opus.*

260. qui corpus & animam occidit in gehennam, &c.] *Vox Graeca avandei aliam significationem hic & sub finem cap. reddidit, vertens: occidere, pro eo quod cap. praecol. aliam, nempe: perdecere, cum interprete vulgato, dum de anima dicit: v. perdecere creditur in gehennam. Legimus autem etiam hic ex Angl. m. 3. intelligit, & non multo post: intellegi Atque illud: quod confunderunt, non quod puniendum, recte Parenthesi includi. Latini, referunt autem ad illud: vti uisusque substantia. Rhenan. etiam adnotat Irenaeum esse, ubi dicitur: In hoc felicitate reficitur ne sit.*

261. quod ex duobus non cadat alter in terram, &c.] *Sicuti legitimus Metaphorice cum vulgato, sive necet cum B. Cyrilli, cuius sine vno, quod habebat Angl. m. 3. cod. & per m. Graecis, Latine, ac Syriace Math. 10. perinde est. Recte autem vertitur vox Graeco: avandei, antistare, sicut enim legitimus tum hic, tum supra cap. 33. pro quo interpretatur: antestare, sicuti & hic, antestamus quum illa sit vox Tertulliana.*

262. in tenebras exteriores.] *Adnotanda haec verso Matt. 8. ca. 22. quae etiam magis convenit cum Graeco voce, itaque, contra quam sentit Erasmus. Illud autem eiusdem recumbere in regno Dei, adfert in eo, quod legitur tam Graeco & Latino quam Syriaco, in regna caelorum. Legimus vero, sicut est Matt. 19. ac Angl. m. 3. & sedere in thronis duodecim (quae vox autem deservit) Chaldaei, quae interim ultima vox neque in Graeco neque Latine neque Syriacis habetur codicibus.*

TERTIUM OPERA

CAP. XXXVI.

164. Videamus nunc an & Sadduceorum, &c.] Eiusdem etiam est & argumenti & rituli hoc caput cum duobus precedentibus. De Sadduceis vero neque anime neque carnis admittentibus salu-

164. de carnis felicitate obtinet.] Obcurantur (inquit Rhenan.) vocat gratulatum. Sic dicit etiam Salustius aliter: Quia secunda res mira sunt cuius obtinent. Legimus veropaulos. Dominus autem eam confirmabat, preconfirmat, ex Angl. ms. quia prece-

165. Quoniam autem mortui resurgant, &c.] Quom in reli- quum magis sequatur Auditor quod est Mat. 22 hoc de sempit. Luc. 20. ad verbum ex Graco. Legimus autem eum Angl. Deum viuo- rum, pro: Dominum, quia se vobis legitur tam Graco ac Latine, quam Syriace. In hoc vero consensus cum Vulgata aditione Latine, quod legitur: nubent, non nubant, sicuti Graco & Syriace loquitur, quod non semel, sed tertio significat, tum paulus hanc ver- bis in ap. necne, tum hic: Neque enim in nuptiis tunc negavit, & mox postquam non nubent. Legit etiam Auditor paulos, ac infra cap. 62. similes erunt angelis Dei, non sunt, quod alii legunt. Est autem etiam id adnotandum, quod nubent, sicuti nosse interpret tam Cyr. quam Tertull. etiam vult tribuunt, quam interim signifi- cationem tam vult quam factum communem fuisse, adnotavit No- nius Marcellus.

166. Atqui filios Resurrectionis appellavit, per eam quodammodo, &c.] Sic legitur ex Angl. ms. cod. pro: Atqui, &c. ap- pellavit, per eam. Est autem istud iterum de sempiternum Luc. 20. Ad. cap. 6. interpretatur, crudeliter, ut de nobis iaceretur, sicuti alia ca- re. Nam de veritate carnis Christi in Eucharistia non semel retulisse Auditor, & supra adnotatum cap. 8. num. 76. & infra latius lib. 4. ad. Marc. Sicut autem ob scripturas loci explicandi per eos, ubi ambigue non loquitur, non modo scripturarum sacrarum, sed etiam Auditorum veterum. Eodem modo etiam subaudienda caro cruda, quam possit illud. 6. caro nihil protulit, addit: ad vivificandum. Illud, & ubi similiter loquitur infra cap. 50. Omitto quod eo loco simpliciter dicit Christus, caro nihil in se habet, non addens: caro mea, nam & similiter de spiritu, non dicit: spiritus meus. Rursum autem cum Angl. ms. cod. legitur in illi.

CAP. XXXVII.

167. Sicuti carnem ait nihil prodesse, &c.] Capiti huic inscri- ptionem dedimus: Quod illud: Caro nihil prodest, nihil hereticis iustitiae, ex eodem Ioan. Euangelio probati.

168. quasi vere carnis illius edendam determinasset, &c.] Illud vere, sane intelligendum est hoc est, sicuti August. in Ioan. cap. 6. interpretatur, crudeliter, ut de nobis iaceretur, sicuti alia ca- re. Nam de veritate carnis Christi in Eucharistia non semel retulisse Auditor, & supra adnotatum cap. 8. num. 76. & infra latius lib. 4. ad. Marc. Sicut autem ob scripturas loci explicandi per eos, ubi ambigue non loquitur, non modo scripturarum sacrarum, sed etiam Auditorum veterum. Eodem modo etiam subaudienda caro cruda, quam possit illud. 6. caro nihil protulit, addit: ad vivificandum. Illud, & ubi similiter loquitur infra cap. 50. Omitto quod eo loco simpliciter dicit Christus, caro nihil in se habet, non addens: caro mea, nam & similiter de spiritu, non dicit: spiritus meus. Rursum autem cum Angl. ms. cod. legitur in illi.

169. sed transiit de morte in vitam.] Ita legitur ex Anglico ms. cod. pro ad vitam, quia Graco est sic. Recursum etiam: transiit cum excus. veteribus, pro quod Valt. 3. ms. transiit, & alii: transibit, quia magis illud respondet Graco, Syriaco, & quibusdam Latinis exemplaribus, quae legunt: transiit.

170. Nam & paulo ante, &c.] Nemp ante illa verba Ioan. 6. spiritus & vita sunt. Hic vero panem coelestem, metaphorice dicitur, pro eo quod est Ioan. 6. panis qui de caelo descendit, deinde quem ibidem solum inveniatur Christum vrguens (sic enim iterum lego ex Angl. ms. pro: vrguens) memoriam Patrum, qui manus manducaerunt, tamen praetera addit: qui panes & carnes Aegyptio- rum praeterant, id est, vult Rhen. interpretatur: anteposuerunt di- vine vocationi.

171. Venit enim hora, &c.] Et hic, & paulo post iterum in hoc carnis, quod legat constanter. Venit, pro venit, quod tam Graco est, Syriace & Latine, quod innotuit hoc, quom legi: Ne miremini quod venit hora, pro his alio finit, quom alii Patres interpretan- tur. In hoc interim consensus vulgatae nostrae interpreti, quod contra quam legendum consert Erasimus, legat: & procedent.

CAP. XXXVIII.

172. Post dicta Domini, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Quod non dicitis modo, sed & factis, Christus Resurrectionem carnis approbaverit, mortuos resuscitando. Adhuc autem ad tria exempla Christi, quibus suscitavit filium Principis Synagoga, Matth. 9. Adolecentem unicum matris filium, Luc. 7. & Lazarum iam quadragesimum, Ioan. 11. Legimus autem mox ex Valt. 3. denovo mortuos suscitare, pro: suscitari.

173. Eninvero si ad fidem potius sequeremur, &c.] Seque- stitate (inquit Rhenan.) est aliquid apud, sequeremur deponere, ut in- tatis sit. Prud. res sequeremur a trece consilii, Expone igitur: ad fidem futurae resurrectionis sequeremur, id est, ut ita dicam, certifi- candam, & securitatis videremur. Quod verbum etiam supra le- gitur, ni fallor. Porro quam paulos dicit: ne aliter documenta praemisile quam rem deponit videretur: explicat quid ante per fidem sequeremur intellexerit. Pulcre autem dicit: Deum de

fallacia solum infirmum, eodem modo sicuti Scholasticus Doctores di- cere solent, Deo omnia possibilia praeter peccatum. Legimus autem paulos cum Valt. 3. Atque adeo secundum nostram veri exultationem pro fecundum nostram veritatem.

CAP. XXXIX.

174. Resurrectionem Apostolica quoque instrumenta resan- tur, &c.] Hoc caput in scripturis istam Auditoris verbis: Quod Re- surrectionem Apostolica quoque Acta resertur. Quae carnis e- nim hic citat, periturus ex Acta Apostolica per Lucam conscriptis. Legimus autem nihil noui intulerunt, ex Angl. ms. cod. pro: intule- rant.

175. Viri, inquit, fratres, ego Phariseus sum, filius Pharisaeo- rum, &c.] In hoc dicitur a communi lectione Graco & Syriace, quod legat, Pharisaeorum, quod tamen etiam Latina quaedam legunt ex- emplaria, pro: Pharisaei, item quod omittit mortuorum, quae tamen vox ab omnibus legitur, non modo Act. 23. sed etiam 24. ubi haec ipsa verba repetit B. Paulus Apostolus. Atque ad Sadduceos sapere, di- xit eadem significatione, quae mox: secundum Pharisaeos, vj. vj. p. ad. pro: secundum.

176. Proinde & apud Agrippam, &c.] Hic omittit: Moysen, cu- ius etiam mentio fit Act. 26. quom verit: citra quam Prophetae ad- nuunt illent, quamquam tamen id explicat Moys meminerit, ad- iudens ad loca eiusdem de resurrectione mortuorum supra citata cap. 23 Gen. 9. Est verophrasis Tertullianica: ex quiri habebitis, simi- liter etiam cap. sequ. renouari habemus.

177. Sed nec Athenienses, &c.] Latius istud explicatur Act. 17. quom dicitur propter inrisibile Paulum Athenienses, quia Iesum & Resurrectionem adnuunt eis.

178. per totum pentecostem, &c.] Epistola Pauli (inquit Rhenan. hic intelligi, ut pote in quibus omnibus aliqua fit Resurre- ctionis mentio, sicuti infra patebit cap. sequentibus ad fine libri vj. q.)

CAP. XL.

179. Nihil autem mirum, &c.] Titulum huic capiti imponi- mus: Quod nihil pro haereticis faciat interiori & exteriori homo apud Apostolum, ex aliis eiusdem locis colligi.

180. quom oporteat haereticis esse, &c.] Pulchra sententia: haere- sis esse non posse, si non & perperam scripturae intelligi possent. Verum de eo latius supra l. de Praescript. ad. bar. cap. 17. 18. ac 19.

181. sed interior renouatur de die & die.] Similiter paulos dicit de die ac die, ad verbum transferens quod Graco est. 2. Cor. 4. quaeque dicitur, pro eo quod nosse interpret paraphrasticus: de die in diem. Legimus autem: ita vocabulum homo, ex ms. omnibus, & ad. x. alibi dicitur: homo, & rursus ex Angl. ms. intelligi.

182. sed substantiae saporem.] Saporem (inquit Rhenan.) vocat sapientiam, mentem, id quod sapit. Sic etiam infra dicit lib. 2. ad. Marc. c. 9. per eundem laporem pallois.

183. interiorum hominum habitare Christum.] Etiam hic ex- pressit quod Graco est: ad vno dicitur, contingens interior illud se- quentibus, quam alie aditiones omnes, etiam Syriace, contingant precedentibus.

184. senibus utique intinandum.] Vaculum (inquit Rhenan.) eius atque vulgo frequens, Intinam: pro intinam reddere. Simi- liter dicit supra Tom. 2. lib. de Habit. mulier. cap. 5. nullus clausus argenti intinam tabulis. Verba autem sequentia sic distinguenda sunt: per fidem, & in cordibus vestris: & in ditione, neque e- nim illa Coniunctiones sunt Apostoli loco iam citato. Legimus autem iterum sicuti supra: de die ac die, per adita voculae, de, quippe quam Apostolus habet secundum aditiones omnes. Atque sicuti alibi fre- quenter, iuggetum spiritus, ornatum intelligit.

185. Quod enim ad praesens est, &c.] Quom legat hic Tertul- lian. ad praesens, & vulgata adito Latine, In praesenti, interpret quaque Syrus: Huius temporis, videtur olim fuisse in exemplari- bus Graco vox aliqua correspondens, quae hodie desierat. Accipit autem: temporale, facti noue, pro momentaneo, & temporaneo. Vi- sibile legitur dicitur sicuti Auditor quod dicitur, vertens: per in- pectibilem, quom Graco secundo aditione: visibilem, pro quo interpret nosse vertit: supra modum in sublimitate, quae quid etiam legit Syrus interpret, vertens: gloriam infinitam in facula fa- culorum. Omitte etiam, secundo loco: nobis. Denique legit: perfi- ciet, pro: teget, & quod rectius nosse interpret: operatur, & etiam singulari numero est in Syriaca aditione.

186. Si quidem, ait, compatiatur, uti & conglorificetur, &c.] Hic etiam transfert proprie voces Graco: visibilis, liquidum ac eudo- ras & quae, conglorificetur, item visibilis, & reputo. Compati au- tem accipitur pro simul pati, & proinde etiam sic intelligenda, quam mox habet Auditor vox: compaffio.

187. ut & supra dicit (nemp Paulus:) Quom venissemus, &c.] Auditor per illud supra, intelligit iterum Epist. 2. ad Cor. de cuius po- sitionum locis hoc cap. tractat. Nam reperitur haec scriptura 2. Cor. 7. nisi forte malis quis eum sequi ordinem Marcionis in libro adversus eundem observatum, quippe qui Epistolam ad Romanos, ex qua im- mediante ante testimonium producerat, postponat Epistola ad Corin- thios.

188. In omnibus, inquit, compressi, &c.] Etiam hoc ad verbum ex Graco: & non dicitur. Legimus autem cum Angl. ms. sicuti alius: corrupti intelligitur: pro: intelligitur.

C A P. XLII.

A

289. Eandem adhuc sententiam exequitur, &c.] Eiusdem rituli est eum precedenti capite, nempe: De alio loco Apostoli Refurrectionem carnis comprobantibus.

290. Scimus enim, inquit, quoniam estis terrena domus nostra huius tabernaculi, &c.] Omnino legitimus, nostra, non nostri, quia Græce est: *hūmō oikia*. Et sic legunt Latini etiam codices omnes, & Syrus interpret, ac Clemens Alexand. lib. 4. Stromat. & B. Macar. homil. 5. de Resurr. ad idem institutum hanc scripturam 2. Cor. 5. citans. Qui omnes quum legant: huius, illud recens adiciunt ex Angl. ms. cod. Legimus etiam ex Vat. 3. ms. per hoc ubi erat: pro & eum Angl. cui dissolutio deputatur, vocem Tertullianicam, pro: reputatur, & iterum: intelligi.

291. Nam & in hoc ingemiscimus, &c.] Omnino sic legitimus ex Anglico, quia etiam infra lib. 5. adu. Marc. ingemimus legitur. Distinctione etiam hic facta per dicoma, legitimus: domicilium nostrum quod de celo est, superindui desiderantes, ac si dicat, domicilium celeste superindui cupientes. Nam similiter legitur cap. sequ. Mira est autem lectio, quam tamen explicat & hoc, & cap. sequ. ac infra lib. 5. adu. Marc. siquidem exultis, & hoc, & cap. sequ. ac infra lib. 5. adu. Marc. id est, recipiamus corpus, quod despoliati sumus, pro eo quod græce hodie legitur: *hōmōtōm*, id est, induiti, in quo consentiunt Latini omnes, & Syrica aditio, ac etiam Clem. Alex. Auctori interim explicando consenti Macarius huius verbis: ne corpore exult, nudi reperiatur, quomodo adeo etiam ille in verbis textus Apostoli ab eo citatis castigandus venit. Item variam lectionem indicat non Ambrosio modo, sed & Græcæ scholia.

B

292. Quoniam ipse Dominus in iussu & voce archangeli, &c.] Sic suppletur hunc locum ex ms. Vat. 3. & legitimus: obuiam Domini in acta, ex Angl. ms. cod. quia etiam supra ita lectum est cap. 42. num. 196.

C A P. XLIII.

C

293. Horum demutationem, &c.] Eiusdem est argumenti cum precedentibus capite istud, ut patet quo continetur, ex 1. Cor. 13. resurrectionis comprobatio.

294. Omnes quidem refurgemus, &c.] Erafmus adnot. Nostri Testam. ins. Cor. 15. censet locum hunc à scribis depravatam, atque adeo ex interpretatione Tertulliani depravandam, non legisse eum. Omnes quidem refurgemus, sed non omnes demutabimur, at id, quod hodie reperitur in Græcis exemplaribus: Omnes quidem non dormiemus, sed omnes immutabimur. Verum non satis ab illo intellectum Auctorem vel inde patet, quod hic & infra lib. 5. adu. Marc. quam sapissime inculcat, non omnes demutandos, cap. etiam preced. promittitur: Privilegium illos manere, qui ab adventu Domini deprehendentur in carne, & propter dignitatem temporum Antichristi, mercedem in carnis, compendio mortis per demutationem expiende, concurrere cum resurgentibus. Ad cuius rei comprobationem, hoc capite dictam scripturam adduci patet ex verbis illis: Horum demutationem ad Corinthios reddidit. Alius quidam vir eruditissimus adnotavit, & Tertullianum & Cyprianum legisse: Omnes quidem dormiemus, sed non omnes immutabimur, sed, præterquam quod apud Cyprianum hæc scriptura citata non reperitur, nullo modo id legisse Auctorem patet, tum ex verbis modo citatis: compendio mortis per demutationem expiendæ, tum ex alio & hoc & preced. cap. ac rursum dicto lib. 5. adu. Marc. multo apertioribus quibus indicat sensisse, non mortuos illos qui in adventu Domini reperientur, sed demutandos demutatos. Omnino itaque retinenda vulgata huius loci codicum omnium, tam excusorum quam ms. etiam Vatic. 3. lectio. Omnes quidem refurgemus, tum quod est obsecutus sit Auctor, tamen eam comprobet illud huius cap. paulo post: Abhinc enim definimus, carnem quidem omnimodo resurrecturam, tum quod B. Hieron. Epist. 152. ad Minervin & Alexandrum, in Latinis codicibus illud legi scribat. Latinum autem fuisse hunc nostrum Auctorem nemo dubitat, & vix etiam alium exstantem Latini Auctores Hieronymo antiquiores, apud quos hanc lectionem legerat B. Hier. Nam atate erant illi contemporanei, qui eandem lectionem, Ambrosio in Commentario eius loci, & in 1. Thessal. 4. c. Rufinus in Symb. Apost. ac B. August. lib. de Vera religione & aperiunt lib. 20. de Civitate Dei, ca. 20. ubi est etiam illam adferat lectionem: Omnes quidem dormiemus, cum interim dicit eodem recidere. Citatur etiam ex Græcis à quibusdam Philon Carparchius in Canonicis Canonicorum. Neque vero obstat huic nostræ lectioni Auctoris iam dicta opinio, quæ est B. August. non probatur, heresi tamen carere, adferitur ad eodem quæ 3. ad Dulcit. ac à Grinnadio lib. de Eccl. digna. quod quidam mortem non experientur, sed vita præveniuntur, quia etiam illi aliquatenus intelligi possunt referre, ac eorum corruptum induit incorruptionem (quod in malos quoque competet) & mortale induit immortalitatem. Quod visque adeo verum est, ut B. Chrysost. in Commentar. quamquam sequatur primam illam lectionem: Omnes quidem non dormiemus, tamen etiam illos resurrecturos adferret. Qui plura de variis huius lectionibus deservat, consulat dictam Epist. Beati Hieron. ac Sixtum Senen(em Bibl. sanctæ lib. 6. ca. 26. Hoc vnum adiciam, nimis libere ex modernis exemplaribus Græcis potius quam auctioribus, immutatum esse ab Isidoro Clario nostri Latini interpretis antiquam Tertulliano hic usitatam lectionem, & substitutum: Omnes quidem non dormiemus, sed omnes immutabi-

D

295. In atomo, in momentano motu oculi.] Hic & infra cap. 51. retinetur Auctor, quod Græce & dicitur, quod illud Græcum est *ἐπιφάσμα*, paraphrasticè translatum: in momentano motu oculi. Motus enim oculi, inquit B. Hieron. (supradicta Epist. ad Asterium) qui Græce dicitur *ἐπιφάσμα*, tanta velocitate erant, ut pene sensum videntis effugiant. Pro quo noster interpret & moderni codices, ac etiam quidam iam Hieron. tempore legebant *ἐπιφάσμα*, id est, in ista oculi. Quorum hoc translatum ab ista reliqua fulminis, illud vero à motu lanciæ seu libræ, confundi interim videntur. Et vnum pro altero non adnotat Helychius, atque adeo non quæ est coniectura Fabri, qui quæ nihil legendam censet.

296. Et mortui, inquit, resurgent, &c.] Omnisium secundum Vatican. 3. cod. ms. primi, quod neque Græce est neque Syricæ usque Latine hoc loco apud Apostolum, neque etiam infra cap. 57. aut lib. 5. adu. Marc. ubi legitur consurgentem codicibus omnibus: & motus resurgent in corrupti, quod ipse hic libenter substituit, nisi resurgentem ms. cod. in quibus desideratur. Legimus etiam secundum Vatican. 3. nos demutabimur, pro immutabimur, quia tum præcedenti loci capite, tum infra cap. 50. ac 51. & lib. 5. adu. Marc. ubi dicitur demutari, & demutatio, ab Auctore usurpatur. Quibus etiam locis latissime tractatur, quid sit Apostoli demutatio. Item: Oponebantur corruptum istud induere incorruptionem (sui in corruptionem) pro corruptum, nam præterquam quod sic infra etiam legitur, 50. ac 51. & lib. 5. adu. Marc. etiam legi B. Hieron. ubi supra, & B. Cypri. lib. 3. Testim. ad Quirin. cap. 8. Denique paulo post: denotetur mortale à vita, pro vt duobus in locis ex Vat. 3. ms. cod. nam sic etiam infra legitur cap. 54. & lib. 5. adu. Marc. quibus loca hæc scripturam latius explicat.

297. quod, &c. superindui desideramus, &c.] Sic legitimus ex Anglico ms. cod. pro superindui, quia Græce est, 2. Cor. 5. *ἐπιφάσμα*, & sic legitur iterum paulo post, & lib. 5. adu. Marc. Item ex Vatican. 3. ms. cod. qui sumus, pro: sumus, quia sic infra etiam legitur lib. 5. adu. Marc. sapientia. Sine autem legatur, sicut vultus est: scilicet dum demutatur, sine cum ms. omnibus & 1. adu. demutatum, perinde est, sicut etiam licet retinere quod hodie legitur: lucifera à morte sine quod habet Angl. ms. lucifera. Ex quo consurgit: atque illam ex demutatione, &c. pro illa, & mox legitimus: superinducto celesti & æterno, additæ, & partitæ.

298. Quantos enim licet, &c.] Quantos (inquit Rhen.) pro: quot. Sic etiam vulgus loquitur.

299. Diximus iam de isto albi, &c.] Ad illud videtur ad lib. de Anima, supra cap. 51. ubi legitur: Plato in Politia, eundem insensibili eaduer opponit, longo tempore sine vita libere, præ animæ scilicet indivisiuitate, servatum. Ad hoc & Demetrius incrementa vnguium, & comarum in sepulchris aliquantū tempore denotat, &c. ne prolixiores sumus, hoc additæ, quod curius videtur eius rationes, nempe aut aeris qualitate, aut soli, aut corporis, aut mortis, ut non sit necesse cum Philosphis animæ indivisiuitati adscribere.

300. Sed & proxime (sic enim legit Angl. cod. pro proxime) iustitiam citate. De Carthagine loquit Auctor adnotavit ad marcos Rhenan.

301. quum Oedei fundamenta tot veterum sepulchrorum scelerata collocarentur.] Oedeum Græce dicitur, ab *οἶδος*, id est, carnis, sic dictum, locus dicebatur, Cæto teste Lect. antiqu. lib. 1. cap. 11. imagine Theatri, in quem deferbantur & recitabantur pœnæ, præquam in Theatro recitarentur, ex quo etiam spectabantur pœnæ, citabantur & citabantur, audiebantur recitantes pœnæ, quale describit Vitruvius lib. 5. cap. 9. À Pericle Athenis expressum. A quibusdam Roma quatuor Oeda commemorantur, inter quæ haud dubio erat illud à Domitiano extructum, cuius meminit Suetonius modo Domitiani cap. 5. sed & Eusebium in Chronica. Iste in iustis excelsioribus codicibus. Per Oede propriam accedat Pœniam in Actibus, qui indicat Oeda constructi scilicet in honorem deipharum, dum scribit: Heroda Attici iussa constructum palæstram in Oede, deservitæ vixit monumentum. Quo videtur etiam pertinere illud Ciceroni lib. 4. ad Attic. Epist. 86. Monumentum illud quod tu laudibus tollere solebas, quum Oedeum laxarimus. Quis prolixior delectum, ut excludamus variorum de hoc loco coniecturas, quorum quidam legendum censent hodie cum 1. adu. ms. (sic) situerant: eo die nimis libere. Ad iudicium Auctoris ad nosi Oede Carthagini fundamenta collocata, nisi forte qui malit legere: tot laterant pro collocarentur, cui magis favore videtur illud: tot veterum sepulchrorum, nihil tamen nisi secundum ms. codicum memorare voluit.

302. & dentes incorruptos perennat.] Perennat (inquit Rhenanus) pro durabiliter conservatur. Alter dixit Tranquillus non perennat, id est, annuum non vivit. Legimus autem paulo post: sicut cap. preced. ex ms. Ang. cod. quidem exum non nudi inueniuntur, pro non inueniunt nudi, item & resuscitatos, additæ, ac sicut ubique supra: intelligi. Demique dehinc & recipient eam, iterum additæ: &c.

TERTIUM OPERA

CAP. XLIII.

309. Proinde quom dicit, &c.] Eiusdem iterum est hoc caput argumenti cum precedentibus, & ex eodem 2. Cor. 5. cap.

304. Itaque confitit semper.] Veritas ad verbum Græcam vocem habet. Legimus autem ex Angl. ms. cod. quod cum immortamur in corpore, peregrinamur. pro immortemur, & peregrinemur, tum quod illud & Græce & Latine ac Syriace legatur, tum quod ex sequentibus ita legendum patet. Sunt autem voces Tertullianica: obfuscationem, & obvertitur.

305. Fidentes autem & bonum ducentes, &c.] Sic etiam hoc verbum ex ms. omnibus & i. edit. quod si idem verbum hoc loco Græce habet, placibilis illi est, ei quod Græce est: εὐχρηστος ἀδελφός. Ita enim legitur ex Angl. ms. cod. pro placere illi.

306. nitee martyri paragonata, &c.] De hoc loquendi genere Auctor aliqui supra diximus libro de Anima, capit. 55. num. 611. Et certe pro Purgatorio interpretatur Fen. ardentius in Iren. li. 1. c. 2. num. 3.

307. deuterius.] Deuterius inquit Rhenanus] pro: diversus, de quo supra etiam nos lib. de Praescript. adu. bar. ca. 3. num. 17. Similes etiam sunt loci Tom. 1. de Cultu fœmin. c. 1. & 12. ad Voc. ca. 2. Rursus supra adu. Valent. 1. 30. deuterius in mundo, & iterum ca. 3. deuterie. Item infra 1. adu. Marc. cap. 8. deuterius in terram.

308. Et ideo gestimus, &c.] Quamquam mire legat: gestimus, pro eo quod Græce, Latine ac Syriace contendimus, certe ad verbum consona illud: placibilis illi est, ei quod Græce est: εὐχρηστος ἀδελφός. Ita enim legitur ex Angl. ms. cod. pro placere illi.

309. ante tribunal Christi, &c.] Vatis, 3. ms. legunt ante tribunal Christi Iesu, verum non aliud habent quam: Christi, aditiones omnes, neque etiam aliter legi: B. Cyprian. lib. 2. Testim. adu. Iud. cap. 2. 9. aut Testim. lib. 3. cap. 30. neque etiam Rufinus in Sym. Apost. neque etiam infra Testim. lib. 1. adu. Marc.

310. rivinamque, inquit, reperit per corpus secundum que gessit, &c.] Tertull. adu. & hic & infra loco mox citato legit: per corpus, videtur legisse Græce, sicuti quoad habet exemplaria, & accedit Syriaca aditu: τὸ σώμα τὸ ἐμὸν, & pro eo quod nosse interpretat & B. Cyprian. ac Rufinus ubi supra. una cum B. Ambrosio, in id. ubi est, propria corporis, quare non placet quod habet ms. cod. Angl. reperit præterita corporis sui, maxime quum Auctor illud: per corpus, quinquies repetat. Est autem vox Tertull. pensanda: pro: luenda. Porro addimus ex Vatic. 3. legentes: Ita & totus.

CAP. XLIV.

311. Si enim adhuc ad superiora respectes, &c.] Rursus eiusdem est argumenti caput hoc, verum ex 2. Cor. 4. capite.

312. ad illuminationem agnitionis gloriæ suæ in persona Christi, &c.] Ad verbum transiit quod Græce est: τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, pro quo nosse interpretat paraphrasticè: scientia claritatis Dei, in E. c. in hoc tamem & alijs differens tum hic, tum infra lib. 3. adu. Marc. quod omittit vocem: Iesu, ubi nominatio quomodo Christus persona Dei sit, interpretatur, ubi etiam finitima vasa transiit, qua hic & supra testacea, & quod mirum est, legit: Dei, contra omnium codicum fidem, pro eo quod bitemporificationem Christi Iesu legitur vero iterum: Atquin, pro: Atqui.

313. vi & vita Iesu, inquit, manifestetur.] Addimus: Iesu, ex Angl. ms. cod. quia mox legitur hic, & etiam dicto loco, vita Christi, quod in idem recitat. Legit etiam vtroque in corpore nostro, sicuti legunt Græci & Ambrosio pro eo quod nosse interpretat: corporibus nostris, cui tamen consentit Syrus interpres. Paulus vero legitur ex ms. omnibus: Illa quidem quam vixit, pro: qua, & addimus: quæ, ante illud, non modo.

314. que portas adamantinas mortis, & aeneas seras inferorum infrigit.] Adhuc paraphrasticè ad illud Psal. 106. Qui contrivit portas aereas, & vences seras confregit.

315. Si enim nos qui vivimus, &c.] Hic iterum variat Auctor ad aditionibus omnibus Græci & Latini, qua legunt: Semper enim, remanens tamen, hanc lectionem, & quod Syrus interpres vocat hanc ad similitudinem, sed paulo alio sensu. Nam si nos vivimus, qui etiam leguntur in corpore nostro mortali cum Auctore, pro quo alibi: in carne nostra.

316. & nos suscitabit cum ipso, &c.] Similiter legit etiam Ambrosio: Et vero, 2. ms. non modo: per, significat (vixi contemdit legendum Erasmus) sed etiam cum. Explicat autem Rede Rb. illud: nisi quia, cum ipso, sicut ipsum, sicut, hoc est: suscitabit nos cum ipso, valet idem, quod: sicut ipsum.

CAP. XLV.

317. Sed & rursus alia cæcitate, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Quod etiam illis non suffragatur veritas & noui hominis apud Apostolum distinctio.

318. qui corrumpitur per concupiscentiam seductionis, &c.] Quod dicitur per, veritas, infra secundum, quod magis sonat vox Græca & est iterum peculiariter Auctori, & post eum Hilario lib. 12. de Trinit. illud: concupiscentiam seductionis, singulari numero, pro eo quod alia omnes aditiones plurali numero id legunt Ephes. 4. tam Syriaca & Græca quam Latina. Atqui legitur omnino secundum 3.

Vatic. ms. cod. renouari autem spiritu sensus, pro: sensu spiritus, tum quia sic etiam legit B. Cyprian. lib. 3. Testim. adu. Quirin. cap. 11. tum quod Græce sit: τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, quod, spiritus mens, transtulit Latinus interpres. Ad verbum autem Græcum illud: ἁγίον τὸ πνεῦμα, veritas: religione veritatis. Porro legitur paulus post: defendat, eo quod præcedat in eodem Apostolo, pro: defendat.

319. & si ordine postumatur,] Scribendum hoc loco: postumatur, non postumatur, & supra lib. adu. Valentinianus, cap. 15. num. 376. postumatur, item infra in Scorpiano adu. Gnost. de postumo corporis, patet ex antiquis monumentorum inscriptionibus apud Aldum in Orthographia. Idipsum etiam adnotavit Guiliel. Canterus Nouar. Lett. lib. 2. cap. 10. addens deduci postumatur non tamquam posthumatum patrem (vixi Rhenan. & plerique censent) sed ab Adverbio Post, velut ab Extra extumatur, & ad Citra citumatur, atque adeo indifferens esse etiam ad eum qui postremo loco, quam qui post patri obitum natus sit, quod ipsum alicubi habet Cuiacius. Addimus autem: tamen, ex Angl. ms. cod. legentes: effectum tamen anticipat.

320. quod docuimus in COMMENTARIO ANIMARUM.] Rursus hic citat librum: de Anima, ubi istud paradoxon habetur cap. 27. de quo inter Prolegomena latius.

321. contemporant seculo, coetætant natu.] Dicimus inquit Rhenanus contemporantem & coetantem. Sed Tertullianus hinc verba format: contemporare, & coetare. Vide quantum sit permissum. Atqui iterum cum Rhenano legitur: dum prior neuter est, pronontrata, quia præcedit: duos istos homines, & ex ms. Vatic. 3. sic distinguitur: quæcum alterum postumus esse, necimus.

322. Exponentes enim, inquit, secundum pristinam, &c.] Etiam hoc restitimus iuxta quod ab omnibus legitur apud Apostolum ubi supra, pro: Exponens. Veritas autem tum hic, tum infra lib. 5. adu. Marc. verba tenent: ἐξέταξε, ad proximum suum, pro eo quod alij Latini: cum proximo, & Neque dederitis locum diabolo (nam si lego ex ms. 3. Vatic. cod. pro: Ne) iuxta Græcos & Syriacum codices, ubi alij legunt: Nolite dare. Sicuti etiam: Omnis sermo turpis, ubi alij: malus, explicans vocem Græcam εὐσεβῆς, quo accedit etiam interpres Syrus, apud quem est: execrands. Atqui mox addimus: & indignatio ex manuscript. Angl. cod. quia præterquam quod id legitur in edit. omnibus, etiam id explicat mox Auctor his verbis: & cor ad indignandum. Sive autem legas: Sicut & Deus vobis donavit cum ex. sive: nobis cum Vatic. 2. perinde est, variant enim omnes Græci & Latini codices, & Syrus interpres legit vobis.

CAP. XLVI.

323. Talem vbi que Apostolum recognoscas, &c.] Caput hoc inscriptissimum Quod Apostolum catenæ damnatas, opera carnis intelligat. Est autem vox Tertullianica: leggestu, quæ etiam infravertitur eandem explicans cap. 12. suggestum & ornatum dicens. Nam & dicens: Hos qui in carne sunt, & Cofitiqui: sunt ex Vatic. ms. pro: sint, eo quod illud legitur secundum edit. Roman. 8. omnes.

325. Corpus quidem, ait, mortuum, &c.] Ita legitur secundum 3. Vatic. ms. cod. pro: inquit, eo quod magis commentat cum illo quod sequitur: sicut spiritum vitam, Accusatio casu, quum alioqui apud Apost. legitur, saltem secundum Græcos & emendatiores Latinos codices: spiritus vita, propter iustitiam, quomodo etiam legitur infra li. 5. adu. Marc.

326. ex delinquentia.] Hac voce non hoc modo capite & sequenti (apertissime, sed & infra cap. 51. & alibi frequenter) vixit Auctor pro peccato, seu delicto, sicut hoc ipsum veritas locum citato.

327. Si enim, inquit, spiritus eius qui suscitabit Iesum, habitabit, &c.] Hic omisit Auctor quod habet edit. omnes: a mortuis, secundum quos & Auctorem ipsum infra lib. 5. adu. Marc. castigamus ex ms. Anglice iustificabit & mortalia corpora vestra, pro: suscitabit, & paulo ante legitur, ac iustitiam: vi secundum carnem vivamus, ac si enim secundum carnem, pro eo quod erat damnata: ad vivendum si secundum carnem. Auctori vero consentiunt Græci & Syriaci codices, in eo quod addit: futurum est, desideratum in aditione vulgata.

328. Lex enim, inquit, spiritus vitæ, &c.] Istud etiam reperitur Roman. 8. sed initio capiti ante verba prius citata, & illud: habitare in membris nostris, Rom. 7. Atqui ibi (quod rursus legitur Rom. 8.) Quod enim inualidum erat legis, sequitur id quod Græce est: τὸ ἴδιον, item dum legitur in simulacro, sive ut habet Vatic. 3. similitudine. Legimus autem omnino ex Angl. ms. & Vatic. 3. & per delinquentiam damnauit delinquentiam, pro: per carnem, quod corrupti legebatur contra omnium aditionum fidem.

329. Habitare enim peccatum dixit, &c.] Quod antea dixit: in membris nostris, hic in corpore nostro, & paulo post in carne, paraphrasticè sic explicans, quod legitur Rom. 7. quod habitat in me peccatum.

330. Sic & sensum carnis, mortem appellavit, &c.] Istud iterum reperitur Romanor. 8. ubi: sensum veritas εὐσεβῆς, quæ vox à vulgato interprete vertitur: prudentia, & à Syro electio. Magis etiam correspondet Græco textui quod addit: Auctor: dehinc & inimicitiam ad Deum. Legimus autem iterum: intellige, pro: intellege.

331. Quomodo, inquit, etiam nunc vult viuentem in mundo sententiam feris?] Legit haddubie Tertull. de Spectaculis, sicut etiam vulgatus interpres, quando veritas Coloss. 2. decernit.

C A P. LIX.

A lego iuxta primam editionem in marg. pro Sarabata, &c. aliena, eo quod Auctor similiter feminino genere dixerit supra Tom. 1. lib. de Fall. cap. 4. in captiva Sarabata (obtinens. 81. & Tom. 2. lib. de Crat. cap. 12. num. 45. de ea aliquando dicitur) maxime quum etiam apud Hesychium & Eudocium Græcos Auctores, singulari numero exceptæ, vocibus Persica commemoratur. Quamvis interim (sicut etiam hic adnotavit Rhenan. Chaldaicam vocem & vestigia dicens) Dan. 3. plurali numero legitur 70. & in eisdem locis dicitur cetera &c. &c. Pro quo, etsi in editione Græca & Latina in Bibliis Complutensibus quod Plautinum excussit, eisdem locis legitur, veriorum tamen v. p. ut dictam lectionem facit, quod etiam Novatianus lib. de Trinit. infra Tom. 5. Sarabata (et plurali numero) legit. Beato Hieronymo veritatem in versione ex Hebræo quam Epist. 49. ad Innoc. de mul. sepe perussit. & in translatione Theophili Alexandrini magis placuit Saraballa, vel Sarabala vertere. Quam utramque versionem contulit Aduot. in Poetas Christianos G. Fabricius, tradens Sara, vel Sarra. Tyrius esse purpuram, sine purpuream vestem, unde & O. Stram Sarraam Virgilio, Bal vero Dominum significare: quod idem Tyri mutatione litterarum tenuis & aspera etiam Bar dixerunt.

407. Enoch & Helias nondum resurrectione disjuncti, quia nec morte functi, &c. Hinc pertinet etiam id quod supra dixit Aduot. cap. 15. Vbi etiam Moles & Helias (sicut monuit Tylator) alter in imagine carnis nondum receperat, alter in veritate nondum defunctus. Atque latum hoc de re tractatum habes supra in Aduot. nota ad l. de Animis, cap. 10. nu. 56. ubi etiam vocatur sc. uti hic, phrasit Tertullianica: æternitatis candidati, quomodo etiam lib. adu. l. ad cap. 2.

408. Figura enim nostra fuerunt, Apostolo auctore, que scripsi sunt, &c. Similiter legit etiam B. Cypria. Epist. 7. 6. ad Magnum Hæc autem omnia figura notanda fuerunt, sicut etiam Beda in Colletianis ex Augusti quibus in hoc consensimus Græci moderni codices quod legunt: ἡ ἑμὴ δὲ τὸ πρῶτον, quod postremam tamen alij malunt vertere: figura nostri.

C A P. LIX.

409. Sed futurum, inquis, æuum alterius est dispositionis, &c. Titulum huic capiti imposuimus. Non esse absurdum, futurum heredes carnem & sanguinem fieri.

410. Omnia vestra sunt, &c. Omnia est, sicut in Græcis exemplaribus, & apud B. Ambrosium, voc enim etiam sensus non necessarius.

411. Et alibi: Et videbit omnis caro salutare Dei, &c. Alibi dicit, quia paulisper legitur eodem [sic] 40. capite. Legimus autem omnino ex Vatic. & ms. Angl. cod. Dei, pro Domini, quia sic legitur supra capite 10. etiam iuxta 70. ac Luc. 3. Quod quod ex hoc loco B. B. Lujin. Mart. adu. Tryphon. Euseb. libro 9. Demoftr. Euzang. capite 6. sub finem, & Angl. lib. 22. de Civitate Dei, capite 29. Christi divinitatem comprobans, sicut etiam B. Cypri. in ipsum legens, lib. 2. Testimon. adu. Iudeos, cap. 6. Quare etiam secundo loco sic castigandum est, & rursum quod paul. post legitur: que videtur Dei salutare.

412. Ego me scio neque alia carne aditicia commisisse, &c. Si de se loquitur Auctor, videtur in iuvenute ante matrimonium continentiam non servasse, sed quum in se ipso matrimonio continentem fuisse supra subindicaverimus lib. 1. ad uxorem, num. 1. & usque adeo continentia amator fuerit, ut in occasione Montano postea adhaerens, videtur potius in genere loqui de quous homine sub persona sua. Verum de hoc vixit Auctor non latius.

413. nationes, &c. deputatas velut pulverem & salivam, &c. Adhuc ad id quod supra 70. & quasi salvia reputabatur, pro quo Hieron. capitulo ex Hebræo, Ecce insulæ quasi pulvis viginti. Mirum est interim cur addat pulverem, quod idem apud 70. non est, nisi forte pro eo quod est, sicut momentum Hæretæ, ut utriusque ipse legitur: pulverem, sicut quidam ex Hebræo vertunt pro momento, quod videtur consentaneum, ex eo quod legit Aduot. supra Tom. 1. lib. adu. Iudeos, cap. 1. & lib. de Præscript. adu. hæc cap. 8. licet stillicidium de situla, & pulvis de area. Atque Clement. Alexandr. Stromat. li. 6. Athanas. de Virginit. substant. sancti Trinit. 1. 1. & Ambros. in Pal. 1. omisit illis verbis intermedium, legunt: v. stillicidium de situla & ve salvia, seu spumam, seu phlegma, seu iura, pro quibus Græce est viscos.

414. nunc imperaturas & credituras in nomen & in brachium Domini. Ex duobus [sic] 1. simonibus istud concinnatum est. Repetitur enim imprimis iuxta 70. Iai 42. & Marc. 12. In no. nunc (scu nomen uti hic legit Auctor) eius nationes imperatur, sicut etiam supra citatur li. 3. adu. Marc. At alterum ad quod addidit, illud videtur [sic] 13. etiam secundum 70. Domine quis credidit auctori nostro & brachium Domini cui revelatum est: citatur etiam Ioan. 11. & Rom. 10. Atque vox Tertullianica est: incubare.

415. verum lumen nationibus effulsi. Hic addidit videtur ad illud Iai 60. Et ambulabunt nationes in lumine tuo.

416. & ipsi Valentianum hic errare didicerunt. Nemo eo quod sequitur, quod alia sit forma credentium, alia non creditentium. Ipsi enim chosiam sine terrenum genus hominum, id est, non creditentium, in totum interitum abire dicebant: in seipsum sine credentium, transire ad Demurgum, ipsorum vero, & ipse spirituum, in plenitudine palatium, uti latius videre est supra lib. contra eosdem cap. 29.

417. Ecce autem, &c. Caput hoc inscripsimus: Quod membra eadem remanebant, etiam si non ad eundem usum. Quod ipsum pauca attigit cap. 4. hic autem late deducit: hoc & sequenti capitibus in quo etiam ad verbum pene Auctorem imitatur B. Hieron. [sic] ad Epist. ad Pamphac. adu. Ioan. Hierosol. Atque legitimus omnino ex ms. 3. Vat. & Angl. v. adhuc controversiam exprobrant: carni maxime eidem pro eo quod Gelenius: controversiam &c. maxime fidem, & ante hoc in Aduot. Rhen. controversiam, &c. carni maxime, id est.

418. Quo enim iam, &c. Quo (inquit Rhenan.) hoc est, ad quem usum, ad quid Horatius: Quo mihi fortuna, si non conceditur vti? Sic supra dixit I. Tertullianus: Quo ergo legimus? & mox: Quo huiusmodi membra admittunt, subigunt, id est, ad quid admittunt id est, recipiunt scilicet, etiam, item: in manus ipse & pedes? Et rursus: Quo tenes confici femininum? Item: Quo totum corpus, totum sicut vacat utem? Sunt autem allegorice membrorum periphraze: spelunca oris, dentium statio, gula lapus, compitum stomachi (id est, sicut Rhenan. adnotavit, connecticulum & receptaculum, quod in hoc videlicet conveniat quicquid edulorum per os immittitur. Sumpta est metaphoræ a vis competitivis, ac convenientibus, nam hinc compitum deducunt Grammatici) alui (sicut alui, uti ferè legunt ms. omnes) gurgis, intestinum perplexa proceritas, operari artus renes confici femininum, conceptum stibilla, & vberum fonte. Sine autem legas: decellitio cum ex se: discellatio cum 3. Vatic. ms. perinde est. Educata vero vti (sicut etiam alibi) pro educatione etiam hic adnotavit Rhenanus. Atque lego proferus sicut prius & postea ubique dum morale studium inducit immortalitatem, pro induit, sicut etiam est apud Apostolum 1. Cor. 419. vel carie dissoluta. Angl. ms. cod. & cariam dissolutam, verum non placet, eo quod prius partes navis enumeraverit carinam, proram, puppim.

420. redactis & recuratis omnibus membris. Nisi inquit Rhenan.] redigere & redactum, sic vsurpares supra, mallem legere recaptis. Lib. 1. adu. Marc. Quam totum hominem redigere in salutem. Legimus autem ex Angl. ms. cod. At enim si sit, pro eo quod mendosissime legatur: Ait enim &c.

C A P. LXI.

421. Sed accepti homo, &c. Capiti huic inscriptionem dedimus: Ad quos vti singulari fuerunt membra post resurrectionem. Legimus autem: vti etiam hominibus antistes, pro antistes, ex Angl. ms. sicut supra: antistare, cap. 13.

422. Ad macellum corrodendum, &c. Continens (inquit Rhenanus) pro contento. Qui etiam illud: ad omnem hiatum & ritum tuum coronandum, &c. sic interpretatur. Significat dentes potius in hoc factos, ut hiatum & ritum oris coronent, id est, circumdant, & minus deforme reddant. Supra dixit: spelunca hæc oris & dentium statio. Verum hæc interpretatio opus non est, si legamus cum ms. Angl. coronandum, quod nos substituitur tamquam castigatus, eo quod sequitur: honori oris. Legentes etiam ex Vat. 2. ad pulvis lingue temporandos, voce Tertullianica, pro tempore. Item legitur: Est adhuc in feminis ex Angl. ms. ad dentes: in. Sicut autem voces phrasæque Tertullianica, de quibus alibi latius: suppartatura, scilicet finch, & dedebatur.

423. Non in pane solo vivit homo, &c. Addimus: solo, ex ms. Angl. & legitur: vivit pro vivit, quia & Græca Matth. & Luc. 4. ac Deuter. 8. illud legitur. alterum interim correspondet Hebræica & Chaldaica additionibus, sed & Latini vulgata additione codices variant.

424. Quod spades voluntarii. De his supra latius Tomo 2. Aduot. nostri ad lib. de Civitate femin cap. 9. nu. 51.

425. quor virgines Christo maritate. De his idem lib. de Verland. virg. nu. 1. Est autem Tertullianicum: temporali vacatione, pro temporaria, sine ad tempus.

C A P. LXII.

426. Sed huic disceptationi, &c. Titulum huic capiti damus: Quod erimus non angeli, sed sicut angeli Dei.

427. Erunt (inquit) tamquam angeli. Sic legit Auctor hoc modo huic loco, sed etiam supra cap. 36. atque adeo confirmatur lectio Latini vulgati Interpretis, qui legit: Erunt, pro eo quod hodie Græce est: sunt, & similiter Latine Matth. 22. ac Luc. 20. Quo tamen reflexisse potius videtur, corpore ubi immittitur Dei, quod alibi reperitur.

428. Quia & angeli aliquando, &c. Adhuc ad cap. 18. & 19. Gen. de angelis receptis hospitio ab Abraham & Loth, qui & edebant & biberant, ac pedes lauacro porrexerunt.

C A P. LXIII.

429. Resurget igitur caro, &c. Caput hoc postremum in inscriptione: Epilogus. Quod resurget caro & quidem omnis, & ipsa, & integra Legimus autem omnino ex Vatic. 3. Resurget, pro Resurgit. Atque pro collectancam, habent ms. collatancam, qua si vera est.

A est leuio, accipietur pro collateralis, aut pro conlatanea, tanquam que opes suas in unum conferant: verum nihil immutare volumus.

430. ut rursus ex illa repræsentetur Adam. Sic iterum legitimus secundum u. aditionem ex V. sic. ms. 3. cod. pro præsentetur, nam præsentatur, pro præsentem sibi, frequens esse Auctori supra adnotauimus, cap. 14. nu. 112.

431. Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est. Id quod Gen. 3. dixerat Deus in malam partem, in bonam interpretatur Auctor, quasi illa maleficio tempore Resurrectionis conuertenda sit in benedictionem: unde Et subdit similiter in bonam partem: compos mali, sed: quod euauit.

432. quam que tecum etiam in Deo nascitur. Intelligit matris uiscerum secundam in baptismo, de qua latius supra lib. de baptismo.

433. Sed nihil mirum uidetur, &c. Ad animam, ad Marcionem & Valentium transitum facit. Ad Marcionem enim referendum, quod Auctorem carnis, nempe Deum creatorem, respicit, carnem in Christo aut negare aut murare consequentem ueri supra patet. præcedenti. Ad uerumque quod ipsam sermonem Dei uel stylo uel interpretatione corrupit (de quo latius supra lib. de Prescript. aduer. heret. non. emel.) Ad Valentium denique, quod arcana Apocryphorum superduxit, blasphemias fabulas, quas supra abunde detestatus habet. aduer. Valentianios.

434. pristina instrumenta. Recte Rhenan. hac Mosaisca Propheciaque ueteris Testamenti interpretatur. Atqui confirmatio mea castigatio (supra lib. de Prescriptioib. adu. her. cap. 4. num. 23. ex eo quod etiam hic legitur: oportuerat hæreticos esse: ut probabiles quique manifestarentur, sive manifestentur, ut legitur Vat. 3. ms. cod. quia perinde est.

435. hæc autem sinequalibus scripturarum occasionibus, &c. Istud facit pro illis, qui scripturam, namque ceruicem esse dicunt, qua possit torqueri quo hæretici uolunt, sicuti late prosequitur Vincentius Lirinensis libello suo De profanis hæresum nouitatibus. Verum recte addit Auctor: & ipsas quidem ipsidem litteris reuincibiles, utpote quum per alias scripturas confundi hæreticorum technas, uel ex hoc libro manifestum sit.

436. Sed quoniam necdum dissimulare Spiritum sanctum, &c. Istud ad finem capitis usque pertinet iterum ad hæresin Tertulliani noue prophanæ per Paracletum inundantis, de qua latius in Prolegomenis.

ARGUMENTVM LIBRI PRIMI ADVERSUS MARCIONEM, PER IACOBVM Pamelium.

C Vm, prius, opusculum suum ADVERSUS MARCIONEM pleniore postea compositione rescidisset Tertullianus, & eamfrater quidam deinde Apostata mendosissimum exhibuisset, necessitas illi facta est emendationis, & innovationis, occasio aliquid addeere persuasit, unde in quinque Libros opus istud excreuit, quorum primi libri argumentum hic datus.

I. Imprimis itaq. post inuentionem in Marcione Ponticum, quod nuptias abstulerit, Euangelia corrosit, & Deum quem inuenierat, extincto lumine fidei amisit, iam desinendum hereticum docet, quia deserto quod prius fuerat, id postea sibi elegerit, quod retro non erat, sicuti latius LIBRO DE PRÆSCRIPTIIONIBVS ADVERSUS HÆRETICOS sustinuerit.

II. Deinde, duos Deos illum aduulisse, creatorem, id est, nostrum, & suum ac Cerdonis in formatorem sui, illum malum, huius uero bonum.

III. Verum, Christianam ueritatem asserente pronuntiasse Deum, si vnus non sit, non esse, eo quod summus magnus sit, cui nihil adæquari possit.

IV. Non posse etiam duo summa magna, etiam distincta suis finibus consistere.

V. Si enim duo summa magna, etiam plura admitti debere, cum Valentio, qui usque ad xxx. A. Bonum factus, ex amen diuinitatis effudit.

VI. Atque adeo, non modo duos pares, sed nec dispares Deos posse constitui.

VII. Neque uero illi patrocinari nomen Dei, etiam alii permissum in scripulis, quia idcirco eis non competit possessio summi magni.

VIII. Porro hæresin Marcionitarum uel inde probari, quod nouum Deum faciant, quum uerus Deus æternus sit.

IX. Idque, etiam si solum agnitione nouum dicant, quod Deus ignotus esse non potuerit, neque incertus.

X. Sed a primordio semper agnitus, quippe quem anima & conscientia, etiam ethnica, nouerit.

Proinde, quum Dei sint omnia, si nihil crearet, Deum non esse, quem Marcion statuit.

Ut autem illum Deum esse confiteri possemus, sine causa tamen esse eum deberemus argumentari, quum non haberet, cum res causasset, ut sit aliquid.

Neque uero opus esse parum dignum Deo mundum, ipsi refertimonis Philosophorum probat.

Inmo etiam minutiora animalia aut iuuare aut ledere, & nec aquam Dei creatoris reprobari à Deo Marcionis, qua suos abluat, nec oleum, quo suos unguat, nec panem, quo ipsum corpus suum repræsentat (hoc est, presens ostendit) in Sacramento.

Deinde addit, Deo Marcionis non esse suum caluum & mundum (de quo latius supra lib. 5.) tum quod ad xv. vsque Seneci Imperatoris annum (quo hæc scripsisse Auctor indicat) nulla talis substantia comperita sit, tum quod aliqui nouem Deos adæquare censebatur Marcion.

Neque illum esse inuisibilia sola operatum (sicuti latius etiam dicto lib. 5. infra) sed eisdem esse auctoris uisibilia & inuisibilia. Et uero non sufficere illi Deo vnum opus liberationis hominis, quum etiam per alia opera seuerus Deus proleuerit in uentem. Reuelatum item illum non recte dici, qui, neque uatracæ operibus, neque doctrina ex predicationibus reuelatus sit.

Neque etiam in Christo Iesu, tum, quod reuelatus sit, plus centum quindecim annis ante Deum Marcionis, qui sub Antonino tum quod præcesserit separationem illam Legi & Euangelii, quam in Antisthebus Marcion primus commentus est.

Frustra autem obstripi ad diuersa parte, quod Marcion Regulam non inuouarit, sed retro adulteratam reuertit, exemplo Pauli, qui Petrum repperchidit, quia in illo solum conuersationem repperchidit, non fidem creatoris.

Stetit itaque semper fides in creatorem & in Christum eius, non modo sub Apostolis, sed & in Apostolicis Ecclesiis, apud quas Christus, non alterius Dei quam Creatoris esse dicitur.

Iam uero naturaliter bonum dici non posse Deum Marcionis, qui ab initio homini lapsus non succurreret.

Neque rationabiliter bonum, eo quod homini (iuxta Marcionem a se alieno) succurrere uoluerit.

Neque perfecte bonum, quod (iuxta Marcionem) animam solam saluet, non carnem, que tamen apud illum tingitur de nuptiis tollitur, & in confessione Nominis seuitiam patitur.

Proinde, Deum non sola bonitate censendum.

Verum de iudicio quoque, qui vindicet peccata, & damnet.

Alioqui peccatoribus nullum timorem fore.

Et sic etiam stare non posse fidei Sacramentum Baptismi, quod remissio est delictorum, absolutio mortis, regeneratio, consuetio Spiritus sancti, signa denique & Lauat, que conferre non potest, nisi qui a primordio creauit hominem, & animam contulit, & pro peccato ad mortem damnauit.

Postremo Marcionis hæresin impugnat, qua tingui uoluerit uirgines & caelibes, tum quod coniugium benedixit Deus, tum quod si nuptias non sint, sanctitas erit nulla, immo hæreticis serentem totum generis humani compefere.

Deniq. Epilogo breui Lectorem ad sequentes Libros præparat.

Ceterum, in primis Opt. Mileuti. lib. 1. adu. Parmen. Rufinus Apol. pro Origene, & Vincent. Lirin. Libro de prophetia hereticorum nouitate, disertis uerbis huius operis mentionem faciunt, & uiderunt mi iam olim hos quinque libros Trithemius & Politianus. Deinde peculiariter ad hunc Librum aduulsi Auctori libro de Anima, cap. 18. quum dixit: De Deo, suo quoque campo experietur cum hæreticis, & lib. de Refur. carnis. d. Igitur quantum ad hæreticos, demonstrauius quo caucio occurrendum sit à nobis, & occursum estiam, suo quoque titulo: DE DEO VNICO ADVERSUS MARCIONEM Qui locus & confirmat sententiam nostram (quam supra habes Prefatione nostra ad Lectorem in Tomum tertium) quod eodem tempore hi libri uirgine conscripti sunt, & insuper multis persuasit, titulo huius libri addendum fuisse: DE DEO VNICO. Atqui primus eum adidit in lucem Rhenanus ex Patrologiaensi ac Hirsaugiensi Codicibus, Scholis suis illustratum, & postea ex Gorziensi, cum Adnotationibus. Nos uero iam primam, et quod desideraretur in Britannico codice, quo usus fuit Gelenius, ex duobus Vaticanis exemplaribus, & Du. Latini coniecturis, castigatiorem publicamus, additis Argumento & Adnotationibus nouis.

TERTIUM
OPERA

Q. SEPTIMI FLORENTIS TERTVLLIANI CARTHAGI- NIENSIS, ADVERSVS MARCIONEM LIBER PRIMVS, DE VNICO DEO.

Cap. I.

Sicuti retro gestum est nobis aduersus Marcionem, iam hinc videtur. Nouam rem aggredimur ex veteri. Primum opusculum quasi properatum pleniore postea compositione rescideram. Hanc quoque nondum exemplaris suscitam fraude tunc fratris dehinc apostatae amisi, qui forte descriperat quaedam mendosissime, & exhibuit frequentia. Emendationis necessitas facta est, innotationis eius occasio aliquid adicere permissa. Ita stylus iste nunc de secundo tertius, & de tertio iam hinc primus, hunc opusculi sui exitum necessario praefatur, ne quenquam varietas eius in disperso reperta confundat. 4 Pontus igitur, qui Euxinus natura negatur, nomine illuditur. Cerecum hospitem. Pontum nec de sita admissit ita ab humanioribus fretis nostris, quasi quodam Barbariae suae pudore secessit 5 gentes ferocissimae inhabitant, si tamen habitantur in plaustris. Sedes incerta, vita cruda, 6 libido promiscua & plurimum nuda, etiam cum abcondunt, suspensio de iugo pharetris indicib', ne temere qui intercedat. Ita nec armis suis erubescunt: Parentum cadauera cum pecudibus caesa, conuiuio conuertunt. Qui non ita decellerint, ut escaulis fuerint, maledicta mors est. Nec feminae sexu mitigantur secundum pudorem, vbera excludunt, penum securibus faciunt, malunt militare quam nubere. Duritia de caelo quoque, 7 Dies nunquam patens: solnumquam libris, vnus aer, nebula: 8 torus annus, hybernium: omne quod flauerit, Aquilo est. Liquores ignibus redeunt, amnes glacie negantur, montes praena exaggerantur. Omnia torpent, omnia rigent: nihillic nihil veritas calet, illa scilicet, quae fabulas scenis dedit, 9 de sacrificiis Taurorum, 10 & amoribus Colchorum, 11 & crucibus Caucaforum. Sed nihil tam barbarum ac triste apud Pontum, quam quod illic Marcionatus est, 12 Scythia terrior, Hamaxobio instabilior, 13 Massageta in humanior, 14 Amazonia audacior, nullo obcurtor, gelu fragilior, hyeme frigidior 15 Isthro fallacior, Caucaeo abruptior: quid nunc penes quae 16 verus Prometheus, Deus omnipotens, blasphemis lancinat. Iam & bestis illius Barbariae importunior Marcion 17 Quis enim tam castrator carnis castor, quam qui nuptias abstulit: 18 Quis tam comelior mus Ponticus, quam qui Euangelia corrosit? Ne tu Euxine probaliozem feram Philoophis addidisti, quam Christianis. 19 Nam ille canicula Diogenes hominem inuenire cupiebat, lucernam meridie circumferens: Marcion Deum quem inuenerat, extincto lumine fidei suae amisit. Non negabant discipuli eius, 20 primam illi fidem nobiscum fuisse, 21 ipsius literis testibus: 22 ut hinc iam destinari possit haereticus, qui deserto quod prius fuerat, id postea sibi elegerit, quod retro non erat. Inuentum enim haereticus deputabitur, quod postea inducitur: in quantum veritas habebitur, quod retro & a primordio traditum est. 23 Sed alius IBELEVS hunc gradum sustinebit ADVERSUS HAERETICOS, etiam sine retractatu doctrinarum reuincendos, quod hoc sint de praescriptione nouitatis, Nunc quarens admittenda congressio est, interterdum ne compendit praescriptionis vbi que aduocatum, diffidentiae deputetur, regulam aduersarii prius praeteream, ne cui lateat, in qua principalis quaestio dimicatura est. 24 Duos Ponticus Deos adfert, 25 tanquam duas Symplegadas naufragii sui: quem negare non potuit, id est, creatorem, id est, nostrum: & quem probare non poterit, id est, suum: passus infelix huius praesumptionis instinctum, 26 de simplici capitulo Dominicae pronuntiationis, in homines non in Deos disponentis

Cap. II.

Matth. 7.

Matth. 7.

Matth. 7.

1. Cor. 15.

Cap. III.

G

H

Cap. IV.

exempla illa bonae & male arboris, quae neque bona malos neque mala bonos proferat fructus: id est, neque mens vel fides bona, malas edat operas, neque mala bonas. Languens enim (quod & nunc multi, & maxime haereticus) 27 circa mali questionem: Vnde malum 28 & obtusis sensibus ipsa enormitate curiositatis, inueniens creatorem pronuntiatem: 29 Ego sum qui condo mala: quando ipsum praesumpserat mali auctorem, & ex aliis argumentis quae ita persuadent peruerso cuique, tanto in creatoris interpretatus, malam arborem malos fructus condentem, scilicet mala, alium Deum praesumpsit esse debere in parte bonae arboris bonos fructus 30 Et ita in Christo quasi aliam inueniens dispositionem solius & pure benignitatis, ut diuerse a creatore, facile nouam & hospitem argumentatus est diuinitatem in Christo suo reuelatam, modicoque exinde fermento totam fidei massam haeretico acore decepit. 31 Habuit & Cerdone quaedam informatorem scandalii huius, quo facilius duos Deos caeci perpessus se existimaerunt. Vnum enim non integre viderant, Lippientibus etiam singularis lucerna vitiosa est. Alteri igitur Deum quem confiteri cogebatur, de malo infamando destruxit: alterum quem commentari conuenerat, de bono praefendo construxit. Has naturas quibus disposuerit articulis, per ipsas responsiones nostras ostendimus. [32 Principalis itaque & exinde tota congressio de numero, an duos Deos liceat induci, si forte 33 poetica & pictoria licentia, & tertia iam haeretica. Sed veritas Christiana despecte pronuntiauit, Deus si non vnus est, non est: quia dignius credimus non esse, quodcumque non ita fuerit, ut esse debet. Deum autem ut sciat vnum esse debere, quare quid sit Deus, & non aliter inueniens, quantum humana conditio de Deo definire potest, id definitio 34 quod & omnium conscientia agnoscat, 35 Deum summum esse magni, in aeternitate constitutum, innatum, infectum, sine initio, sine fine. Hunc enim statum eternitati censendum, quae summum magnum Deum efficiat, dum hoc est in Deo ipsa, atque ita & cetera, ut sit Deus summum magnum, & forma, & ratio, & vi, & potestare. Cum de isto conueniat apud omnes, nemo enim negabit Deum summum magnum quid esse, nisi qui poterit Deum, inum, modicum quid e contrario pronuntiare, ut Deum neget, auferendo quod Dei est] quae erit iam conditio ipsius summi magni: nepe ut nihil illi adsequatur, id est, ut non sit aliud summum magnum: quia si fuerit, adaequabitur: & si adaequabitur, non erit iam summum magnum eueria conditione, & (ut ita dixerim) lege, quae summo magno nihil finit adaequari. Ergo, vnicum sit necesse est quod fuerit summum magnum, par non habendo, ne non sit summum magnum. Ergo non aliter erit quam per quod habere esse, id est, vnicum omnino. Proinde Deus cum summum magnum sit, recte veritas nostra pronuntiauit: Deus si non vnus est, non est. Non quasi dubitemus esse Deum, dicendo, si non vnus non est Deus: sed quia quem confidimus esse, idem definiamus esse. Quod si non est, Deus non est, & summum scilicet magnum. Porro summum magnum vnicum sit necesse est. Ergo & Deus vnicus erit, non aliter Deus, nisi summum magnum. Nec aliter summum magnum, nisi parem non habens. Nec aliter parem non habens, nisi vnicus fuerit. Certe quemquamque alium Deum induxeris, non alia poteris eum forma tueri Deum quam ut illi proprium diuinitatis ascriberis, sicut aeternum, ita & summum, magnum. Duo ergo summa magna quomodo consistent, quomodo sit summum magnum, par non habere? Par autem non habere, vni competat, in duobus esse nullo modo possit. [36

A

Sed argumentabitur quilibet posse & duo summa magna consistere distincta atque distincta in suis finibus, & utique aduocabit exemplū: Regna terrarū tanta numero, & tamen summa magna in suis quibusque regionibus: & putabit vbiq; humana diuinis cōfērenda. Iam ergo si huic argumentationi locus dabitur, quid prohibet non dico & tertium & quartum Deū inducere, verum tot iam numero, quot & gentium reges: De Deo agitur, cuius hoc principaliter propriū est nullius exempli capere comparationem: Hoc natura ipsa, si non aliquis scias, vel ipse per Esaiam Deus concionabitur, 37 Cui me similibitis? Diuinis fortitan comparantur humana Deo nostra. Aliud enim Deus, aliud que Dei. Denique qui exemplo vteris regis quasi summi magni, vide ne iam non possis eo vti. Rex enim etiam summum magnum est in suo solio vsque ad Deum, tamen infra Deum, comparatus autem ad Deum, excidit iam de summo magno translato in Deum. Hoc si ita, quomodo vteris eius rei exemplo ad Dei comparationem, quae dum ad comparationem accedit, amittitur? quid nunc, si nec inter reges plurifarum videri potest summum magnum, sed vnicum & singulare, apud eum scilicet qui rex regū ob summamē magnitudinis & subiectionem ceterorum graduum quali culmen dominationis excipitur? Sed etiam alterius formae reges, qui singulares in vniōe imperii praesunt, si 38 minutalibus, ut ita dixerim, regnis vndiq; conferantur in examinationem, qua constat quis eorum praecellat in substantiis & viribus regni, in vnum necesse est summas magnitudinis eliquetur, omnibus gradatim per cōparationis exitum de magnitudinis summa expressis & exclusis. Adeo & si in disperso multifariam videtur summum magnum, suis viribus, & sua natura, & suo statu vnicum est. Proinde quum duo Dii conferuntur ut duo reges & duo summa magna, in alterum concedat necesse est vno summi magni ex sententia comparationis: quia summum ex victoria sua constat, superato amulo alio magno, non tamen summo, atque ex defectu emuli solitudinē quamdam de singularitate praestantiae suae possidens, vnicum est. Ineluctabilis ille cōplexus, in hoc sententiā constringit, aut negandū Deū esse summū magnū, quod nemo patietur sapiens, aut nulli alii communicandū. [39 Aut quae ratio duo summa magna cōposuit? Primo enim exigam, cur non plura si duo, quando locupletiorē oporteret credi substantiam diuinitatis, si competeret ei numerus. 42 Honestior & liberalior Valentinus, qui simul ausus est duos concipere, Bythū & Sigen, cū vsque ad triginta Aeonū factus, tanquā Aeoniz scrophae, examen diuinitatis effudit. Quaecunq; ratio plura summa magna non pariter admittit, eadē nec duo ut ipsa plura post vñū. Post vñū enim numerus. Quae potuit duo admittere, eadē potuit & plura post, duo enim multitudo, vniōe iā excessa. Denique apud nos vis rationis ius ipso termino plures Deos credi non sint, quod nec dtos illa regula vnum Deum sistentis, qua Deum id esse oporteat, cui nihil adaequetur ut summo magno: 41 vnicum autem sit, cui nihil adaequetur. Iam nunc duo summa magna, duo paria, cui operae pretio, cui emolumento deputarentur? quid intersit numeri, quum duo paria non differant vno? Vna enim res est, quae eadem in duobus est. Etiam si plura essent paria, tantumdem omnia vnum fuissent, nullo inter se differendo, qua paria. Porro si neutrum ex duobus altero distat, iam ut ambo summa magna, qua Dei ambo, neutri plus altero praestat, nullam rationem numeri sui ostendunt, praestantiam non habentes. Numerus autē diuinitatis summa ratione cōstat debere, vel quoniam & cultura eius in anceps deduceretur. Ecce enim duos intuens Deos, tam pares quā duo summa magna, quid facerem si ambos colerem? vererem ne abundantia officii superstitio potius quā religio existimaretur, quia duos tā pares, & in altero ambos posse in vno demereri: hoc ipsum testimonio praestans paritati & vnitati eorum, dū alterū in altero veneraret, dum in vno mihi duo sunt. Si alterum colerem, eque re-

Ijai. 40. 1. Paral. 21

Cap. V.

C

D

cogitatem ne suffundere videret numeri vanitatem sine differentia superuacui, hoc est, ut tutius censerem neutrum colendum, quam alterū cū scrupulo colendū, aut ambos vane. [42 Sic adhuc videmus disputare, quali Marcion duos pates constituat. Nam dum defendimus Deum summum magnum vnicum credi oportere, excludentes ab eo paritatem, tanquā de duobus paribus de his retractauimus: nihilominus tamen docendo pares esse non posse secundum summi magni formam, satis confirmamus duos esse non posse. Alioqui certi, 43 Marcionem dispares Deos constituit, alterum iudicē, ferum, bellipotentem: alterum mitem, placidum, & tantummodo bonum atque optimum. Dispicimus aequē & hanc partem, an diuersitas saltem duos capiat, si paritas capere non potuit. Porro & hic eadem regula summi magni patrociniabitur nobis, utpote quae totum statum vindicet diuinitatis. Conueniens enim & 44 quodammodo iniecta manu detines aduersarii sententiam non negans creatorē Deū, iustissime praescribit illi, diuinitati locum non esse inter eos, qui ex aequo Deos confessus, non potest facere diuersos: nō quia nō & homines licet sub eadem appellatione diuersissimos esse, sed quia ita Deus non erit dicendus, quia nec credendus, nisi summum magnum. Cū ergo summū magnum cogatur agnoscere quem Deum non negat, non potest admitti ut summo magno aliquam ascribat diminutionē, qua subiciatur alii summo magno. Deinit enim si subiciatur. Non est autem Dei desinere de statu suo id est, de summo magno. Nam & in illo magno Deo potiore periclitari poterit summum magnum, 45 si deprecari capit in creatore. Ita cum duo Dei pronuntiantur duo summa magna, necesse est neutrum altero aut maius sit, aut minus: neutrum altero aut sublimius aut deicius. Nega Deum, quem dicit deteriorē: nega summum magnum, quem credis minorem. De vtero confessus vtrumque, duo summa magna confessus es. Nihil alteri adimes, alteri ascribes. Agnoscens diuinitatem, negasti diuersitatem. [46 Tentabis ad hanc de nomine Dei conuertere retractatum, 47 ut post suo & in alios quoque permisso: quia scriptum sit: 48 Deus Deorum stetit in ecclesia Deorum, in medio autem Deos iudicauit: & ego dixi, vos Dei estis; nec tamen idcirco eis competat possessio summi magni, quia Dei cognominentur, ita nec creatoris. Respondebo & stulto, qui nec hoc recognouerit, ac tantundē & in Dei Marcionis possit retorqueri, & illū Deum delictū, nec ideo tamen summum magnum probatū, sicut nec angelis aut homines creatoris. Si communio nominum conditio nobis praedictat, 49 quanti nequā serui 50 Regū omnibus insulant, Alexandri & Darii & Olofernis Nec tamen ideo Regibus id quod sunt, detrahetur. Nā & ipsa idola gentiū Dei vulgo, sed Deus ea re, quia nemo, Deus dicitur. Ita ego nō nomini Dei, nec sono, nec notē nominis huius, summū magnū in creatore defendendo, sed ipsi substantiae cui nomen hoc contigit. Hanc inueniens sola innatā, infectam, solam aeternam, & vniuersitatis conditricē, non nomini, sed statui, nec appellationi, sed conditioni eius summū magnū & ascribo & vindico. Et illo quia Deus iā vocari obtinuit substantia cui ascribo, nomini me ascribere putas, quia necesse est per nomē ostendā cni ascribā substantiae, scilicet qua constat qui Deus dicitur, & summū magnū ex substantia, nō ex nomine deputatur. Deniq; & hoc Marcion suo Deo vindicans, secundū statum, non secundū vocabulū vindicat. Id ergo summum magnum, quod Deo ascribimus ex substantiae lege non ex nominis sorte, contendimus ex pari esse debere in duobus, qui ea substantia constant qua Deus dicitur: quia in quantū Dei vocantur, id est, summa magna, substantia scilicet merito innata & aeterna, ac per hoc magna summa, in tantū non possit summū magnū minus & deterius alio summo magno haberi. Si summi magni felicitas & sublimitas & integritas stabit in Deo Marcionis, stabit aq; & in nostro: si nō & in nostro aq; nec in Marcionis. Ergo nec parietur duo summa magna, quia phibet disposita iā regula, summi magni cōparatio-

et c.

TERTIUM
OPERA

A

nem non sustinentis: nec disparia, quia & alia summi magni regula occurrit, diminutionem non admittens. Hæcisti Marcion in medio ponti tui ætæ, utriusque te fluctus inuolunt veritatis: nec pares, nec dispartes Deos sistere potes. Duo enim non sunt, quod pertinet proprie ad numeri retractatum. Quamquam tota materia de duobus Deis dimittitur, si his interitum lineis eam claudimus, intra quas de singularibus iam proprietatibus congregiemur. [52] Primo, supercilio stuporem suum ædificant Marcionem quod nouum Deum proferant, quasi nos veteris Dei pudeat. Infatur & pueri nouis calceis, sed à vetere prædago calcæis, mox vanam gloriam vapulabunt. Noui igitur audies Deum in vetere mundo, & in vetere ætate, & sub vetere Deo ignotum, inauditum, quem tantis retro seculis neminem, & ipsa ignorantia antiquum, quidam Iesus Christus, & ille in veteribus nominibus nouus releuauerit, nec alius ante hæc: gratias ago huic glorie eorum, maxime adiutorio eius hinc iam hæresim probaturus, noua scilicet diuinitatis professione. Hæc erit nouitas, quæ etiã ethnicis Deos peperit, 53 nouo semper ac nouo titulo consecrationis cuiusque. Quis Deus nouus, nisi falsus: Ne Saturnum quidem tanta hodie antiquitas Dei probabit, quia & illi nouitas aliquando produxerit, qui primum consecrauit. At n. vna & germana diuinitas, nec de nouitate, nec de vetustate, sed de sua veritate censetur. Non habet tempus æternitatis. Omne enim tempus ipsa est. Quod facit, pati non potest. Caret ætate, quod non licet nasci. Deus si est vetus, non erit: si est nouus, non fuit. Nouitas in initium transfertur, vetustas sine cõminatur. Deus autem tam alienus ab initio & sine est, quã à tempore arbitro & 54 metam in initio & finis. [55] Scio quidẽ quo sensu noui Deum iactent, agnitione utique. Sed & ipsam nouitatis cognitionẽ, percutientem rudes animas, ipsamque naturalem nouitatis gratiositatem volui repercutere: & hinc iam de ignoto Deo pronocare. Vtique enim quæ agnitione nouum opponunt, ignotum ante agnitionẽ demonstrant. Age igitur ad lineas rursum & in gradum. Perseude Deum ignotum esse potuisse. 56 Inuenio plane ignotis Deis aras prostitutas, sed Attica Idololatria est. 57 Itẽ incertis Deis, sed superstitio Romana est. Porro incerti Dei minus noti vt minus certi, & proinde ignoti quã minus certi. Quẽ titulum incidemus ex duobus Deo Marcionis? Vt unque opinor, & nunc incerto, & retro ignoto. Sicut enim ignotum eum fecit Deus notus creator, ita & incertum Deus certus. Sed nõ euagabor, vt dicam: Deus ignotus fuit, latuitque, illud regio latebrarum obumbrati, noua vtiq; & ipsa ignota, & similiter nunc quoque incerta, certe immensa, aliqua & maior indubitate eo quem abscondit. Sed breuiter proponam, & plenissime exequar, præscribens Deum ignorari nec potuisse nomine magnitudinis, nec debuisse nomine benignitatis, præsertim in vtroque prælatiore nostro creatore. Sed quoniam animaduertito in quibusdam ad formam creatoris prouocari oportere omnis Dei noui & retro ignoti probationem, hoc ipsum ratione fieri à nobis, prius commendare debebo, quo constantius vtr rationis ædita parrocinio. Ante omnia quidem quale est, vt qui Deum agnoscis creatorem, & priorem de notitia confiteris, non eiusdem modis & alium scias tibi examinandum, quibus iam in alio didicisti, Deum nosse. Omnis res anterior posteriori normam præminstrat. Duo nunc Dei proponuntur, ignotus & notus. De noto vacat quæstio: esse eum constat, quia notus non fuisset, nisi esset. De ignoto inquit altercatio: potest enim & non esse, quia si esset, notus fuisset. Quod ergo queritur, quam diu ignotatur, in incerto est, quam diu queritur: & potest non esse quam diu in incerto est. Habes Deum certum qua notum, & incertum quam diu qua ignotum. Si ita est, ecquid tibi videtur iusta ratione defendi, vt ad normã & formam & regulam certorum probentur incerta? Ceterum si ad hanc causam & ipsam adhuc incertam, etiã argumenta de incertis adhibeantur, serues implicabitur quæstionem, ex ipsorum quoque argumentorum eque

Cap. VIII.

B

Cap. IX.

At. 17.

C

D

incertorum retractatu periclitantium de fide perincerit, & ibitur 58 in illas iam indeterminabiles quæstiones, quas Apollolus non amat. Sin de certis & indubitatis & absolutis regula partibus incertis & dubiis & inexpeditis præiudicabunt plane, in quibus diuersitas status inuenitur, forsitan an nõ prouocentur incerta ad formam certorum, vt liberata à reliqua comparationis prouocatione per diuersitatem status principalis? Quum vero duo Dei proponuntur, communis est illis status principalis. Quid enim Deus est: ambo sunt innati, infecti, æterni. Hic erit status principalis. Cetera videntur Marcion, si in diuersitate disposuit. Posteriora enim sunt in retractatu; immo nec admittentur, si de principali statu constet. Pono constar quia Dei ambo: & ita de quorum statu constat communem esse cum sub ieo ad probationem deuocantur si incerta sunt, ad eorum certotum formam prouocanda erunt, cum quibus de communione status principalis censetur, vt proinde & de probatione communicent. Hinc itaque constantissime diuigam, Deum non esse qui sit hodie incertus quia retro ignotus: quando quem constat esse, ex hoc ipso constat, quod nunquam fuerit ignotus, ideo nec incertus. [59] Siquidem à primordio rerum, cõditor earum cum ipsis patitur compertus est, ipsis ad hoc prolatis, vt Deus cognoscere. 60 Nec enim si aliquanto posterior Moyses, primus videretur in templo litterarum suarum Deum mundi dedicasse, idcirco à Pentateucho natales agnitionis suppatabuntur, cum totus Moysi stylus notitiam creatoris non instituat, sed à primordio enaret, à paradiso & Adam, non ab Ægypto & Moysẽ recensendam. Denique maior popularitas generis humani, ne nominis quidem Moysi compotes, nedum instrumenti, Deum Moysi tamen norunt, etiam tanta Idololatria dominatione obumbrante, seorsum tamen illum 61 quasi proprio nomine Deum perhibent, & Deum deorum, & si Deus dederit; & quod Deo placet, & Deo commendo. Vide an nouerint, quem omnia posse testantur. Ne hoc vllis Moysi libris debent, Ante anima, quam prophetia. Anima enim à primordio conscientia Dei dos est: eadem nec alia & in Ægyptiis, & in Syris, & in Ponticis Iudæorum enim Deum, dicunt animẽ Deum. Noli barbata hæretice priorem Abraham constituit, quam mundum. Et si vnus familie Deus fuisset creator, tamen posterior tuo non erat, etiam Ponticis ante eum notus. Accipe igitur ab antecessore formam, à certo incertus, à cognito incognitus. Nunquam Deus latebit, nunquam Deus deerit: semper intellegetur, semper audietur, etiam videbitur quomodo vult. Habet Deus testimonia totum hoc quod sumus, & in quo sumus. Sic probatur & Deus & vnus, dum non ignoratur, alio adhuc probari laborante. [62] Et merito, inquit. Quis enim non tam suis notus est quam extraneis? Nemo. Teneo & hanc vocem. Quale est enim, vt aliquid extraneum Deo sit, cui nihil extraneum esset, si quis esset? quia Dei hoc est, omnia illius esse, & omnia ad illũ pertinere: Vel nestatim audiet à nobis, quid ergo illi cum extraneis? Quod plenus suo loco audiet. At nunc factis est, nullum probari, cuius, nihil probatur. Sicut enim creator, ex hoc & Deus, & indubitatus Deus, quia omnia ipsius, & nihil extraneum illi: ita & alius idcirco non Deus, quia omnia non eius, ideo que & extranea. Denique si vniversitas creatoris est, iam nec locum video Dei alterius. Plena & occupata sunt omnia suo auctore. Si vacat aliquid spaci alicuius diuinitati in creaturis, plane falsæ vacabit. Patet mandacio veritas: Tanta vis idolorum, cur non recipiat alicubi Deum Marcionis? Igitur ex forma & hoc creatoris expostolo, Deum ex operibus cognosci debuisse alicuius proprii sui mundi & hominis & seculi: 63 Quando etiã error orbis propterea Deos præsumpserit, quos homines interdum confiteatur, quoniam aliquid ab vnoquoque prospectum videtur vilitatibus & commodis vite: Ita & hoc ex forma Dei creditum est diuinum esse, instituire vel demonstrare, quid aptum & necessarium sit rebus humanis. Adeo inde auctoritas accõmodata falsæ diuini-

E

1. Tim. 1.

F

Cap. X.

G

Cap. XI.

Gen. 1.

H

TERTIUM
OPERA

A
B
Deuter. 21.
Isai. 40.
Ca. XII
C
Ca. XIII
D

tati, unde præcellerat veræ. 64 Vnam saltem cicerculam Deus Marcionis propriam protulisse debuerat, vt nouus aliquis Triptolemus prædicaretur. Aut exhibere rationem Deo dignam, cur nihil condiderit, si est: quia condidisset, si fuisset, illo scilicet præiudicio, quo & nostrum Deum non alias manifestum esse, quam quia totum condidit hoc. Semel enim præscriptio stabit, nõ posse illos & Deum confiteri creatorem, & eum quem volunt æque Deum credi, non ad eius formam probare, quem & ipsi & omnes Deum: vt quando hoc ipso nemo creatorem Deum dubitet, quia totum hoc condidit, hoc ipso nemo debeat credere Deum & illum qui nihil condidit nisi ratio forte proferatur. Duplex ista videatur necesse est, vt aut noluerit condere quid, aut non potuerit. Tertium cessat. Sed non potuisse, indignum Deo est. Noluisset, an dignum, volo inquirete. Dic mihi Marcion, voluit Deus tuus cognosci te quocumque in tempore: an alio proposito & descendit, & prædicauit, & passus resurrexit, quam vt cognoscere-tur: Et sine dubio si cognoscitur est, voluit, nihil enim circa eum fieret nisi voluisset. Quid ergo tantopere notitiam sui procurauit, 65 vt in dedecore carnis exhiberetur, & quidem maiore si falsæ: Nam hoc turpius, si & mentitus est substantiam corporis, 66 qui & maledictum in se creatoris admisit, ligno suspensus. Quanto honestius per aliqua propria molitionis indicia cognitionem sui præstruxisset, maxime aduersus eum cognosci habens, apud quem ex operibus ab initio cognitus non erat. Nam & quale est, vt creator quidem ignorans esse alium super se Deum, vt volunt Marcionitas, 67 qui solum se etiam iurans adseuerabat, tantis operibus notitiam sui armarit, quam potuerat non ita curasse secundum singularitatis suæ præsumptionem: ille autem sublimior sciens inferiorem Deum tam instructum, nullam sibi prospexit agnoscendo paratam: quando etiam in hiora & superiora opera debuisse condidisse, vt & Deus ex operibus cognoscere-tur secundum creatorem, & ex honestioribus potior & generosior creator. [68 Ceterum etiam esse eum posse-mus confiteri, sine causa esse eum de bere mus argumen-tari. Sine causa enim esset, qui rem non haberet: quia res omnis causa est, vt sit aliquid cuius res sit. Porro in-quantum nihil oportet esse sine causa, id est, sine re, quia si sine causa sit, perinde est atque si non sit, non ha-bens rei causam rem ipsam: in tantum Deum dignius credam non esse, quam esse sine causa. Sine causa est enim, qui rem non habendo, non habet causam. Deus autem sine causa, id est, sine re esse non debet. Ita quoties ostendo eum sine causa esse tamquam sit, hoc con-stitutio non esse illum: quia si fuisset, omnino sine causa non fuisset. Sic & ipsam fidem dico illum sine causa ab homine captare, aliter solito Deum credere ex operum auctoritate formatum, quia nihil tale prospexit, per quod homo Deum didicit. 69 Nam & si credunt plerique in illum, non statim ratione credunt, non habentes Dei pignus, opera eius Deo digna. Itaque hoc nomine cellationis & defectionis operum, & 70 impu-dentiæ & malignitatis ad finem est: impudentiæ, qua fi-dem non debitam sibi captat, cui præstruenda nihil prospexit: malignitatis, qua plures incredulitatis reos fecit, nihil fidei procurado. [71 Quam Deum hoc gradu expellimus, cui nulla conditio tam propria & Deo digna, quam creatoris testimonium præsignauerit, nam rem contrahentes impudentissimi Marcionitas conuer-tuntur ad destructionem operum creatoris. Nimirum, inquirunt, grande opus & dignum Deo, mundus, Nunquid ergo creator minime Deus: Plane Deus. Ergo nec mundus Deo indignus: nihil etenim Deus indignum se fecit. 72 Esti mundum homini, non sibi fecit: et si om-ne opus inferius est suo artifice; Et tamē si quale quid fecisse indignum est Deo, quanto indignius Deo est nihil eum omnino fecisse, vel indignum, quo posset etiam digniorum auctor sperari: Vt ergo aliquid & 73 de isto huius mundi indigno loquat, 74 cui & apud Græcos ornamenta & cultus, non fordium nomen est, indi-

gnas videlicet substantias ipsi illi sapientie professores, 75 de quorum ingenio omnis hæresis animatur, Deos pronuntiauerunt, 76 vt Thales aquam, vt Heraclitus ignem, vt Anaximenes ætæra, vt Anaximander vniuersa caelestia, vt Strato cælum & terram, vt Zeno æræ & ætherem, vt Plato sidera, quod genus Deorum ignem appellat. 77 Quomodo mundo, considerando quod licet & magnitudinem, & vim, potestatem, & honorem, & decorem, opem, fidem, legem singulorum elementorum, quæ omnibus gignendis, alendis, conficiendis, reficiendisque conspirant, 78 vt plerique Physicorum formidauerint: inuitum ac finem mundo constare, ne substantiæ eius tanta scilicet minus Dei haberetur: quas colunt & 79 Persarum Magi, 80 & Aegyptiorum Hierophanta, 81 & Indorum Gymnosophita. Ipsa quoque vulgaris superstitio communis Idololatæ, cui in simulacris de nominibus & fabulis veterum mortuorum pudet, ad interpretationem naturalium rebus, & dedecus suum ingenio umbra, figurâ, 82 Iouem in substantiam feruidam, & lunem eius in ætem, scidum sonum Græcorum vocabulorum, 83 item Vestam in ignem, 84 & Camenas in aquas, 85 & Magnam matrem in terram, feminalia demensam, laceris aratam, laueris rigatam. 86 Sic & Olim, quod semper sepelitur, & in viuido quæritur, & cū gaudio inuenitur, recipiunt frugum & viuidorum elementorum, & recidui anni fidem argumentantur: Sic arida & ardens naturæ sacramenta, 87 leones Mithræ philosophantur. Et superiores quidem situ in statu substantias, succit, facilius Deos habitas, quam Deo in dignas. Ad humilia deficiam. Vnus, opinor, de sepius flocculus, non dico de praris, vna cuiuslibet matris conclufa, non dico de Rubro, 88 vna tetraonis pennula, tæce de panis, fordidum artificem pronubiabit creatori? [89 At quomodo & animalia irides minutiora, que maximus artifex de industria ingenio aut vniuersi ampliat, si magnitudinem in mediocritate probati docens, 90 quem admodum virtutem in infirmitate secundum Apollonem, imitare si potes apud adificia, formicæ stabulis, araneæ retia, bombycis staminas: sustine si potes illas ipsas lectuli & teges tuæ bestias, 91 cantharis venena, mulcæ spicula, culicis & tibam & lanceam. Qualia erunt maiora, cum tam modicis aut inanis aut laetis, vt nec in modicis despicias creatorem: Postremo te tibi circumfer, intus actoris considerat hominem, placebit tibi vel hoc opus Dei nostri, quos tuus dominus ille Deus melior adamauit, propter quæ 92 in hæc paupertina elementa de tertio cælo descendere laborant, cuius causa in hac cellula creatoris etiâ crucifixus est. Sed ille quidem vique nunc 93 nec aquam reprobat creatoris, qua suos abluit; 94 nec oleum, quo suos vnguit; 95 nec mellis & lactis locietatem, qua suos infansit; 96 nec panem, quo ipsum corpus suum repræsentat, etiam in sacramentis propriis egens mendicitatibus creuit. 97 At tu super magistrū discipulus, & serus super dominum, sublimius illo sapi, destruens quæ ille defendit. Volo inspicere si ex fide saltem, vt non & ipse quæ destruis, appetas. Aduersaris cælo, & libertatem cæli in habitationibus captas. Despicis terram plane inimice tuæ carnis matrem, & omnes medullas eius victuæ torques? 98 Reprobas & mare, sed vique ad copias eius quas sanctiorem cibum deputas. Rosam tibi si obtuleris, non fastidies creatorem. 99 Hypocrita, vt oportet tibi probes Marcionitam, id est, repudiatorem creatoris (nā hæc apud vos pro martyrio affectari debuisse, si vobis mundus displiceret) in quamcumque materiam resolueris, substantia creatoris vretis. Quanta obitatio duritiæ tuæ? Deprecias in quibus & vitis & morrens, [100 Post hæc vel ante hæc quam dixeris esse & illi conditionem suam, & suum mundum, & suum cælum, tot de cælo quidem illo tertio videbimus, si & ad Apostoli vestium discutendum peruenimus. Interim quæcumque substantia est, cum vique Deo apparuisse debeatur. At nunc quale est? 102 vt Dominus xxi. Tiberii Caesaris reuelatus sit, substantia vero 103 ad decimum quin-

C
Ca. XII
G
Ca. XVI
H
D
Ca. XVI
Ca. XVI
Ca. XVI

A tum iam Seueri Imperatoris nulla omnino comper-
 fit, quæ frivolis creatoris præcellens vtiq; latere desis-
 set, non latente iam Domino suo & auctore? Et ideo si
 pla non potuit manifestari in hoc mundo, quomodo
 Dominus paruit eius in hoc mundo? Si Dominum
 cepit hic mundus, cur substantiam capere non potuit,
 nisi Domino fortasse maiore? Iam nunc de loco qua-
 sio est pertinens & ad mundum illum superiorem, &
 ad ipsum Deum eius. Ecce enim si & ille habet mundū
 suum infra se super creatorem, in loco vtiq; fecit eum,
 cuius spatium vacabat inter pedes suos & caput crea-
 toris. Ergo & Deus ipse in loco erat, & mundum in lo-
 co faciebat. Et erit iam locus ille maior & Deo & mun-
 do. Nihil enim non maius est id quod capit, eo quod
 capitur. Et videndum ¹⁰⁴ ne quoad huc illic vacet sub-
 cilia, in quibus ¹⁰⁵ & tertius aliquid stipare Deum se cum
 mundo suo possit. Ergo iam incipere Deos computare.
 Erat enim & locus Deus, non tantum qua Deo ma-
 ior, sed & qua innatus & infectus, ac per hoc æternus,
 & Deo par, in quo semper Deus fuerit. Dehinc si ille
 mundum ex aliqua materia subiacente molitus est, in-
 nata & infecta & temporalis Deo, quemadmodū &
 de creatore Marcion sentit, redigis & hoc ad maiestatem
 loci, qui & 106 Deum & materiam duos Deos clu-
 dit. Et materia enim Deus, secundum formam diuinitatis,
 innata scilicet, & infecta, & æterna. Aut si de nihilo
 molitus est mundum, hoc & de creatore sentire cogere-
 tur, cui materiam subicit in substantia mundi. Sed
 ex materia & ille fecisse debebit, eadem ratione occur-
 rente illi quoque Deo, quæ opponeretur creatori, vt a-
 que Deo. Atq; ita tres interim mihi Deos numerat Mar-
 cionis, Factorem, & Locum, & Materiam. Proinde &
 creatorem in loco facit, vtiq; eadem conditione cen-
 sendo: & materiam ei subicit, vtiq; innatam & infe-
 ctam & hoc nomine æternam, vt Domino. Amplius,
 & Malum materiam deputans, innatum innata, infe-
 ctam infecta, & æternam æternam, quantum iam hic Deū
 fecit. ¹⁰⁷ Habes igitur in superioribus tres substantias
 diuinitatis, in inferioribus quatuor. His quum acced-
 unt & sui Christi, alter qui apparuit sub Tiberio, alter
 qui à creatore promittitur, manifestam iam fraudem
 Marcion patitur ab eis, qui duos illi Deos inferre præ-
 sumunt, quum nouem assignet, licet nescies. ¹⁰⁸ Non
 coparente igitur mundo alio, sicut nec Deo eius, conse-
 quens est vt duas species rerum, visibilia & inuisibilia,
 duobus auctoribus Deis diuidant, & ita suo Deo inuisi-
 bilia defendant. Quis autē poterit inducere in animū
 nisi spiritus hæreticus, eius esse inuisibilia qui nihil visi-
 bile premiserit, quam eius qui visibilia operatus, inuisi-
 bilium quoq; fidem fecerit: quum iustus multo sit ali-
 quibus exemplariis annuere quam nullis? ¹⁰⁹ Videbi-
 mus &, Apostolus cui auctori inuisibilia deperet, quū
 & illum explorauerimus. Nūc enim cōmunibus primū
 sensibus, & argumentationibus iustis, securā ¹¹⁰ scri-
 pturarum quoque aduocationi fidem sternimus. con-
 firmantes diuersitatem hanc visibilium & inuisibilium
 à Deo creatore deputandam, sicuti tota operatio eius
 ex diuersitatibus constat, ex corporalibus & incorporalibus,
 ex animalibus & inanimalibus, ex vocalibus
 & mutis, ex mobilibus & stantibus, ex genitalibus & ste-
 rilibus, ex aridis & siccis, ex calidis & frigidis. Sic & ho-
 minem ipsum diuersitas tēperauit, tam in corpore quā
 in sensu. Alia membra fortia, alia in firma: alia honesta,
 alia inhonesta: alia gemina, alia vnica: alia comparia,
 alia dispersa. Proinde & in sensu nunc læritia, nunc can-
 xietas: nunc amorem, nunc odium: nunc iura, nunc lenitas.
 Quod si ita est vt emula inter se conditionis vniuersitas,
 ita modulata sit, iam igitur & visibilibus inuisibilia de-
 bentur, non alteri auctori deputanda, quā cui & emula
 eorum ipsum creatorem diuersum notant, iubentem
 quæ prohibuit, & prohibentem quæ iussit percutientem
 & sanantem. Cur in hac loca specie vniformem eum ca-
 piunt visibilium solummodo conditorem, quem pro-
 inde credendum sit, & visibilia & inuisibilia condi-
 dit. ¹¹¹ quemadmodum & vitam & mortem, & mala &

pacem? Et vtiq; si illa inuisibilia maiora sunt visibili-
 bus creaturis suo loco magnis, sic quoque cōgruit eius
 esse maiora, cuius & magna, quia nec magna necum
 maiora ei competant, cuius nec modica comparēt. ¹¹²
 His compressi, erumpunt dicere: Sufficit vnicum hoc
 opus Deo nostro, quod hominem liberavit summa &
 præcipua bonitate sua, & omnibus locustis anteponen-
 da. O Deum maiorem, cuius tam magnum opus non
 potuit inueniri, quam in homine Dei minoris! Eni-
 uero prius est vt probes eum esse per quæ Deū probari
 oportet, per opera, tunc deinde per beneficia. Primo e-
 nim quaeritur, an sit, & ita qualis sit. Alterum de operi-
 bus, alterum de beneficiis Dei dignoscitur. Ceterum
 non quia liberasse dicitur hominem, ideo esse eum cō-
 stat: sed si esse constitit, tunc & liberasse dicitur, vt &
 an liberauerit constat, quia potuerit & esse, & non libe-
 rasse. Quomodo ergo quia liberasse dicitur, etiam esse
 credetur, quum potuerit & esse, & non liberasse? Nunc
 in isto articulo ab ignoti Dei questione deducto, satis
 constitit, tam nihil illum condidisse, quam debuisset cō-
 didisse, vt cognosceret ex operibus, quia si fuisset,
 cognosci debuisset. Et vtiq; à primordio rerum: Deum
 enim non decuisse latuisse. Regrediar necesse est ad ori-
 ginem questionis Dei ignoti, vt ceteros quoque ramu-
 los eius excutiam. Primo enim quaeri oportebit, qui pos-
 se se propter aliter in notitiam, cur postea, non à primor-
 dio rerum: quibus vtiq; necessarius, qua Deus, &
 quidem melior, quo necessarius latere non debuit? Nō
 enim potest dici non fuisse aut materiam aut causam
 cognoscendi Deum, quum & homo à primordio esset
 in seculo, cui nunc subuenit, & malitia creatoris, aduer-
 sus quam & bonus subuenit. Igitur aut ignorauit &
 causam & materiam suæ reuelationis necessaria, aut
 dubitauit, aut non potuit, aut noluit. Omnia hæc Deo
 indigna maxime optimo. ¹¹³ Sed & hunc locum alibi
 implebimus exprobratione seræ reuelationis sicut nunc
 sola demonstratione. ¹¹⁴ Proceperit, age, iam in notitiam
 quando voluit, quando potuit, ¹¹⁵ quando hora
 fatalis aduenit, ¹¹⁶ fortasse enim *avabibacow* obsta-
 bat. ¹¹⁷ aut alique malefica. ¹¹⁸ aut Saturnus quadratus,
 aut Mars trigonus. ¹¹⁹ Nam & Mathematici plurimum
 Marcionita: nec hoc erubescerent, de ipsis etiam stel-
 lis viuere creatoris. Tractandum & hic de reuelationis
 qualitate, an digne cognitus sit, vt constet an vere, & ita
 credatur esse, quem digne constitit reuelatum: digna
 enim Deo probabunt Deum. Nos definitum Deū pri-
 mo natura cognoscendum deinde doctrina recogno-
 scendum: natura ex operibus, doctrina ex prædicationi-
 bus. Sed cui nulla natura est, naturalia instrumenta
 non suppetunt. Ergo vel prædicationibus reuelationē
 sui debuerat operari, maxime aduersus eū reuelatis, ¹²⁰
 quæ & conditionis & prædicationis operibus tota tan-
 tis, vix tamē hominem fide impleuerat. Quomodo ita-
 que reuelatus est, si per humanam coniecturam negas
 Deū alias cognosci posse quam per semetipsum: nec tā-
 tum ad formam prouocans creatoris, verū & ad condi-
 tionē tam diuinæ magnitudinis quam humanæ medio-
 critatis: ne maior Deo homo videri possit, qui non eū
 nō vltro volentem cognosci, suis viribus quodammodo
 in publicum agnitionis extraxerit: quum humana
 mediocritas facilius Deos fingere sibi norit, se eundem
 totius æui experimenta, quam verum se etiam, quæ natu-
 ram intelligunt. Alioquin si sic homo Deū commen-
 tabitur, ¹²¹ quomodo Romulus Consul, ¹²² & Tattus
 Cloacinā, & Hostilius Pauotē, ¹²³ & Merellus Albur-
 num, ¹²⁴ & quidā ante hoc tempus Anrinoum, hoc alius
 licet: nos Marcionem nauclerum nouimus, non Regē
 nec Imperatorem. ¹²⁵ Immo, iniquant Marcionita,
 Deus noster, etiam non ab initio, etiam non per conditionē,
 sed per semetipsum reuelatus est, in Christo Iesu. Dabitur
 & IN CHRIS TVM, LIBER de omni stata eius. Distin-
 gui enim materiam oportet, quo plenus & ordinatus
 retractentur. Interim satis erit, ad præsentē gradum ita
 occurrere, vt ostendam Christum Iesum non alterius
 Dei circumlatorem quam creatoris, & quidem paucis.

Ca. XVII.

Cap. XVIII.

Ca. XIX.

TERTIJ
OPERA

A 126 Anno xv. Tiberii Christus Iesus de caelo manate dignatus est, 127 spiritus salutaris: Marcionis salutis, qui ita voluit, 128 quoto quidem anno Antonini maioris de Ponto suo exhalauerit 129 aura canicularis, non curauit inuestigare. De quo tamē constat, 130 Antoniniana haereticus est, sub Pio impius. 131 A Tiberio autem vsq; ad Antoninū anni fere cxv. & dimidium anni cū dimidio mensis: tantū de temporis ponunt inter Christū & Marcionem. Quum igitur sub Antonino primus Marcion hunc Deū induxerit, sicuti probauimus, statim qui sapiens plane res est. Praeudicant tempora quod sub Antonino primum processit, sub Tiberio non processisse, id est, Deum Antonini, imperii Tiberiani non fuisse: atque ita non à Christo reuelatum, quem constat à Marcione primum praedicatum. Hoc nunc ut probē constare, quod superest ab ipsis aduersariis sumam. Separatio Legis & Euangelii, propriū & principale opus est Marcionis: nec poterunt negare discipuli eius quod in summo instituto habent, quo denique initiantur & indurantur in hanc haeresin. 132 Nam haec sunt Antitheseis Marcionis, id est, contrariae oppositiones, quae conantur discordiam Euangelii cum Lege committere ut ex diuersitate sententiarum utriusque instrumenti, diuersitatem quoque argumententur Deorum, Igitur quum ea separatio Legis & Euangelii, ipsa sit quae aliū Deum Euangelii insinuauerit, aduersus Deum legis, apparet ante eam separationem Deum in notitia non fuisse, qui ab argumento separationis innotuit, atque ita non à Christo reuelatum, qui fuit ante separationē, sed à Marcione commentatum, qui insinuit separationem aduersus Euangelii Legisque pacem, quam retro illa iam & inconcussa ab apparentia Christi vsque ad audaciam Marcionis, illa utique ratio seruauit, quae nō aliū Deum & Legis & Euangelii tuebatur, praeter creatorem, aduersus quē tanto post tempore separatio à Pontico immissa est. [133 Huic expeditissima probationi defensio quoque nobis necessaria est, aduersus obstricta diuersae partis. Aiunt enim Marcionem non tam in nouasse regulam separationis Legis & Euangelii, quam retro adulteratam recurre. O Christe patientissime Domine, qui tota annis interuersionem praedicationis tuae sustinuit, donec scilicet tibi Marcion subueniret. 134 Nam & ipsum Petrum ceterosque, columnas Apostolorum, à Paulo reprehensas opponunt, quod nō recto pede incederet ad Euangelii veritatem: ab illo certe Paulo, qui adhuc in gratia iudis, trepidans denique nec in vacuum cucurisset aut curreret, tunc primum cum antecessoribus Apostolis conferebat. Igitur si se uenter adhuc, ut Neophytus, aduersus Iudaismum aliquid in conuersatione reprehendendum existimauit, 135 passiuum scilicet conuictum, postmodum & ipse vsu 136 omnibus omnia futurus ut omnes lucraretur, Iudeis quasi Iudeus, & eis qui sub lege tanquam sub lege: tu illam solius conuersationis placitur postea accusatori suo reprehensionem, suspectam vis haberi etiam de praedicationis erga Deum praeruaricatione. Atquin de praedicationis ueritate, 137 quod supra legimus, dexteras iunxerant, & ipsa officii distributione 138 de Euangelii societate condixerant. Sicut & alibi, 139 Sine ego, inquit, siue illi sic praedicamus. Sed etiam quosdam falsos fratres irrephisse descripsit, 140 qui uellent Galatas ad aliud Euangelium transferre, ipse demonstrat adulterium illud Euangelii non ad alterius Dei & Christi fidem transferendam, sed ad disciplinam Legis conseruandam, habuisse intentionem. 141 Deprehendens scilicet illos circuncisionem vindicantes, & obseruantes tempora, & dies, & menses, & annos Iudaicarum ceremoniarum, quas iam exclusas agnouisse debuerant, secundum in nouatam dispositionem creatoris, olim de hoc ipso praedicantis per Prophetas suos, ut per Elaiam: 142 Vetera transferunt, inquit, ecce noua quae ego nunc facio. Et alibi: Et disponam testamentum, non quale disposui ad patres vestros, cum illos eduxissem de terra Aegypti. Sic & per Hieronimum: 143 Renouate uobis uouam nouum, & circuncidimini Deo uestro, & circuncidimini praeputia cordis uestri. Hanc

ergo circuncisionē iam sistens Apostolus, & hoc nouamen: illas quoque uetustates ceremoniarum distulabat, de quibus idem conditor earum quandoque cellaturis profitebatur. per Osce: Et auertam omnes in cordibus eius, & dies festos eius, & Neomenias, & sabbata, 144 & omnes ceremonias eius. Sic enim & per Elaiam: Neomenias uestrae, & sabbata & diem magnum non sustineo, seras & ieiunium, & dies festos uestrae odit anima mea. Quod si & creator omnia haec iam pridem reculauerat, & Apostolus ea iam recufanda pronuntiabat, ipsa Apostoli sententia consentanea decretis creatoris probat non alium Deum ab Apostolo praedicatum, quam cuius decreta cupiebat iam agnosceret, falsos & Apostolos & fratres notans in hac causa, qui Euangelium Christi creatoris transferrent à nouitate praenuntiata à creatore, ad uetustatem recufatam à creatore. [145 Ceterum si qua nouum Dei praedicans, ueteris Deilegem cupiebat excludere, quare de Deo quidem nouo nihil praecribit, sed de ueteris lege solummodo: nisi quonia fide manente in creatorem, sola lex eius concessare debebat? ut & Paulus ille praenunciat: Disrumpimus uincula à nobis eorum, & abiciamus eorum iugum à nobis: Ex quo scilicet tumultuati in gentes & populi meditati sunt inania: Astiterni regerent, 46 & magistratus conuenerunt in unum, aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Et utique si alius Deus praedicaretur à Paulo, nulla discrepato esset, seu ande legis, necne, non pertinentes scilicet ad Dominum nouum, & amulum legis. Ipsa enim Dei nouitas atque diuersitas abstulisset non modo quaestionem ueteris & alienae legis, uerum omnem eius mentionem. Sed hic erat totus status quaestionis, quod cum idem Deus legis in Christo praedicaretur, legi eius derogaretur. Stabat igitur huius semper in creatore & Christo eius, sed conuersatio & disciplina ueritatis. 147 Nam & alii de idolohydrodendo, alii de mulierum uelamento, alii de nuptiis uel repudiis, nonnulli & de sepe reuersionibus, dicebant, de Deo nemo. Nam si fuisse haec quoque quae quae discrepata, & ipsa apud Apostolum inueniretur, uel quanto principalis. Quod si post Apostolorum temporum adulterium ueritas passa est circa Dei regulam, ergo iam Apostolica traditio nihil passa est in tempore suo circa Dei regulam. 148 Et non alia agnoscenda erit traditio Apostolorum, quam quae hodie apud ipsos Ecclesiae dicitur. Nullam autem 149 Apostolici census Ecclesiam inuenias, quae nō in creatore Christianizet. Aut si haec erunt à primordio corruptae, quae erunt in tenebris? nimirum aduersariae creatoris. Exhibe ergo aliquam extrinis Apostolici census, 150 & obduxerit. Igitur cū omnibus modis conset alium Deum in regula sacramenti illius non fuisse à Christo vsque ad Marcionem quam creatorem, satis iam & probatio nostra munita est, quae ostendimus notitiam Dei haereticis ex Euangelii & Legis separatione cepisse: & definitio superior instructa est, non esse credendum Deum, quem homo de suis sensibus composuerit, nisi plane Prophetes, id est, non de suis sensibus. Quod si Marcion poterit dici, debet etiam probari. Nihil retractare oportebat, hoc enim cuncto uentans, omnis extruditur haereticus, cum Christus non alterius Dei quam creatoris circumlator ostenditur. [151 Sed quomodo funditus euerteret Antichristus, nisi ceteris quoque iniectionibus eius elidendis locus daret, relaxata praescriptionum defensione: Accedamus igitur hinc ad ipsam Dei personam, 152 uel potius uibrantem & phantasma, secundum Christum ipsum, per idque examinatur per quod creatori praefertur. Et utique erunt regulae certae ad examinandam Dei bonitatem. Sed prius est ut inueniam illam & apprehendam, & ita 153 ad regulas perducam. Cum enim circum spicio tempora, nusquam est à primordio materiaram, & introitu causarum, cū quibus debuerat inueniri, exinde agens quo agi habuit. Erat enim iam & mors, & aculeus mortis delictū, & ipsa malitia creatoris, aduersus quam subuenire deberet alterius Dei bonitas, primae huius regulae diuinae bonitatis occurrens, si se naturalē probaret, statim succurreret, ut causa cepit. Omnia enim in Deo naturalia

Cap. XX.

Gal. 3.

C

1. Cor. 9.

Gal. 2.
1. Cor. 15.
Gal. 1.

D

Gal. 5.
Gal. 4.
1. ai. 43.
Hier. 31.
Hier. 4.

Gal. 1.
Ose. 1.
1. ai. 1.

Gal. 1.

Ca. XII.

Gal. 1.

F

C

G

Ca. XII.

H

D

1. ai. 15.

1. ai. 15.

& in-

A & ingenta esse debent, ut sint aeterna secundum statum plus, ne obuentia & extranea reputentur, ac per hoc temporalia & aliena: ita & bonitas peccatis & iugis exigitur in Deo, quae in thesauris naturalium proprietatum reposita & parata antecederet causas & materias suas: & primam quamque susciperet, non despiceret & deliqueret si antecederet. Denique & hic non minus quaram, cur non à primordio operata sit bonitas eius, quam de ipso quaesimus, cur non à primordio sit reuelata: Quid ni, qui per bonitatem reuelari haberet, si qui fuisset. 154 Non posse quid, Deo non licet, nedum naturalibus suis fungi: quae si continentur quo minus errant, naturalia non erunt. Et otium enim sui natura non nouit: hinc censetur, si agatur: Sic nec noluisse videbitur exercere bonitatem interim naturae nomine. Natura enim se non potest nolle, quae se ita dirigit, ut si cessauerit, non sit. Sed cessauit aliquando in Deo Marcionis de opere bonitas. Ergo non fuit naturalis bonitas, quae potuit aliquando cessasse, quod naturalibus non licet. Et si non erit naturalis, iam nec aeterna credenda: nec Deo patri, quia non aeterna, dum non naturalis, quae denique nullam sui perpetuitatem aut de praeterito constituat, aut de futuro reprobabit. Nam & à primordio non fuit, & in finem sine dubio non erit. Potest enim & non esse quandoque, sicut non fuit aliquando. Igitur cum consistit in primordio cessasse bonitatem Dei illius: non enim à primordio liberauit hominem & voluntate potius eam quam infirmitate cessasse, iam voluntas suppressa bonitatis, finis inuenitur malignitatis. Quid enim tam malignum, quam nolle prodesse cum possis: quam uilitate cruciari, quam iniuriam finire, Totum denique creatoris elogium in illum rescribitur, qui sequitias eius, bonitatis suae mora iuluit. Nam in cuius manu est quid, ne fiat, eius iam deputatur cum iam fit. 155 Homo damnatur in morte ob uinum arbutulae delibationem, & exinde profluunt delicta cum penis, & percutiam omnes qui paradisi nullum cepit non uerunt. Et hoc melior aliqui Deus aut nefici aut iustitiae? Si ut ex hoc melior inueniretur, quanto creator deterior haberetur, satis & in isto consilio malitiosus, qui & illi uoluit oneratum operationibus eius admitti, & seculum in vexatione decimit. Qui de tali medico iudicabis, qui nutrit morbum mora praesidi, & periculum extendat dilatione remedii, quo pretiosius, aut famulosi curet? Talis & in Deum Marcionis dicenda sententia est, mali permissorem, iniuriae fautorem, gratiae lenocinator, benignitatis prauaricatorum, quam non statim causae suae exhibuit. Plane si natura bonus, exhibiturus, & non accensione: si ingenio optimus, & non disciplina: si ab auro Deus, & non à Tiberio, immo (quod uerius) 156 à Cerdone & Marcione. Tiberio nunc Deus ille praesitit, ut imperio eius diuina bonitas in terris dedicaretur. 157 Aliam illi regulam pretendo? sicut naturalia, ita rationalia esse debere in Deo omnia. Exigo ratione bonitatis: quia nec aliud quid bonum haberi liceat, quod non rationaliter bonum sit, nedum ut ipsa bonitas irrationalis deprehendatur. Facilius malum cui rationis aliquid affuerit, pro bono habebitur, quam ut bonum ratione desertum pro malo iudicetur. Negorationalē bonitatem Dei Marcionis, iam hoc primo quod in salutē processerit hominis alieni. Scio dicturos, atquin hanc esse principalem & perfectam bonitatem, cum sine illo debito familiaritatis, in extraneos uoluntaria & libera effunditur, secundum quam inimicos quoque nostros & hoc nomine iam extraneos diligere iubeamur. Cum ergo non à primordio hominem respexit, à primordio extraneum, cessando prauidicauit cum extraneo nihil sibi esse. Ceterum disciplinam diligendi extraneum uel inimicum, 158 antecessit preceptum diligendi proximum tanquam reipsum. Quod etiam ex lege creatoris, & tu quoque illud excipere debebis, ut à Christo non delinquant, sed potius extingantur. Nam quo magis proximum diligas, diligere iuberis inimicum & extraneum. Exaggeratio est debita bonitatis, exactio indebita. Antecedit autē debita indebita, ut principalis, ut dignor ministra & coepta sua, id est, indebita.

ta. Prior igitur cum prima bonitatis ratio sit, in rem suam exhiberi ex iustitia, secunda autem in alienam 159 ex redundantia iustitiae super Scribarum & Phariseorum, quale est secundam ei rationem referri scilicet inuando alium cui deficit prima, non habentis propriam hominem, ac per hoc quoque exigua? Porro exigua quae suum non habuit, quomodo in alienum redundauit? Exhibere principalem rationem, & hinc uendicare sequentem. Nulla res sine ordine rationalis potest uendicari, tanto abest ut ratio ipsa in aliquo ordinem amittat. Si nunc & à secundo gradu incipiens ratio bonitatis in extraneum scilicet, nec secundum illi gradus ratione constabit, alio modo delinquant. Tunc enim rationalis habeatur uel secunda in extraneum bonitas, si sine iniuria eius operetur, cuius est res. Quamcumque bonitatem iustitia prima efficit rationalem. Sic & in principali gradu rationalis erit, cum in rem suam exhibetur, si iusta sit. Sic & in extraneum rationalis uideri poterit, si non sit iniusta. Ceterum qualis bonitas quae per iniuriam constat, & quidem pro extraneo? Fortasse enim pro domestico aliquatenus rationalis habeatur bonitas iniuriosa. Pro extraneo uero, cui nec proba legitime deberetur, qua ratione tam iniusta rationalis defenditur? Quid enim iniustius, quid iniquius & improbius, quam ita alieno benefacere seruo, 160 ut domino eripiat, ut alii vindicetur, ut aduersus caput domini subornetur, & quidem, quod indignius, in ipsa adhuc domo domini, de ipsius adhuc horreis uiuens, sub ipsius adhuc plagis tremens: 161 Talis adsertor etiam damnaretur in seculo, 162 nedum plagiator. Non aliter Deus Marcionis inrumpens in alienum mundum, eripiens Deo hominem, patri filium, educatori alumnus, domino famulum: ut cum efficiat Deo impiū, patri irreligiosum, educatori ingratum, domino nequam: Oro te, si rationalis bonitas talis facit, qualem faceret irrationalis? 163 Non putem impudentiorem, quam qui in aliena aqua 164 alii Deo tingitur, 165 ad alienum caelum alii Deo expanditur, in aliena terra 166 alii Deo sternitur, 167 super alienum panem alii Deo gratiarum actionibus fungitur, de alienis bonis ob alium Deum nomine elemosynae & dilectionis operatur? Quis iste Deum bonus, ut homo ab illo malus fiat: tam propitius, ut alium illi Deum, & Dominum quidem ipsius faciat iratum? 168 Sed Deus sicut aeternus & rationalis, ita (opinor) & perfectus in omnibus. 169 Eritis enim perfecti, quem admodum pater uester qui in caelis est. Exhibe perfectam quoque bonitatem eius. Et si de imperfecta satis constat, quae neque naturalis inuenitur, neque rationalis, nunc & alio ordine traducetur: nec iam imperfecta, immo & defecta, exigua, & exhausta, minor numero materialium suauum, quae non in omnibus exhibetur. Non enim omnes salui sunt, sed pauciores omnibus & Iudaeis & Christianis creatoris. Pluribus uero pereuntibus, quomodo perfecta defenditur bonitas ex maiore parte cessatrix, paucis aliqua, pluribus nulla, cedens perditioni, partitaria exiti? Quod si plures salui non erunt, erit iam non bonitas, sed malitia perfectior. Sicut enim bonitatis operatio est, quae facit saluos, ita malignitatis quae non facit saluos. Magis autem non faciens saluos, dum paucos facit, perfectior erit in non inuando. quae inuando. Non poteris & in creatorem referre bonitatem, in omnes defectionem. Quem enim iudicem tenes, 170 dispensator si forte bonitatis ostendis intelligendum, non profusorem, quod Deo tuo vindicas. Vt quae deo hac sola est praesens bonitate creatori: quam si sola profiteretur & totam, nulli deesse deberat. Sed nolo iam de parte maiore pereuntium, imperfectum bonitatis arguere Deum Marcionis: sufficit ipsos quos saluos facit, imperfecta salutis inuentos, imperfecta bonitatem eius ostendere: 171 scilicet animatenus saluos, carne deperditos, quae apud illum non refurgit. Vnde haec dimidiatio salutis, nisi ex defectione bonitatis? Quid erat perfecta bonitatis, quae totum hominem redigere in salutem, totum damnatum à creatore, totum à Deo optimo allecitur? 172 Quod si iam & caro tingitur apud illum, & caro de nuptiis tollitur, & caro in confessione nominis desinit, sed & si carni delicta repu-

E

Martin. 5.

F

G

Capitulum.

H

A tantur, præcedit animæ reatus, & culpæ principatus animæ potius adscribendus, cui caro ministri nomine occurrit. Carens denique anima caro, hæcenus peccat. Ita & in hoc iniusta bonitas: & sic quoque imperfecta, innocentiorum substantiam relinquens in exitium obsequio non arbitrio delinquentem: 173 cuius Christus etiam non induit veritatem, ut tuæ hæreti visum est, imaginem tamē eius subire dignatus est. Ipsum, quod mentitus est illam, aliquid ei debuit debuisse. Quid est autem homo aliud quam caro? Si quidem nomen hominis, materia corporalis, non animalis, ab auctore sortita est. Et fecit hominem Deus, inquit, 174 limum de terra, non animam, anima enim de adflatu. Et factus est homo in animam vivam. Quis? utique qui de limo. Et posuit Deus hominem in paradiso: quod finxit, non quod flauit: qui caro nunc, non qui anima. Itaque si ita est, quo ore contendes perfectum bonitatis titulum, quæ non iam a partitione specialis hominis liberandi defecit, sed a proprietate generali? Si plena est gratia, & solida misericordia quæ soli animæ salutatis est, plus præstat hæc vita, quæ toti & integri fruimur. Ceterum ex parte resurgere, multari enim non liberari. Erat & illud perfectæ bonitatis, ut homo liberatus in fidem Dei optimi, statim eximeretur de domicilio atque dominatu Dei sæni. At nunc & febricitas ô Marcionita, & ceteros tribulos, & spinas dolor carnis tuæ tibi ædit: nec fulminibus tantum, aut bellis, & pestibus aliisque plagis creatoris, sed & scorpis eius obiectus, in quo te putas liberatum de regno eius, cuius temeritate adhuc calcant? Si de futuro erutus es, cur nō & de presentibus, ut perfectæ salutis alia est nostra conditio, apud auctorem, apud iudicem, apud offensum principem generis. Tu tantummodo bonum præferes nō potes autē perfectæ boni offendere, à quo nō perfectæ liberaris. 175 Quod adtinet ad bonitatis voluntatem, his lineis deduximus eam minime Deo adæquari, ut neque ingentiam neque rationalem, neque perfectam, sed & improbam, & iniustam, & ipso iam bonitatis nomine indignam quod scilicet in quantum Deo congruat, in tantum Deum non esse conueniat, qui de tali bonitate etiā præferatur nec de tali modo, verum & sola. Iam enim & hoc discuti par est, an Deus de sola bonitate censendus sit, 176 negatis ceteris appendicibus, sensibus & affectibus, quos Marcionita quidem à Deo suo abigunt in creatorem, nos vero & agnoscimus in creatore, ut Deo dignos. Et ex hoc quoque negabimus Deum, in quo non omnia quæ Deo digna sint, consent. 177 Si aliquem de Epicuri schola Deum, affectum Christi nomine titolare, ut quod beatum & incorruptibile sit, neque sibi, neque alii molestias præferat (hanc sententiam ruminans Marcion, remouit ab illo seueritates & iudiciarias vires) aut in totum immobilem & stupentem Deum concepisse debuerat. & quid illi cum Christo molesto & Iudæis per doctrinam, & sibi per Iesum? aut & de ceteris moribus eum agnouisse? & quid illi cum Epicuro, nec sibi nec Christianis necessario? Ecce enim hoc ipso quod retro quietus, qui nec notitia sui aliquo interim opere curauerit, post tantum æui senserit in hominis salutem, utique per voluntatem, nonne concussibilis tunc fuit nouæ voluntati, ut & ceteris motibus videatur obnoxius. Quæ autē voluntas sine concupiscentiæ stimulo est? Sed & citra accedet voluntati. 178 Quis volet quod, nō concupiscet? Quis enim volet quid, & concupiscet, & nō curabit? Igitur cum & voluit & concupiscit in hominis salutem & sibi & aliis negotium fecit, Epicuro nolente, consiliario Marcionis. Nam & aduersarium sibi constituit, ipsum illud, aduersus quod & voluit & concupiscit & curauit, siue delictum, siue mortem: in primis ipsū arbitrium eorum, & dominum hominis creatorem. Porro nihil sine æmulatione decurrit, quod sine aduersario non erit. Denique volens & concupiscens, & curans hominem liberare, hoc ipso iam æmulatur, & cum à quo liberat, aduersus eum scilicet sibi liberaturus: eum de quibus liberat, in alia liberaturus. Proinde enim æmulationi occurrit necesse est officiales sue in ea quæ æmulatur, ira, discordia, odium, indignatio, indignatio, bilis, no-

lencia, offensa. Hæc omnia si æmulationi assultum, æmulationi autem liberando homini procurat, liberatio autem hominis operatio bonitatis est, non poterit ea bonitas sine suis dotibus, id est, sine sensibus & affectibus, per quos administratur aduersus creatorem: ne sic quoque irrationalis præscribatur, si careat & sensibus & affectibus debitis. 179 Hæc multo plenius defendemus in causa creatoris, in qua & exprobratur. 180 Ar hic sufficiat peruersissimum Deum ostendi, in ipso præconio solitaria bonitatis, qua nolunt ei ascribere eiusmodi motus animi, quos in creatore reprehendunt, 181 Si enim neque æmulatur, neque irascitur, neque damnatur, neque vexat, utpote qui nec iudicem præstat, non innocuo quomodo illi disciplinam ratio consistat, & quidem plenior. Quale est enim ut præcepta constituantur non executurus, ut delicta prohibeat non vindicaturus quia non iudicaturus: extranea scilicet ab omnibus sensibus seueritatis & animaduersionis. Cur enim prohibet admitti, quod non defendit admittit, cum multo rectius non prohibuisset, quod defenditur nō esse, quæ ut non defenderet quod prohibuisset: immo & permisisse directo debuit, sine causa prohibitus, non ut defenditur. Nam & nunc tacite permittitur est, quod sine vlione prohibetur. Et utique non aliud prohibet admitti, quam quod non amat fieri. Stupidissimus ergo qui non offenditur factum, quod non amat fieri: quando offensa comes sit frustrata voluntatis. Aut si offenditur, debet irasci: si irascitur, debet vlisci. Nam & vlione fructus est ira, & ira debitum offensa, & offensa, vlione comes frustrata voluntatis. Sed non vliscitur, ergo nec offenditur. Sed non offenditur, ergo nec laeditur voluntas eius, cum sit quod fieri noluit: 182 & sit iam delictum secundum voluntatem eius, quia non sit aduersus voluntatem, quod non laedit voluntatem. Aut si hoc erit diuina virtutis siue bonitatis, nolle quidem fieri, & prohibere fieri, non moueri tamen si factum iam motum esse illum qui noluit: & vane non moueri ad factum, qui motus sit ad nō faciendum, quando noluit fieri. Nolendo enim prohibuit: non enim & iudicauit, nolendo fieri, & idcirco prohibendo, non faciendum enim iudicauit, & prohibendum pronuntiauit. Ergo & ille iam iudicatur: indignum est Deum iudicare aut si eatenus dignum est Deum iudicare, qua tantummodo noluit & prohibet, non enim defendat admittit atquin nihil Deo tam indignum, quam non exequi quod noluit, & prohibuit admitti. Primo quod qualicumque sententiæ sue & legi debeat vindicta in auctore: tum & obsequii necessitate. Secundo, quia amulsi necesse esse quod noluit admitti, & nolendo prohibuit. Malo autem parere Deum, indignus sit, quæ animaduerrere: & quidē Deo optimo, qui non alias plene bonus sit, nisi mali æmulus, uti boni amorem odio mali exerceat, & bonitatem expugnatione mali implet. 183 Sed iudicat plane malum nolendo, & damnat prohibendo: dimittit autem non vindicando, & absoluit non puniendo. O Deum veritatis præuicatorum, 184 sententiæ sue circumscriptorem. Timeat damnare quod damnat, timeat odisse quod non amat: factum enim quod fieri nō sinat: mauiit ostendere quid noluit, quæ probare. Hoc erit bonitas imaginaria: disciplina, phantasma: 185 & ipsa transfuntoria præcepta, secum delicta. Audite peccatores, qui quod nō dū hoc estis, ut esse possitis. Deus melior inuentus est, qui nec offenditur, nec irascitur: nec vliscitur 186 cui nullus ignis coquitur in gehenna cui nullus dentium fendor horret in exterioribus tenebris, bonus tantum est. Denique prohibet delinquere, sed litteris solis. In vobis est, si velitis, illi: 187 obsequium subignare, ut honore Deo habuisse videamini: non enim non vult. Atque adeo præ se ferunt Marcionita quod Deum suum omnino non timeant. Malus autem, inquit, timebitur, bonus autem diligetur. Stulte, quem Dominum appellas, negas timeandum: cui hoc nomen potestatis sit etiā timenda. At quomodo diliges, nisi timeas nō diligere? Plane nec patet: reus est iniquæ cōpetat & amor propter pietatē, & timor propter

TERTIUM
OPERA

A potestatem: nec legitimus Dominus, vt diligas propter
 humanitatem, & scimas propter disciplinam. Sic deniq;
 plagari diligitur, non etiam timentur. Non enim ti-
 mebitur, nisi multa & ordinaria dominatio: diligere autem
 potest etiam adultera. Sollicitatione enim constat, non
 auctoritate: & adulatione, non potestate. Quid deniq;
 adulantius quam ¹⁸⁸ delicta non exequi? Age itaq; qui
 Deum non times quasi bonum, quid non in omnē libi-
 dinem ebullis, summū quod sciam fructum vitæ omni-
 bus qui Deum non timent? Quid non frequenter tā so-
 lemne voluptates ¹⁸⁹ Circi farentis, & caueæ sæuientis,
 & scenæ lasciuientis? Quid nō & in persecutionibus
 190 statim oblata acerba animā negatione lucras? Ab-
 lit, iniquis, ablit. Ergo iam times delictū, & timendo pro-
 balti illum timere, qui prohibet delictum. Aliud est, si
 ta dem Deitū perueritatis, quem non times, obseruas,
 qua & ille quod nō vindicat prohibet. Multo adhuc va-
 nius, cum interrogati, quid fecerit peccatori cuique Dei il-
 lorum, respondent, abicit illum quasi ab oculis. Nonne
 & hoc iudicio agitur? indicatur enim abiciendus, & vt-
 tiq; iudicio damnationis: nisi fili in salute abicitur pec-
 cator, vt & hoc Deo optimo cōpetat. Et quid erit abici,
 nisi amittere id quod erat consecutus nisi non abicitur
 et id saluum. Ergo saluus in detrimētū abicitur
 & hoc decerni non poterit nisi ab irato, & offenso, &
 exccatore delicti, id est, iudice. ¹⁹¹ Exitus autē illi ab-
 iecto quis: ab igne, inquit, creatoris deprehendetur.
 Adeone nullū habet elementū, vel in hac causam pro-
 uilum, quo peccatores suos vel sine facultate releget, ne
 illos dedat creatori? Quid tunc creator? Credo, sulphu-
 ratiorem eis gehennā preparabit, vt blasphemis suis sci-
 licet nisi quod Deus zelotes fortasse an delictoribus
 adueritiam parceret: O Deū vt que qua; peruersum, vbiq;
 irrationalem, in omnibus vanum, atq; ita nemine: Cui
 non statum, non conditionem, non naturam, non vllū
 ordinem video consistere, iam nec ipsum ¹⁹² fidei eius
 sacramentum. Cui enim rei baptisma quoque apud
 cum exigitur, si remissio delictorum est? Quomodo vi-
 debitur delicta dimittere, qui non videbitur retinere?
 quia retineret, si indicaret. Si absolutio mortis est, quo-
 modo absolueret a morte, qui nō deuinxit ad mortem?
 deuinxisset enim: siā primordio dannaasset. Si regenera-
 tio est hominis, quomodo regenerat qui non genera-
 uit: iteratio enim non competit ei, à quo quid nec fem-
 eliam factam est. Si consecutio est Spiritus sancti, quo-
 modo spiritum attribuet, qui animā non prius cōtulit:
 193 quia iusticia est quodāmodo spiritus anima. ¹⁹⁴
 Signat igitur hominem nunquam apud se resignatum:
 Lauat hominem, nunquam apud se coinquinatū: & in
 hoc totum salutis sacramentum, carnem mergit exortē
 salutis. Nec rusticus terram rigabit fructum non relatu-
 ram, nisi tam vanus, quā Deus Marcionis, proinde cum
 tantā, siue facinrā, siue gloriā, infirmissima aut indignis-
 sima: carni imponit sanctitatem. Quid dicam autem de
 disciplina vanitate, qua sanctificat substantiam sanctā?
 Quid autē onerat infirmā, aut exornat indignam? Quid
 non salute remunerat, quam onerat vel exornat? Quid
 fraudat, mercedem operis non rependens carni salute?
 Quid & honorem sanctitatis in illa mori patitur? ¹⁹⁵
 Non tingitur apud illum caro nisi virgo, nisi vidua, ni-
 si celebs, nisi diuortio baptisma mercata, ¹⁹⁶ quasi non
 etiā spadonibus ex nuptiis nata. Sine dubio ex damna-
 tione coniugii, institutio ista constabit. Videamus an
 iusta, non quasi destrueturi felicitate sanctitate, ¹⁹⁷ vt
 aliqui Nicolaitæ assertores libidinis atque luxuriæ, ¹⁹⁸
 sed qui sanctitate sine nuptiarū dñatione nouerimus,
 & scētemur, & præferamus, nō vt malo bonū, sed vt bo-
 no melius, nō enim prolicimus, sed deponim⁹ nuptias:
 nec præscribimus sed laudemus, sanctitate seruantes, &
 bonum, & melius, pro viribus cuiusq; scētando: Tunc
 deniq; coniugii exerte defendentes cū inimice accusa-
 tur, spurcicia nomine in destructionem creatoris, ¹⁹⁹
 qui proinde coniugium pro rei honestate benedixit, in-
 crementum generis humani, quemadmodum & vni-
 uersum conditionis integros & bonos vsus. Non ideo

autem & cibi damnabuntur, quia operosius exquisiti,
 200 in gulam cōmittunt: vt nec vestitus ideo acculabu-
 tur, quia pretiosius comparati, in ambitionem tumef-
 cunt. Sic nec matrimonium res ideo despuentur, quia in-
 temperantius diffuse in luxuriam inardescunt. ²⁰¹
 Multum differt inter causam & culpam, inter statum &
 excessum. Ita huiusmodi non institutio, sed exorbitatio
 reprobanda est, secundum censuram institutoris ipsius,
 cuius est, tam: *Crescite & multiplicamini*, quam &: *Non ad-
 ulterabis, & vxorem proximi tui non concupisces*; ²⁰² morte
 punientis, & incertam facilem, atq; monitrosam in
 mauculos & in pecudes libidinum insaniam. ²⁰³ Sed
 et si nubendi iam modus ponitur, quem quidem apud
 nos spiritualis ratio Paracletō auctore defendit, vnum
 in fide matrimonium præscribens, eiusdem erit mo-
 dum figere, qui modum aliquando diffuderat: is collige-
 get, qui sparsit cædet sylum, qui plantauit: is metet
 legetem, qui seminauit: dicit, *Supersessit vt & qui vxores
 habent, sic sint quasi non habeant*, cuius & recto fuit, *Crescite
 & multiplicamini*, eiusdem finis cuius & initium. Non
 tamen vt accusanda cæditur syla, nec vt dampnanda
 fecatur seges, sed vt tempore suo parens. Sic & connubii
 res non vt mala secum & falcem admittit sanctitatis,
 sed vt matura defungit, vt ipsi sanctitati reseruata, cui
 cadendo præstat & esse. Vnde iam dicam Deum Mar-
 cionis, cum matrimonium vt malum & impudicitia
 negotium reprobatur, aduersus ipsam facere sanctitatem,
 cui videtur studere, Materiam enim eius eradit. ²⁰⁴
 Quia si nuptia non erunt, sanctitas nulla est. Vacat e-
 nim abstinentia testimonium, cum licentia capitur.
 Quoniam ita quadam in diuersis probantur. Sicut &
 virtus in infirmitate perficitur, sic & abstinentia nubendi
 in facultate dignoscitur. Quis denique abstinentis dice-
 tur, sublato eo à quo abstinendum est: Que temperan-
 tia gula in fame? que ambitionis repudiatio in egestate:
 teque libidinis infrenatio in castitatione? Iam vero fe-
 mentem generis humani compescere totum, nescio an
 hoc quoque optimo Deo congruat. Quomodo enim
 saluum hominem volet, quem vetat nasci, de quo nati-
 turam auferendo? quomodo habebit in quo bonitatem
 suam signet, quem esse non patitur? Quomodo diligit,
 cuius originem non amat? Temet forsitan redundan-
 tiam sobolis, ne laboret plures liberando, ne multos
 faciat hereticos, ne generosiores habeat Marcionitas
 ex Marcionitis. ²⁰⁵ Non erit immanior duritia Pha-
 raonis nascentium enecatix, nam ille animas admittit,
 hic non dat. Ille auferat a vita, hic non admittit in vitam.
 Nihil apud ambos de homicidio differt, sub vtroque
 homo interficitur, sub altero iam æditus, sub altero a-
 dendus. Gratus esses, o Dec hereticæ, si illes in disposi-
 tionem creatoris, quod marem & feminam miscuit,
 vtique enim & Marcion tuus ex nuptiis natus est. ²⁰⁶
 Satis hæc de Deo Marcionis, quem & definitiones vni-
 cæ diuinitatis, & conditiones statuum eius, omnino
 non esse confirmant. Sed & totius opusculi series in hoc
 vtique succedit. Proinde si cui minus quid videmur e-
 gisse, speret reseruatū suo tempore, ²⁰⁷ sicut & ipsa-
 rum scripturarum examinationem, quibus Marcion v-
 ritur.

ADNOTATIONES IACO
 BI PAMELII IN LIBRVM I. AD-
 UERSVS MARCIONEM.

1. CARTHAGINIENSIS, &c.] *Istud recens adicimus ex v-
 troque ms. Vat. codice, sicuti ex libro iam dicto de Resurrectione car-
 nis, illud quod num. 2. sequitur: DE DEO VNICO.*
 2. ADVERSUS MARCIONEM.] De Marcione supra lib.
 de Prescript. adu. her. cap. 51. hæref. 17. num. 322. ex ipso Tertulliano,
 Epiphano, Philastrio, Eusebio & Irenæo, & quod Ponticus fuerit,
 & occasionem cur hæresin Cerdonis amplexus sit, ostendimus, simul
 etiam de temporibus Antonianis (vt loquitur infra Auctor lib. 4.)
 tum ibi, tum etiam eiusdem lib. cap. 30. numero 164. 165. 166. 167.
 168. 169. 171. & 172. & infra cap. 19. numer. 129. & 130. item quod
 primo in catholicam doctrinam apud Romanensem Ecclē-
 siam crediderit, sed postea delinquerit, vbi etiam causas habes
 supram & sacrilegium, cur ab Ecclēsia eiectus sit. Repetuntur eadem
 huius libri

E
 F
 G
 H

Gen. 15
 Exod. 20
 Deuter. 5
 Levit. 20

1. Cor. 7
 Gen. 1

2. Cor. 12

Cap. xxx

